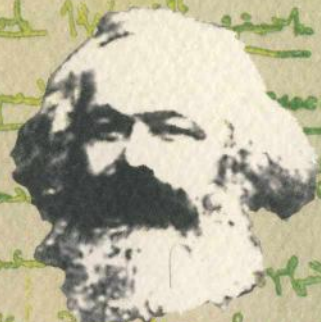

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ

Η 18η ΜΠΡΥΜΑΪΡ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΒΟΝΑΠΑΡΤΗ

ΣΥΝΤΡΟΦΗ ΕΛΛΗΝΙΣΤΩΝ

**Η 18η ΜΠΡΥΜΑΙΡ
ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΒΟΝΑΠΑΡΤΗ** /

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ

Η 18η ΜΠΡΥΜΑΙΡ
ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ
ΒΟΝΑΠΑΡΤΗ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

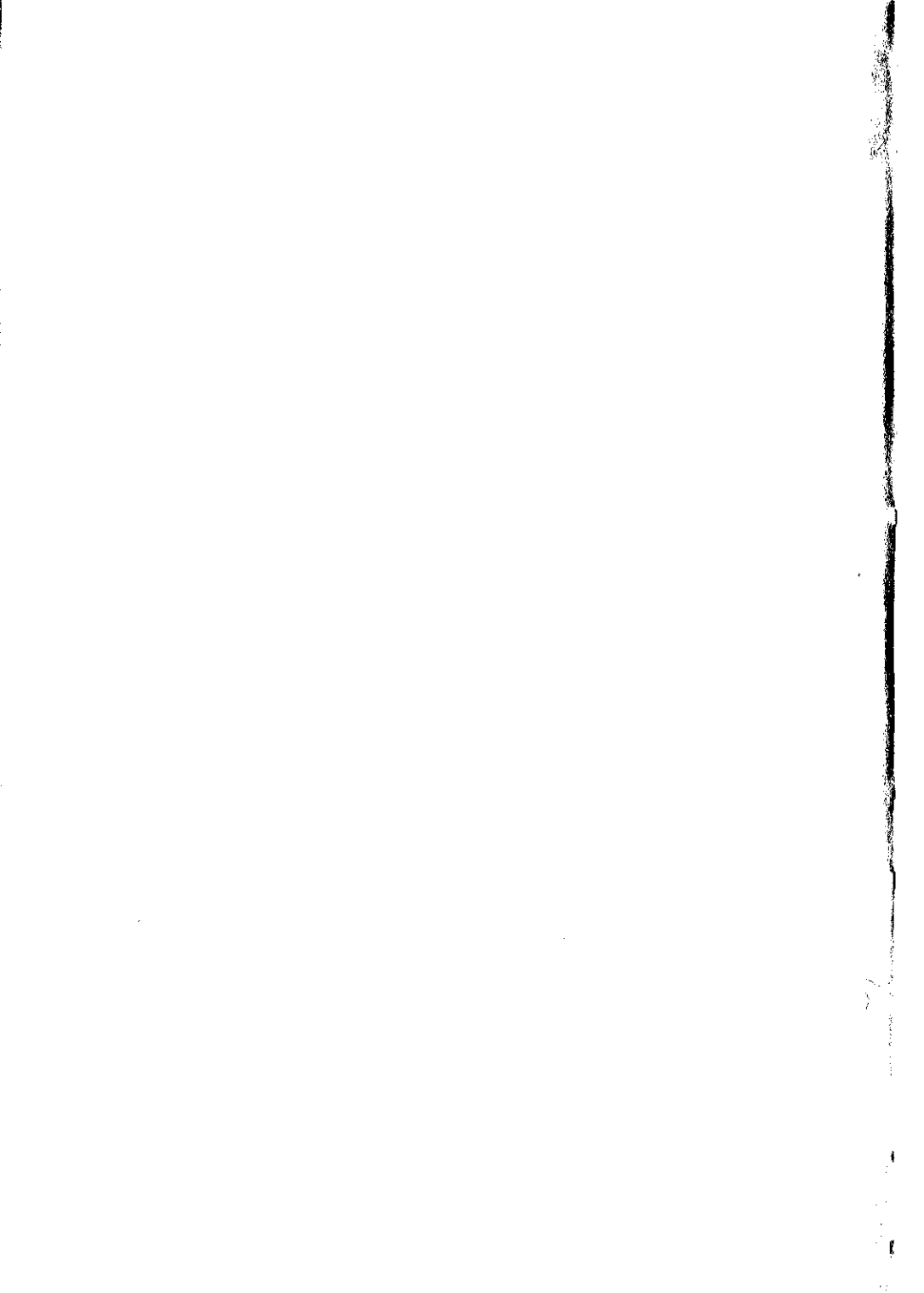
ΑΘΗΝΑ 2005

ISBN 960-224-459-3

© Σύγχρονη Εποχή Εκδοτική ΑΕΒΕ

Σόλωνος 130, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 2103820835, 2103823649, Fax: 2103813354

<http://www.sep.gr>, e-mail: info@sep.gr

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ο φίλος μου *Ιωσήφ Βάιντεμάγερ*¹, που πέθανε πρόωρα, σκόπευε να εκδώσει από την πρώτη του Γενάρη 1852 ένα βδομαδιάτικο πολιτικό περιοδικό στη Νέα Υόρκη. Μου ζήτησε να γράψω γι' αυτό την ιστορία του πραξικοπήματος. Του έγραφα, λοιπόν, κάθε βδομάδα, ίσαμε τα μέσα του Φλεβάρη, άρθρα με τον τίτλο: *Η 18η Μπρουμείρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*.^{*} Στο αναμεταξύ νανάγησε το αρχικό σχέδιο του Βάιντεμάγερ. Αντί για βδομαδιάτικο έβγαλε, την άνοιξη του 1852, ένα μηνιάτικο περιοδικό με τον τίτλο *Die Revolution*^{**} που το πρώτο τεύχος του αποτελείται από τη δική μου τη *18η Μπρουμείρ*. Μερικές εκατοντάδες αντίτυπα απ' αυτό κατόρθωσαν τότε να σταλούν στη Γερμανία, χωρίς όμως να φτάσουν στο καθαυτό βιβλιοπώριο. Ένας Γερμανός βιβλιοπώλης, που παρίστανε τον εξαιρετικά ριζοσπαστικό και που του πρότεινα τη διάθεση του περιοδικού, απάντησε, εκδηλώνοντας την ηθική του φρίκη, για ένα τέτοιο «αντίθετο με τους καιρούς τόλμημα».

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι το έργο αυτό γεννήθηκε κάτω από την άμεση πίεση των γεγονότων και ότι το ιστορικό του υλικό δεν ξεπερνάει το Φλεβάρη (1852). Η τωρινή επανέκδοσή του οφείλεται στη ζήτηση από το βιβλιοπώριο και στην επιμονή των φίλων μου στη Γερμανία.

1. Στρατιωτικός διοικητής της περιφέρειας του Αγίου Λουδοβίκου κατά τον αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο (*Σημείωση του Μαρξ*).

* Μπρουμείρ: ομηλώδης, ο δεύτερος μήνας (από τις 22 του Οκτώβρη ως τις 21 του Νοέμβρη) του ημερολογίου που είχε καθιερώσει η μεγάλη γαλλική επανάσταση το 1793. Στις 18 Μπρουμείρ του 8ου έτους, ο Ναπολέων Βοναπάρτης εγκαθίδρυσε τη στρατιωτική του δικτατορία (σημ. τ. μετ.).

** Η επανάσταση (σημ. τ. μετ.).

Από τα έργα που πραγματεύονται περίπου *ταυτόχρονα* το ίδιο θέμα, δυο μονάχα αξίζουν ν' αναφερθούν: *Ο Ναπολέων ο Μικρός*, του Βίκτορος Ουγκό, και το *Πραξικόπημα*, του Προυντόν.

Ο Βίκτωρ Ουγκό περιορίζεται σε πικρόχολες και πνευματώδεις υβριστικές επιθέσεις ενάντια στον υπεύθυνο δράστη του πραξικοπήματος. Το ίδιο γεγονός παρουσιάζεται σ' αυτόν σαν αστραπή σε ξάστερο ουρανό. Βλέπει σ' αυτό μονάχα τη βίαιη πράξη ενός χωριστού ατόμου. Δεν καταλαβαίνει ότι μεγαλοποιεί αντί να μικραίνει το άτομο αυτό, όταν του αποδίδει μια τέτοια προσωπική δύναμη πρωτοβουλίας, που θα ήταν μοναδική στην παγκόσμια ιστορία. Ο Προυντόν πάλι προσπαθεί να παρουσιάζει το πραξικόπημα σαν αποτέλεσμα της ιστορικής ανάπτυξης που προηγήθηκε. Απαρατήρητα όμως, η ιστορική έκθεση του πραξικοπήματος μετατρέπεται σε μια ιστορική απολογία του ήρωά του. Πέφτει έτσι στο λάθος που κάνουν οι λεγόμενοι *αντικειμενικοί* ιστορικοί μας. Εγώ, αντίθετα, αποδείχνω πως η *πάλη των τάξεων* στη Γαλλία δημιούργησε τέτοιες συνθήκες και σχέσεις που έδωσαν τη δυνατότητα σ' ένα μέτριο και γελοίο πρόσωπο να παίξει το ρόλο του ήρωα.

Ένα ξαναδούλεμα αυτού του έργου θα του αφαιρούσε το ιδιαίτερο χρώμα του. Γι' αυτό περιορίστηκα να διορθώσω μονάχα τα τυπογραφικά λάθη και να σβήσω τους υπαινιγμούς που δε θα ήταν σήμερα κατανοητοί.

Η τελευταία φράση του έργου του: «Όταν όμως ο αυτοκρατορικός μανδύας θα σκεπάσει, τέλος, τους ώμους του Λουδοβίκου Βοναπάρτη, τότε θα γκρεμιστεί ο ορειχάλκινος ανδριάντας του Ναπολέοντα από το ύψος της στήλης της Βαντόμ», έγινε κιόλας πραγματικότητα.

Ο συνταγματάρχης Σαράς άρχισε την επίθεση ενάντια στη λατρεία του Ναπολέοντα, με το έργο του για την εκστρατεία του 1815. Από τότε, και κυρίως στα τελευταία χρόνια, η γαλλική φιλολογία, με τα όπλα της ιστορικής έρευνας, της κρι-

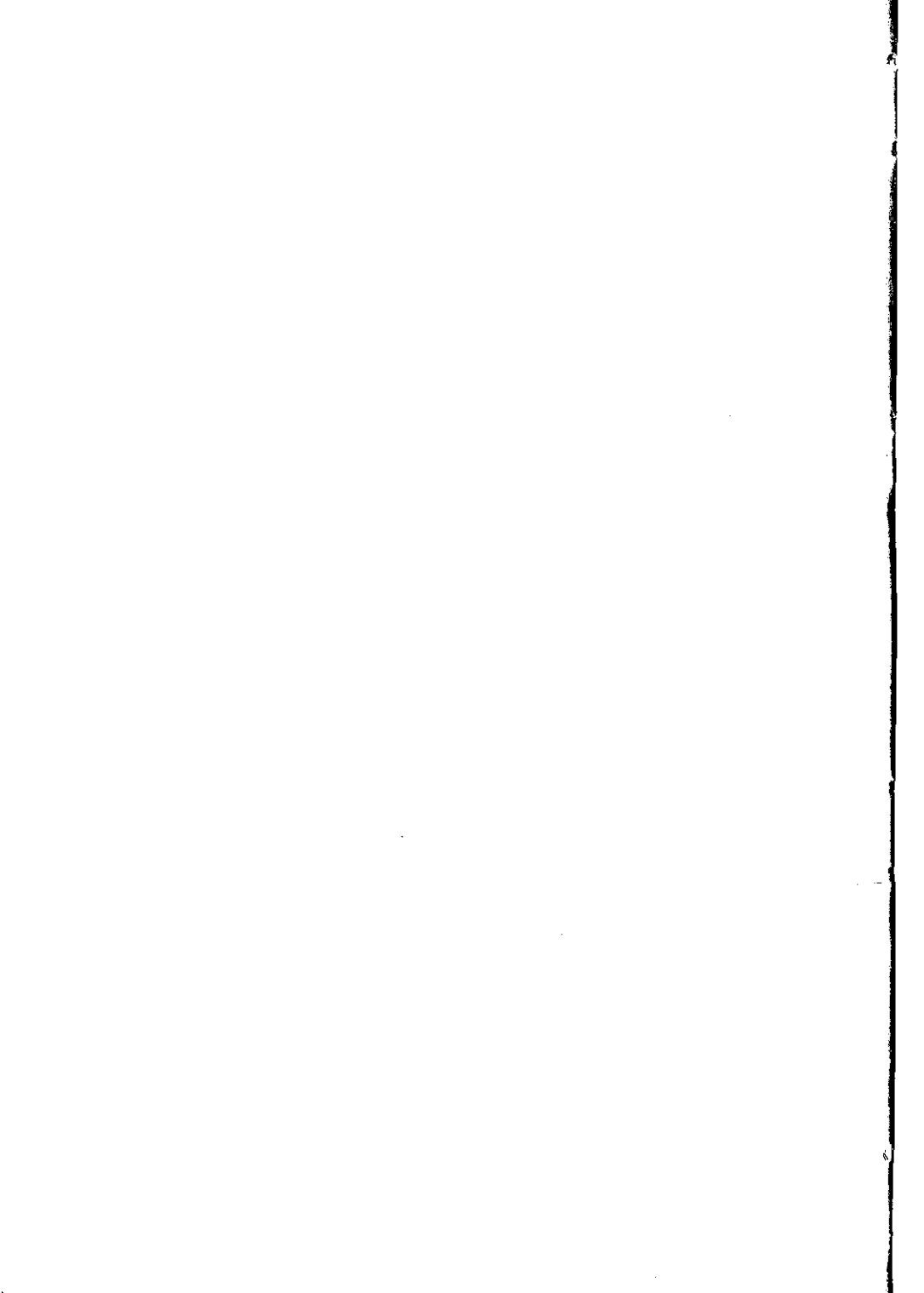
τικής, της σάτιρας και της ευφυολογίας, ξεμπέρδευε με το θρύλο του Ναπολέοντα. Έξω από τη Γαλλία πολύ λίγο πρόσεξαν, κι ακόμα πιο λίγο κατάλαβαν τη βίαιη αυτή ρήξη με την πατροπαράδοτη λαϊκή πίστη, αυτή την τεράστια πνευματική επανάσταση.

Τέλος, ελπίζω ότι το έργο μου θα συντελέσει να εξοβελιστεί η σχολική έκφραση που συνηθίζεται σήμερα ιδιαίτερα στη Γερμανία, για το λεγόμενο *καισαρισμό*. Σ' αυτή την επιφανειακή ιστορική αναλογία λησμονούνε το κυριότερο, ότι, δηλαδή, στην αρχαία Ρώμη η πάλη των τάξεων γινότανε μονάχα μέσα σε μια προνομιούχα μειοψηφία, ανάμεσα στους ελεύθερους πλούσιους και στους ελεύθερους φτωχούς, ενώ η μεγάλη παραγωγική μάζα του πληθυσμού, οι δούλοι, αποτελούσαν μονάχα το παθητικό βάθρο για τους αντιμαχόμενους. Λησμονούν τη βαρυσήμαντη φράση του *Σισμόντι*: «Το ρωμαϊκό προλεταριάτο ζούσε σε βάρος της κοινωνίας, ενώ η σημερινή κοινωνία ζει σε βάρος του προλεταριάτου.» Με τέτοια ριζική διαφορά ανάμεσα στους υλικούς και οικονομικούς όρους της αρχαίας και της σύγχρονης πάλης των τάξεων, τα πολιτικά τους αποκνήματα δεν μπορούν να 'χουν μεταξύ τους περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά απ' όσα έχει ο αρχιεπίσκοπος της Κανταβρυγίας με τον αρχιερέα Σαμουήλ.

Λονδίνο, 23 του Ιούνη 1869

Καρλ Μαξ

*Σύμφωνα με το κείμενο της δεύτερης έκδοσης.
Γράφτηκε από τον Κ. Μαξ
στη δεύτερη έκδοση του έργου του
Η 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη,
Αμβούργο 1869.*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΦΡΙΝΤΡΙΧ ΕΝΓΚΕΛΣ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Το γεγονός ότι έγινε αναγκαία μια νέα έκδοση της 18ης *Μπρουμαίρ*, τριάντα τρία χρόνια ύστερα από την πρώτη εμφάνισή της, αποδείχνει ότι και σήμερα ακόμα το μικρό αυτό έργο δεν έχασε τίποτε από την αξία του.

Και πραγματικά ήταν ένα μεγαλοφυές έργο. Αμέσως μετά το γεγονός που ξάφνιασε όλο τον πολιτικό κόσμο σαν κεραυνός από ξάστερο ουρανό, που μερικοί το καταράστηκαν με δυνατές φωνές ηθικής αγανάκτησης και που άλλοι το δέχτηκαν σαν λύτρωση από την επανάσταση και σαν τιμωρία για τις περιπλανήσεις της, που όλοι όμως το είδαν με κατάπληξη και που κανένας δεν το κατανόησε – αμέσως ύστερα από το γεγονός αυτό παρουσιάστηκε ο Μαρξ με μια σύντομη, επιγραμματική έκθεση που περιέγραφε όλη την πορεία της γαλλικής ιστορίας ύστερα από τις μέρες του Φλεβάρη, στην εσωτερική της συνάφεια και αποκάλυπτε ότι το θαύμα της 2 του Δεκέμβρη δεν ήταν παρά το φυσικό, αναγκαίο αποτέλεσμα αυτής της συνάφειας, χωρίς να υποχρεωθεί να μεταχειριστεί τον ήρωα του πραξικοπήματος με άλλον τρόπο παρά με την περιφρόνηση που του άξιζε. Και ο πίνακας ζωγραφίστηκε με τόση μαεστρία, που όλες οι αποκαλύψεις που έγιναν από τότε πρόσθεσαν μονάχα νέες αποδείξεις για το πόσο πιστά αντανάκλα την πραγματικότητα. Και είναι πραγματικά μοναδική αυτή η έξοχη κατανόηση της καθημερινής ζωντανής ιστορίας, αυτή η ξεκάθαρη διάγνωση των γεγονότων την ίδια τη στιγμή που ξετυλίγονταν.

Αλλά γι' αυτό χρειαζόταν η βαθιά γνώση της γαλλικής ιστορίας που είχε ο Μαρξ. Η Γαλλία είναι η χώρα όπου περισσότερο από οπουδήποτε αλλού οι ταξικοί αγώνες έφταναν κάθε φορά ως την αποφασιστική μάχη και όπου, συνεπώς, διαγράφονταν με τον πιο ανάγλυφο τρόπο οι μετα-

βαλλόμενες πολιτικές μορφές που μέσα τους κινούνται οι ταξικοί αγώνες και όπου συνοψίζονται τ' αποτελέσματά τους. Κέντρο της φεουδαρχίας στο μεσαιώνα, πρότυπο χώρας ενιαίας φεουδαρχικής μοναρχίας ύστερα από την Αναγέννηση, η Γαλλία τσάκισε στη μεγάλη επανάσταση το φεουδαρχισμό και εγκαθίδρυσε την καθαρή κυριαρχία της αστικής τάξης με τέτοια κλασική μορφή που δεν την έφτασε καμιά άλλη χώρα στην Ευρώπη. Κι ο αγώνας του προλεταριάτου που ανεβαίνει, ενάντια στην κυρίαρχη αστική τάξη εκδηλώνεται εδώ, στη Γαλλία, με τέτοια έντονη μορφή που είναι άγνωστη αλλού. Αυτός είναι ο λόγος που ο Μαρξ όχι μόνο μελετούσε με ιδιαίτερη προτίμηση τη γαλλική ιστορία του παρελθόντος, αλλά και παρακολουθούσε σ' όλες τις λεπτομέρειες την τρέχουσα ιστορία, συγκέντρωνε υλικό για μελλοντική χρήση και γι' αυτό ποτέ δεν τον ξάφνιασαν τα γεγονότα.

Σ' αυτά όμως πρέπει να προστεθεί και ένα άλλο γεγονός. Ακριβώς ο Μαρξ ήταν εκείνος που πρώτος είχε ανακαλύψει το μεγάλο νόμο κίνησης της ιστορίας, το νόμο που σύμφωνα μ' αυτόν όλοι οι ιστορικοί αγώνες, αδιάφορο αν γίνονται στον πολιτικό, θρησκευτικό, φιλοσοφικό ή σε οποιονδήποτε άλλο ιδεολογικό τομέα, δεν είναι πραγματικά παρά η περισσότερο ή λιγότερο καθαρή έκφραση των αγώνων ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, και ότι η ύπαρξη των τάξεων αυτών και συνεπώς και οι συγκρούσεις τους, εξαρτώνται, με τη σειρά τους, από το βαθμό ανάπτυξης της οικονομικής τους θέσης, από τον τρόπο της παραγωγής και από τον τρόπο της ανταλλαγής τους που απορρέει απ' αυτόν. Ο νόμος αυτός, που έχει για την ιστορία την ίδια σημασία που έχει ο νόμος της μετατροπής της ενέργειας για τις φυσικές επιστήμες, ο νόμος αυτός έδωσε κι εδώ στον Μαρξ το κλειδί για την κατανόηση της ιστορίας της δεύτερης γαλλικής δημοκρατίας. Σ' αυτή την ιστορία υπέβαλε σε δοκιμασία το νόμο του και έπειτα από τριάντα τρία χρόνια είμαστε υποχρεω-

μένοι να πούμε ξανά ότι αυτή η δοκιμασία πέτυχε λαμπρά
στις εξετάσεις της.

Φρίντριχ Ένγκελς

*Σύμφωνα με το κείμενο της τρίτης έκδοσης.
Γράφτηκε από τον Φ. Ένγκελς
για την τρίτη έκδοση του έργου του Μαξ
Η 18η Μπρουαίω του Λουδοβίκου Βοναπάρτη,
Αμβούργο 1885.*

Η 18η ΜΠΡΥΜΑΙΡ ΤΟΥ ΛΟΥΒΟΔΙΚΟΥ ΒΟΝΑΠΑΡΤΗ

I

Ο Χέγκελ κάνει κάπου την παρατήρηση ότι όλα τα μεγάλα κοσμοϊστορικά γεγονότα και πρόσωπα παρουσιάζονται, σαν να λέμε, δυο φορές. Ήχασε όμως να προσθέσει: τη μια φορά σαν τραγωδία, την άλλη σαν φάρσα. Ο Κοσιντιέρ αντί του Δαντόν, ο Λουί Μπλαν αντί του Ροβεσπιέρου, οι ορεινοί του 1848-1851 αντί των ορεινών του 1793-1795, ο ανιψιός αντί του θείου. Και η ίδια γελοιογραφία διαπιστώνεται και στις συνθήκες που γίνεται η δεύτερη έκδοση της 18ης Μπρυμαίρ!

Οι άνθρωποι δημιουργούν την ίδια τους την ιστορία, τη δημιουργούν, όμως, όχι όπως τους αρέσει, όχι μέσα σε συνθήκες που οι ίδιοι διαλέγουν, μα μέσα σε συνθήκες που υπάρχουν άμεσα, που είναι δοσμένες και που κληροδοτήθηκαν από το παρελθόν. Η παράδοση όλων των νεκρών γενεών βαραίνει σαν βραχνάς στο μυαλό των ζωντανών. Και όταν ακόμα οι ζωντανοί φαίνονται σαν ν' ασχολούνται ν' ανατρέψουν τους εαυτούς τους και τα πράγματα και να δημιουργήσουν κάτι που έχει προϋπάρξει, σ' αυτές ακριβώς τις εποχές της επαναστατικής κρίσης επικαλούνται φοβισμένοι τα πνεύματα του παρελθόντος στην υπηρεσία τους, δανειζονται τα ονόματά τους, τα μαχητικά συνθήματά τους, τις στολές τους για να παραστήσουν με την αρχαιοπρεπή αυτή σεβασμία μεταμφίεση και μ' αυτή τη δανεισμένη γλώσσα τη νέα σκηνή της παγκόσμιας ιστορίας. Έτσι ο Λούθηρος φόρεσε τη μάσκα του απόστολου Παύλου, η επανάσταση του 1789-1814 ντύθηκε διαδοχικά τη στολή της ρωμαϊκής δημοκρατίας και της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και η επανάσταση του 1848 δε βρήκε να κάνει τίποτα καλύτερο από το να παρωδήσει πότε

το 1789 και πότε την επαναστατική παράδοση του 1793-1795. Έτσι κι ο αρχάριος που έμαθε μια ξένη γλώσσα, τη μεταφράζει πάντα στη μητρική του, και μόνο όταν αρχίσει να χειρίζεται την ξένη γλώσσα χωρίς να θυμάται τη μητρική του και μάλιστα να ξεχνά τη μητρική του γλώσσα, θα μπορέσει να αφομοιώσει το πνεύμα της καινούργιας γλώσσας και να δημιουργήσει σ' αυτήν.

Όταν εξετάσουμε αυτές τις κοσμοϊστορικές επικλήσεις των νεκρών, προβάλλει αμέσως μια χτυπητή διαφορά. Ο Κάμιλος Ντεμουλέν, ο Δαντόν, ο Ροβεσπιέρος, ο Σεν-Ζιστ, ο Ναπολέων, οι ήρωες όπως και τα κόμματα και οι μάξες της παλιάς γαλλικής επανάστασης, εκπληρώνανε με τη ρωμαϊκή στολή και τη ρωμαϊκή φρασεολογία το καθήκον της εποχής τους, δηλαδή το καθήκον της απελευθέρωσης από τα δεσμά της και της εγκαθίδρυσης της σύγχρονης αστικής κοινωνίας. Οι πρώτοι κομματιάσανε τη φεουδαρχική γη και θέρισαν τα φεουδαρχικά κεφάλια που είχαν φυτρώσει πάνω σ' αυτή. Ο Ναπολέων δημιούργησε στο εσωτερικό της Γαλλίας τους όρους κάτω απ' τους οποίους μονάχα θα μπορούσε ν' αναπτυχθεί ο ελεύθερος συναγωνισμός, να γίνει η εκμετάλλευση της κομματιασμένης γαιοκτησίας και να χρησιμοποιηθούν οι απελευθερωμένες βιομηχανικές παραγωγικές δυνάμεις του έθνους, ενώ έξω από τα γαλλικά σύνορα σάρωσε παντού τους φεουδαρχικούς σχηματισμούς, στο μέτρο που αυτό ήταν αναγκαίο για να δημιουργήσει για την αστική κοινωνία της Γαλλίας ένα κατάλληλο και σύμφωνο με την εποχή περιβάλλον στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Κι όταν εγκαθιδρύθηκε πια η νέα μορφή της κοινωνίας, εξαφανίστηκαν οι προκατακλυσμαίοι κολοσσοί και μαζί μ' αυτούς κι ο νεκροναστημένος ρωμαϊκός κόσμος: Οι Βρούτοι, οι Γράκχοι, οι Πουμπλικόλες, οι δήμαρχοι*, οι συγκλητικοί κι ο ίδιος ο Καίσαρας. Η

* Tribunos: Ρωμαίος δήμαρχος που εκλεγόταν από τους πληθείους και

αστική κοινωνία, στη νηφάλια πραγματικότητά της, είχε δημιουργήσει τους αληθινούς ερμηνευτές και εκπροσώπους της στο πρόσωπο των Σε, των Κουζέν, των Ρουαγιέ-Κολάρ, των Μπενζαμέν Κονσταν και των Γκιζό. Οι πραγματικοί στρατηλάτες της κάθονταν πίσω από τα εμπορικά γραφεία και το παχύ κεφάλι του Λουδοβίκου 18ου ήταν η πολιτική της κεφαλή. Απορροφημένη ολοκληρωτικά από την παραγωγή του πλούτου και από την ειρηνική πάλη του συναγωνισμού, δεν καταλάβαινε πια ότι τα φαντάσματα της ρωμαϊκής εποχής είχαν αγρυπνήσει στην κούνια της. Μα όσο λίγο ηρωική κι αν είναι η αστική κοινωνία, χρειάστηκαν ωστόσο ο ηρωισμός, η αυτοθυσία, η τρομοκρατία, ο εμφύλιος πόλεμος και οι μάχες των εθνών για να τη φέρουν στον κόσμο. Και οι μονομάχοι της βρήκαν στις αυστηρά κλασικές παραδόσεις της ρωμαϊκής δημοκρατίας, τα ιδανικά και τις μορφές της τέχνης, τις αυταπάτες που τους χρειάζονταν για ν' αποκρύψουν από τους ίδιους τους εαυτούς τους το περιορισμένο αστικό περιεχόμενο των αγώνων τους και για να συγκρατήσουν το πάθος τους στο ύψος της μεγάλης ιστορικής τραγωδίας. Έτσι και σ' ένα άλλο στάδιο ανάπτυξης, έναν αιώνα νωρίτερα, ο Κρόμβελ και ο αγγλικός λαός δανείστηκαν από την *Παλαιά Διαθήκη* τη γλώσσα, τα πάθη και τις αυταπάτες για την αστική τους επανάσταση. Όταν επιτεύχθηκε ο πραγματικός σκοπός, όταν πραγματοποιήθηκε ο αστικός μετασχηματισμός της αγγλικής κοινωνίας, ο Λοκ εκτόπισε τον προφήτη Αββακούμ.

Σ' αυτές, λοιπόν, τις επαναστάσεις, η ανάσταση των νεκρών χρησίμευε για να λαμπρύνει τους καινούργιους αγώνες κι όχι για να παρωδήσει τους παλιούς, για να υπερβάλει στη φαντασία το καθήκον που είχε μπει και όχι για να αποφύγει την εκπλήρωσή του στην πράξη, για να ξαναβρεί το

είχε καθήκον να υπερασπίζει τα δικαιώματα και τα συμφέροντά τους (σημ. τ. μετ.).

πνεύμα της επανάστασης και όχι για να κάνει να πλανιέται το φάντασμά της.

Από το 1848 ως το 1851 πλανιόταν μονάχα το φάντασμα της παλιάς επανάστασης, αρχίζοντας από τον Μαράστ, το δημοκράτη λιμοκοντόρο που ντύθηκε τη στολή του παλιού Μπαγί, και τελειώνοντας στον τυχοδιώχτη που κρύβει τα χυδαία και αποκρουστικά χαρακτηριστικά του κάτω από τη σιδερένια νεκρική μάσκα του Ναπολέοντα. Ένας ολόκληρος λαός, που ενώ πιστεύει πως με την επανάσταση απόκτησε μια επιταχυνόμενη ικανότητα κίνησης, βλέπει ξαφνικά ότι ξαναγύρισε σε μια πεθαιμένη εποχή και για να μην υπάρξει καμιά δυνατότητα πλάνης για το ξανακύλισμά του αυτό, ξαναανασταίνονται οι παλιές χρονολογίες, το παλιό ημερολόγιο, τα παλιά ονόματα, τα παλιά διατάγματα, που από καιρό είχαν ξεπέσει στα χέρια της σοφίας των παλαιοπωλείων, και οι παλιοί χωροφύλακες, που από καιρό φαίνεται ότι είχαν σαπίσει. Το έθνος φέρεται σαν εκείνο το μανιακό Άγγλο από το Μπέντλαμ¹, που νόμιζε πως ζούσε στην εποχή των αρχαίων Φαραώ και θρηνούσε κάθε μέρα για τη σκληρή δουλειά που ήταν υποχρεωμένος να κάνει σαν χρυσορύχος στα μεταλλεία της Αιθιοπίας, περιτοιχισμένος σ' αυτή την υπόγεια φυλακή με μια λάμπα στηριγμένη στο κεφάλι του, που έριχνε ένα αμυδρό φως, με τον επιστάτη των δούλων που κρατούσε ένα μακρύ μαστίγιο από πίσω του και με ένα ανακατεμένο πλήθος από βάρβαρους πολεμιστές στις εξόδους, που δεν καταλάβαιναν ούτε τους εργάτες που δούλευαν σαν σκλάβοι στα μεταλλεία, μα και που δεν καταλάβαιναν ούτε και ο ένας τον άλλο γιατί δεν είχαν την ίδια γλώσσα. «Και όλα αυτά τα ζητούν από μένα», λέει αναστενάζοντας ο μανιακός Άγγλος, «από μένα που γεννήθηκα ελεύθερος Βρετανός, για να βγάλω χρυσάφι για τους αρχαίους Φαραώ». «Για να

1. Φρενοκομείο στην Αγγλία (σημ. τ. σύντ.).

πληρωθούν τα χρέη της οικογένειας Βοναπάρτη», αναστενάζει το γαλλικό έθνος. Ο Άγγλος, όσο ήταν στα λογικά του, δεν μπορούσε να γλιτώσει από την έμμονη ιδέα του χρυσωρύχου. Οι Γάλλοι, όσο κι αν επαναστατούσαν, δεν μπορούσαν να γλιτώσουν από τη ναπολεόντεια ανάμνηση, όπως το απόδειξε η εκλογή της 10 του Δεκέμβρη 1848. Λαχταρούσαν να ξεφύγουν από τους κινδύνους της επανάστασης και να ξαναγυρίσουν στις χύτρες με τα κρέατα της Αιγύπτου, και η 2 του Δεκέμβρη 1851 ήταν η απάντηση. Δεν έχουν μονάχα γελοιογραφήσει τη γελοιογραφία του παλιού Ναπολέοντα, γελοιογράφησαν τον ίδιο τον παλιό Ναπολέοντα, όπως έπρεπε να φαίνεται στα μέσα του 19ου αιώνα.

Η κοινωνική επανάσταση του 19ου αιώνα δεν μπορεί να αντλήσει την ποιότητά της από το παρελθόν, αλλά μόνο από το μέλλον. Δεν μπορεί ν' αρχίσει με τον ίδιο τον εαυτό της προτού σβήσει όλες τις προλήψεις σχετικά με το παρελθόν. Οι προηγούμενες επαναστάσεις είχαν ανάγκη από κοσμοϊστορικές αναμνήσεις για να κρύψουν από τον εαυτό τους το περιεχόμενό τους. Για να φτάσει στο δικό της περιεχόμενο η επανάσταση του 19ου αιώνα, πρέπει ν' αφήσει τους πεθαμένους να θάψουν τους νεκρούς τους. Εκεί η φράση ξεπερνάει το περιεχόμενο, εδώ το περιεχόμενο ξεπερνάει τη φράση.

Η επανάσταση του Φλεβάρη ήταν ένας αιφνιδιασμός, μια έκπληξη της παλιάς κοινωνίας και ο λαός ανακήρυξε κοσμοϊστορικό γεγονός που εγκαινιάζει τη νέα εποχή, αυτό το ανέλπιστο *εγχείρημα*. Στις 2 του Δεκέμβρη, η επανάσταση του Φλεβάρη εξαφανίστηκε με την ταχυδακτυλουργία ενός απατεώνα, κι εκείνο που φαίνεται ότι ανατράπηκε δεν ήταν πια η μοναρχία, μα οι φιλελεύθερες παραχωρήσεις που είχαν αποσπαστεί απ' αυτήν ύστερα από εκατοντάχρονους αγώνες. Αντί η κοινωνία να έχει κατακτήσει ένα καινούργιο περιεχόμενο για τον εαυτό της, φαίνεται μόνο πως το κράτος ξαναγύρισε στην αρχαιότατη μορφή του, στην αδιάντροπα απλή κυριαρχία του σπαθιού και του ράσου. Αυτή

την απάντηση έδωσε στο εγχείρημα (coup de main) του Φλεβάρη του 1848 το τόλμημα (coup de tête) του Δεκέμβρη του 1851. Όπως κερδήθηκε έτσι και χάθηκε. Στο αναμεταξύ, η ενδιάμεση περίοδος δεν πέρασε αχρησιμοποίητη. Η γαλλική κοινωνία στα χρόνια 1848-1851 ξεπέρασε, και μάλιστα με μια συντομευμένη μέθοδο, γιατί ήταν επαναστατική, την καθυστέρηση που είχε στις μελέτες και στην πείρα, που σε μια κανονική να πούμε μεθοδική εξέλιξη, θα έπρεπε να προηγηθούν από την επανάσταση του Φλεβάρη, αν αυτή έπρεπε να είναι κάτι περισσότερο από μια επιφανειακή διαταραχή. Η κοινωνία φαίνεται τώρα πως ξαναγύρισε πιο πίσω από την αφετηρία της. Στην πραγματικότητα πρέπει πρώτα να δημιουργήσει την επαναστατική της αφετηρία, δηλαδή την κατάσταση, τις σχέσεις, τους όρους που κάτω απ' αυτούς μόνο γίνεται σοβαρή η σύγχρονη επανάσταση.

Οι αστικές επαναστάσεις, όπως, λ.χ., οι επαναστάσεις του 18ου αιώνα, βαδίζουν ορμητικά από επιτυχία σε επιτυχία, τα δραματικά τους αποτελέσματα ξεπερνούν το ένα το άλλο, άνθρωποι και πράγματα φαίνονται σαν να περιβάλλονται από αστραφτερά διαμάντια, η έκσταση είναι το πνεύμα της ημέρας. Μα οι επαναστάσεις αυτές ζούνε λίγο καιρό, γρήγορα φτάνουν στο αποκορύφωμά τους και μια μακρόχρονη αποχάνωση κυριεύει την κοινωνία προτού μάθει να απομωώνει νηφάλια τα αποτελέσματα της ορμητικής και θυελλώδους εποχής της. Αντίθετα, οι προλεταριακές επαναστάσεις, όπως οι επαναστάσεις του 19ου αιώνα, κάνουν αδιάκοπη κριτική στον ίδιο τον εαυτό τους, διακόπτουν κάθε τόσο την ίδια τους την πορεία, ξαναγυρίζουν σε κείνο που φαίνεται ότι έχει πραγματοποιηθεί για να το ξαναρχίσουν από την αρχή, περιγελάνε με ωμή ακρίβεια τις μισοτελειωμένες δουλειές, τις αδυναμίες και τις ελλειψότητες των πρώτων τους προσπαθειών, φαίνονται να ξαπλώνουν χάρη τον αντίπαλό τους μόνο και μόνο για να του δώσουν την ευκαιρία ν' αντλήσει καινούργιες δυνάμεις από τη γη και να ορθωθεί πάλι

πιο γιγάντιος μπροστά τους, οπισθοχωρούν συνεχώς μπροστά στην ακαθόριστη απεραντοσύνη των σκοπών τους, ώσπου να δημιουργηθεί η κατάσταση που κάνει αδύνατο κάθε ξαναγύρισμα και όπου οι ίδιες οι περιστάσεις φωνάζουν:

«Ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα!¹
Εδώ είναι το ρόδο, εδώ χόρευε!»

Άλλωστε κάθε υποφερτός παρατηρητής, κι αν ακόμη δεν είχε παρακολουθήσει βήμα προς βήμα την πορεία της γαλλικής εξέλιξης, έπρεπε να προαισθανθεί ότι η επανάσταση τραβούσε προς ένα πρωτόκουστο ρεζίλεμα. Έφτανε ν' ακούσει κανείς τα αυτάρεσκα επινίκεια γαβγίσματα που μ' αυτά οι κύριοι δημοκράτες συγγαίρανε ο ένας τον άλλο για τα ευμενή αποτελέσματα της δεύτερης Κυριακής του Μάη του 1852. Η δεύτερη Κυριακή του Μάη του 1852 είχε γίνει στα μυαλά τους έμμονη ιδέα, δόγμα, όπως είχε γίνει στα μυαλά των χιλιαστών η μέρα που θα ξαναπαρουσιαστεί ο Χριστός και θ' αρχίσει τη χιλιόχρονη βασιλεία του. Όπως πάντα, η αδυναμία είχε βρει τη σωτηρία της στην πίστη, στα θαύματα. Νόμιζε πως θα νικούσε τον εχθρό αν τον ξόρκιζε στη φαντασία της, και έχασε κάθε κατανόηση για το παρόν χάρη σε μια παθητική αποθέωση του μέλλοντος που της επιφυλάσσεται και στις πράξεις που είχε στο νου, μα που δεν ήθελε ακόμα να τις γνωστοποιήσει. Οι ήρωες αυτοί που προσπαθούσαν να αναιρέσουν την αποδειγμένη ανικανότητά τους, εκφράζοντας αμοιβαία ο ένας στον άλλο τη συμπόνια τους, και ενωμένοι σ' ένα σωρό είχαν ετοιμάσει τις αποσκευές τους, είχαν

1. Η φράση αυτή έχει παρθεί από ένα μύθο του Αισώπου, όπου ένας καυχησιάρης καλούσε μάγιστρες και ισχυριζόταν ότι κάποτε στη Ρόδο είχε πετύχει ένα θαυμάσιο πήδημα. Οι παριστάμενοι τότε του απάντησαν: «Αν είναι αλήθεια, τι σου χρειάζονται οι μάγιστρες; Ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα!». Μ' άλλα λόγια: απόδειξε στην πράξη αν μπορείς να το κάνεις (σημ. τ. σύντ.).

τσεπώσει προκαταβολικά τα δάφνινα στεφάνια τους και ασχολούνταν τώρα με την προεξόφληση στο χρηματιστήριο των πλασματικών δημοκρατιών, για τις οποίες, μέσα στα κατάβαθα της χωρίς απαιτήσεις ψυχής τους, είχαν κιόλας προνοητικά οργανώσει το κυβερνητικό προσωπικό. Η 2 του Δεκέμβρη τούς βρήκε σαν κεραινώδες από ξάστερο ουρανό και οι λαοί, που σε εποχές μικρόψυχης αθυμίας αφήνουν πρόθυμα να καταπνίγεται ο εσωτερικός τους φόβος από τους πιο δυνατούς φωνακλάδες, θα έχουν ίσως πειστεί ότι πέρασαν πια οι καιροί που οι χήνες μπόρεσαν με τα κακαρίσματά τους να σώσουν το Καπιτώλιο.

Το Σύνταγμα, η εθνοσυνέλευση, τα κόμματα της δυναστείας, οι γαλάζιοι και οι κόκκινοι δημοκράτες, οι ήρωες της Αφρικής, οι βροντές απ' το βήμα, οι βουβές αστραπές του καθημερινού Τύπου, ολόκληρη η φιλολογία, τα πολιτικά ονόματα και οι πνευματικές κορυφές, ο αστικός νόμος και το ποινικό δίκαιο, η ελευθερία, η ισότητα, η αδελφότητα και η δεύτερη Κυριακή του Μάη 1852, όλα αυτά εξαφανίστηκαν σαν μια φαντασμαγορία μπροστά στα ξόρκια ενός ανθρώπου που και οι ίδιοι οι εχθροί του δεν τον παρουσιάζουν για μάγο. Το γενικό εκλογικό δικαίωμα φαίνεται πως επέζησε μόνο για μια στιγμή, για να γράψει με το ίδιο του το χέρι μπροστά στα μάτια όλου του κόσμου τη διαθήκη του και να διακηρύξει στο όνομα του ίδιου του λαού ότι: καθετί που υπάρχει, αξίζει να καταστραφεί.

Δε φτάνει να λέμε απλώς, όπως κάνουν οι Γάλλοι, ότι το έθνος τους αιφνιδιάστηκε. Σ' ένα έθνος, όπως και σε μια γυναίκα, δε συγχωρείται η στιγμή της αδυναμίας, που ο πρώτος τυχόν τυχοδιώκτης θα μπορούσε να τη βιάσει. Το αίνιγμα δε λύνεται με τέτοια στριφογυρίσματα, αλλά μόνο διατυπώνεται διαφορετικά. Από μενε να εξηγηθεί πως ένα έθνος 36 εκατομμυρίων αιφνιδιάστηκε και οδηγήθηκε χωρίς αντίσταση στην αιχμαλωσία από τρεις αγύρτες.

Ας ανακεφαλαιώσουμε στις γενικές τους γραμμές, τις

φάσεις που πέρασε η γαλλική επανάσταση από τις 24 του Φλεβάρη 1848 ως το Δεκέμβριο του 1851.

Ξεχωρίζουν ολοφάνερα τρεις κύριες περιόδους: η περίοδος του Φλεβάρη, η περίοδος της συγκρότησης της δημοκρατίας ή της συντακτικής εθνοσυνέλευσης, από τις 4 του Μάη 1848 ως τις 29 του Μάη 1849, η περίοδος της συνταγματικής δημοκρατίας ή της νομοθετικής εθνοσυνέλευσης, από τις 29 του Μάη 1849 ως τις 2 του Δεκέμβρη 1851.

Η πρώτη περίοδος, από τις 24 του Φλεβάρη, ή από την ανατροπή του Λουδοβίκου Φιλίππου ως τις 4 του Μάη 1848, τη μέρα της σύγκλησης της συντακτικής συνέλευσης, που αποτελεί την καθαυτό περίοδο του Φλεβάρη, μπορεί να χαρακτηριστεί σαν ο πρόλογος της επανάστασης. Ο χαρακτήρας της εκδηλώθηκε επίσημα με το γεγονός ότι η κυβέρνηση που αυτοσχεδίασε αυτή η περίοδος, αυτοανακηρύσσεται η ίδια προσωρινή και, όπως η κυβέρνηση, το ίδιο και καθετί που παρακινήθηκε, που επιχειρήθηκε και που εκδηλώθηκε σ' αυτή την περίοδο, χαρακτηρίστηκε μόνο του σαν προσωρινό. Κανένας και τίποτε δεν τόλμησε να διεκδικήσει για τον εαυτό του το δικαίωμα της μόνιμης ύπαρξης και της πραγματικής δράσης. Όλα τα στοιχεία που είχαν προπαρασκευάσει ή καθορίσει την επανάσταση, η δυναστική αντιπολίτευση, η δημοκρατική αστική τάξη, η δημοκρατική-ρεπουμπλικάνικη μικροαστική τάξη και η σοσιαλδημοκρατική εργατιά, βρήκανε προσωρινά τη θέση τους στην κυβέρνηση του Φλεβάρη.

Δεν μπορούσε να γίνει διαφορετικά. Οι μέρες του Φλεβάρη επιδίωκαν αρχικά μια εκλογική μεταρρύθμιση, που θα πλάταινε τον κύκλο των πολιτικά προνομιούχων ανάμεσα στην ίδια την κατέχουσα τάξη και θα ανέτρεπε την αποκλειστική κυριαχία της αριστοκρατίας του χρήματος. Μα όταν η υπόθεση έφτασε στην πραγματική σύγκρουση, όταν ο λαός κατέβηκε στα οδοφράγματα, όταν η εθνοφυλακή κράτησε μια στάση παθητική, όταν ο στρατός δεν πρόβαλε καμιά σοβαρή αντίσταση και η δυναστεία το 'βαλε στα πόδια, τότε η δημο-

κρατία φάνηκε σαν κάτι το αυτονόητο. Κάθε κόμμα την εξήγησε με το δικό του τρόπο. Το προλεταριάτο που την κατέκτησε με τα όπλα τής έβαλε τη δική του σφραγίδα και την ανακήρυξε *κοινωνική δημοκρατία*. Έτσι εξηγήθηκε το γενικό περιεχόμενο της σύγχρονης επανάστασης, περιεχόμενο που βρισκότανε στην πιο παράδοξη αντίφαση με καθετί που μπορούσε να πραγματοποιηθεί, κατά πρώτο λόγο και άμεσα με το υλικό που υπήρχε, με το τότε μορφωτικό επίπεδο των μαζών, μέσα στις δοσμένες συνθήκες και σχέσεις. Από την άλλη μεριά, οι αξιώσεις όλων των άλλων στοιχείων που είχαν πάρει μέρος στην επανάσταση του Φλεβάρη, αναγνωρίστηκαν με το ότι πήραν τη μερίδα του λέοντος στην κυβέρνηση. Γι' αυτό, σε καμιά άλλη εποχή δε βρίσκουμε πιο παρδαλό μείγμα από φουσκωμένες φράσεις και από πραγματική αβεβαιότητα και αμηχανία, από τις πιο ενθουσιώδεις νεωτεριστικές τάσεις και από την πιο απόλυτη κυριαρχία της παλιάς ρουτίνας, από την πιο φαινομενική αρμονία ολόκληρης της κοινωνίας και από την πιο βαθιά αποξένωση των στοιχείων της. Την ώρα που το παρισινό προλεταριάτο ήταν ακόμα μεθυσμένο από τη μεγάλη προοπτική που ξανοιγόταν μπροστά του και επιδιδόταν σε σοβαρές συζητήσεις για τα κοινωνικά προβλήματα, οι παλιές δυνάμεις της κοινωνίας είχαν συσπειρωθεί, συγκεντρωθεί, συνέλθει και βρει ένα απροσδόκητο στήριγμα στη μάζα του έθνους, στους αγρότες και τους μικροαστούς, που όλοι όρμησαν μεμιάς στην πολιτική σκηνή ύστερα από το γκρέμισμα των φραγμάτων της μοναρχίας του Ιούλη.

Η *δευτέρα περίοδος*, από τις 4 του Μάη 1848 ως το τέλος του Μάη 1849, είναι η περίοδος της *συγκρότησης, της θεμελίωσης της αστικής δημοκρατίας*. Αμέσως ύστερα από τις μέρες του Φλεβάρη δεν είχε αιφνιδιαστεί μόνο η δυναστική αντιπολίτευση από τους δημοκρατικούς, μα και οι δημοκρατικοί από τους σοσιαλιστές, μα και ολόκληρη η Γαλλία από το Παρίσι. Η εθνοσυνέλευση που συνήλθε στις 4 του Μάη

1848 και που βγήκε από εθνικές εκλογές, αντιπροσώπευε το έθνος. Ήταν μια ζωντανή διαμαρτυρία ενάντια στις αξιώσεις των ημερών του Φλεβάρη και έμελλε να επαναφέρει τα αποτελέσματα της επανάστασης στα αστικά πλαίσια. Μάταια το παρισινό προλεταριάτο, που κατάλαβε αμέσως το χαρακτήρα αυτής της εθνοσυνέλευσης, προσπάθησε στις 15 του Μάη, λίγες μέρες ύστερα από τη σύγκλησή της, ν' αρνηθεί βίαια την ύπαρξή της, να τη διαλύσει, να σκορπίσει ξανά στα συστατικά της μέρη την οργανική μορφή που μ' αυτή το αντιδραστικό πνεύμα του έθνους απειλούσε το προλεταριάτο. Όπως είναι γνωστό, η 15 του Μάη δεν είχε άλλο αποτέλεσμα παρά ν' απομακρύνει τον Μπλανκί και τους οπαδούς του, δηλαδή τους πραγματικούς αρχηγούς του προλεταριακού κόμματος, από την πολιτική σκηνή για ολοκλήρωση τη διαρκείας του κύκλου που εξετάζουμε.

Την *αστική μοναρχία* του Λουδοβίκου Φιλίππου δεν μπορεί να τη διαδεχτεί παρά η *αστική δημοκρατία*. Αυτό σημαίνει πως αν πίσω από το όνομα του βασιλιά κυβερνούσε μια περιορισμένη μερίδα της αστικής τάξης, τώρα στο όνομα του λαού θα κυβερνάει το σύνολο της αστικής τάξης. Οι διεκδικήσεις του παρισινού προλεταριάτου είναι ουτοπικές ανησίες, στις οποίες πρέπει να δοθεί ένα τέλος. Στη δήλωση αυτή της συντακτικής εθνοσυνέλευσης, το παρισινό προλεταριάτο απάντησε με την *εξέγερση του Ιούνη*, το πιο κολοσσιαίο γεγονός στην ιστορία των ευρωπαϊκών εμφύλιων πολέμων. Η αστική δημοκρατία νίκησε. Είχε με το μέρος της την αριστοκρατία του χρήματος, τη βιομηχανική αστική τάξη, τις μεσαίες τάξεις, τους μικροαστούς, το στρατό, το κουρελοπρολεταριάτο που ήταν οργανωμένο σαν κινητή φρουρά, τους διανοούμενους, τους παπάδες και τον πληθυσμό της υπαίθρου. Με το μέρος του παρισινού προλεταριάτου δεν ήταν κανένας άλλος εκτός απ' αυτό το ίδιο. Πάνω από 3.000 εξεγερμένοι σφάχτηκαν μετά τη νίκη και 15.000 εξορίστηκαν χωρίς δίκη. Μ' αυτή την ήττα, το προλεταριάτο περνά στο

πίσω μέρος της επαναστατικής σκηνης. Προσπαθεί να περάσει ξανά μπροστά, κάθε φορά που το κίνημα φαίνεται πως παίρνει καινούργια φόρα, μα κάθε φορά το επιχειρεί αυτό με ελαττωμένη χρησιμοποίηση δυνάμεων και πάντα με κατώτερο αποτέλεσμα. Κάθε φορά που ένα από τα κοινωνικά στρώματα που βρισκόταν ψηλότερα απ' αυτό έμπαινε σε επαναστατικό αναβρασμό, το προλεταριάτο συμμαχεί μαζί του κι έτσι συμμαρίζεται όλες τις ήττες που παθαίνουν τα διάφορα κόμματα το ένα ύστερα από το άλλο. Μα τα κατοπινά αυτά χτυπήματα αδυνατίζουν όλο και πιο πολύ, όσο περισσότερο απλώνονται πάνω σ' ολόκληρη την επιφάνεια της κοινωνίας. Οι σημαντικότεροι αρχηγοί του στην εθνοσυνέλευση και στον Τύπο πέφτουν ο ένας ύστερα απ' τον άλλο θύματα των δικαστηρίων και όλο πιο διαφορούμενα πρόσωπα μπαίνουν επικεφαλής του. Κατά ένα μέρος ρίχνεται σε δαγματικούςπειραματισμούς, σε τράπεζες ανταλλαγών και σε εργατικούς συνεταιρισμούς, δηλαδή σ' ένα κίνημα όπου παραιτείται από την ιδέα ν' ανατρέψει τον παλιό κόσμο με το σύνολο των δικών του μεγάλων μέσων και προσπαθεί να πραγματοποιήσει την απολύτρωσή του πίσω από την πλάτη της κοινωνίας, με ιδιωτικό τρόπο, μέσα στους περιορισμένους όρους ύπαρξής του και που γι' αυτό αναγκαστικά αποτυχαίνει. Φαίνεται πως δεν μπορεί ούτε να ξανάβρει μέσα του το επαναστατικό μεγαλείο ούτε να κερδίσει καινούργια δραστηριότητα από τις νέες συμμαχίες που κλείνει ως τη στιγμή που όλες οι τάξεις, που μ' αυτές πολέμησε τον Ιούνη, κείτονται ηττημένες δίπλα του. Μα τουλάχιστον, πέφτει μ' όλες τις τιμές της μεγάλης κοσμοϊστορικής πάλης. Όχι μονάχα η Γαλλία, μα ολόκληρη η Ευρώπη τρέμει από το σεισμό του Ιούνη, ενώ οι κατοπινές ήττες των ανώτερων τάξεων εξαγοράζονται τόσο φτηνά, που χρειάζονται όλη την αδιάντροπη υπερβολή του κόμματος που νίκησε για να μπορούν να περάσουν σαν γεγονός και γίνονται τόσο πιο επαισχυντες όσο πιο μακριά από το προλεταριάτο βρίσκεται το κόμμα που νικήθηκε.

Η ήττα, λοιπόν, των επαναστατών του Ιούνη είχε φυσικά προπαρασκευάσει και προλειάνει το έδαφος, που πάνω του μπορούσε να ιδρυθεί και να ανοικοδομηθεί η αστική δημοκρατία. Ταυτόχρονα όμως είχε δείξει ότι στην Ευρώπη επρόκειτο για άλλα προβλήματα και όχι για το πρόβλημα «δημοκρατία ή μοναρχία». Είχε φανερώσει ότι *αστική δημοκρατία* σημαίνει εδώ την απεριορίστη δεσποτεία μιας τάξης πάνω στις άλλες τάξεις. Είχε αποδείξει ότι σε χώρες με έναν παλιό πολιτισμό, με αναπτυγμένο σχηματισμό τάξεων, με συγχρονισμένους όρους παραγωγής και με μια πνευματική συνείδηση όπου έχουν διαλυθεί ύστερα από δουλεία αιώνων όλες οι πατροπαράδοτες ιδέες, η *δημοκρατία* σημαίνει γενικά μόνο την *πολιτική μορφή ανατροπή της αστικής κοινωνίας* και όχι τη *συντηρητική μορφή της ζωής της*, όπως συμβαίνει, λόγω χάρη, στις Ηνωμένες Πολιτείες της Βόρειας Αμερικής, όπου υπάρχουν, βέβαια, τάξεις, δεν έχουν όμως ακόμη σταθεροποιηθεί, μα σε διαρκή κατάσταση ροής αλλάζουν και ανταλλάσσουν μεταξύ τους τα συστατικά τους στοιχεία, όπου τα σύγχρονα μέσα παραγωγής, αντί να συμβαδίζουν μ' ένα λιμνάζοντα υπερπληθυσμό, αναπληρώνουν μάλλον τη σχετική έλλειψη σε εργατικά κεφάλαια και χέρια και, τέλος, όπου η πυρρετική νεανική κίνηση της υλικής παραγωγής που έχει να κατακτήσει έναν καινούργιο κόσμο, δεν άφησε ούτε χρόνο ούτε ευκαιρία για να καταργήσει τον παλιό κόσμο των φαντασμάτων.

Στις μέρες του Ιούνη, όλες οι τάξεις και όλα τα κόμματα ενώθηκαν στο *κόμμα της τάξης* ενάντια στην προλεταριακή τάξη, που τη θεωρούσαν το *κόμμα της αναρχίας*, του σοσιαλισμού, του κομμουνισμού. Είχαν «σώσει» την κοινωνία από «τους εχθρούς της κοινωνίας». Είχαν διαδώσει στα στρατεύματά τους τα *συνθήματα της παλιάς κοινωνίας* —«ιδιοκτησία, οικογένεια, θρησκεία, τάξις»— και ενθάρρυναν την αντεπαναστατική σταυροφορία με τα λόγια: «Κάτω απ' αυτό το έμβλημα, θα νικήσεις!» Απ' αυτή τη στιγμή, κάθε φορά που

ένα από τα πολυάριθμα κόμματα, που είχαν συσπειρωθεί κάτω από το έβλημα αυτό ενάντια στους εξεγερμένους του Ιούνη, προσπαθεί να διατηρήσει το επαναστατικό πεδίο μάχης για τα δικά του ταξικά συμφέροντα, υποκύπτει μπροστά σ' αυτή την κραυγή: «ιδιοκτησία, οικογένεια, θρησκεία, τάξις». Η κοινωνία, σώζεται κάθε φορά που ο κύκλος των κυρίαρχων της στενεύει, όταν ένα αποκλειστικότερο συμφέρον επικρατεί μπροστά στο πλατύτερο. Κάθε διεκδίκηση και της πιο απλής αστικής οικονομικής μεταρρύθμισης, του πιο συνηθισμένου φιλελευθερισμού, του πιο τυπικού ρεπουμπλικανισμού, της πιο ρηχής δημοκρατίας, τιμωρείται ταυτόχρονα σαν «απόπειρα κατά της κοινωνίας» και στιγματίζεται σαν «σοσιαλισμός». Τελικά, και οι αρχιερείς της «θρησκείας και της τάξης» πετιούνται κι αυτοί με τις κλοτσιές από τους τρίποδες τους της Πυθίας, αρπάζονται στο σκοτάδι της νύχτας από τα κρεβάτια τους, χώνονται μέσα σε κλούβες, πετιούνται στα μπουντρούμια ή στέλνονται στην εξορία, ο ναός τους ισοπεδώνεται, το στόμα τους βουλώνεται, η πένα τους τσακίζεται, ο νόμος τους ξεσκίζεται στο όνομα της θρησκείας, της ιδιοκτησίας, της οικογένειας, της τάξης. Αστοί φανατικοί οπαδοί της τάξης πυροβολούνται στους εξώστες τους από μεθυσμένα μπουλούκια φαντάρων, βεβηλώνεται η ιερότητα της οικογένειάς τους, βομβαρδίζονται τα σπίτια τους για διασκέδαση – στο όνομα της ιδιοκτησίας, της οικογένειας, της θρησκείας και της τάξης. Τελικά, τα αποβράσματα της αστικής κοινωνίας σχηματίζουν την *ιερή φάλαγγα της τάξης* και ο ήρωας Κραπουλίνσκι¹ μπαίνει στον Κεραμεικό σαν «σωτήρας της κοινωνίας».

1. Ήρωας από το ποίημα *Δυο ιππότες*, του Χάινριχ Χάινε. Με τη μορφή του Κραπουλίνσκι (από τη γαλλική λέξη *carapule* που σημαίνει τον άνθρωπο που επιδίδεται στην κραιπάλη και στην ασωτία), ο Χάινε ειρωνεύεται τον ξεπεσμένο ευγενή. Ο Μαρξ με το όνομα αυτό χαρακτηρίζει τον Λουδοβίκο Βοναπάρτη (σημ. τ. σύντ.).

II

Ας ξαναπιάσουμε το νήμα της εξέλιξης.

Η ιστορία της *συντακτικής εθνοσυνέλευσης* ύστερα από τις μέρες του Ιούνιου είναι η ιστορία της κυριαρχίας και της διάλυσης της δημοκρατικής ομάδας της αστικής τάξης, της ομάδας εκείνης που είναι γνωστή με το όνομα τριχρωμοί δημοκράτες, πύρροι δημοκράτες, πολιτικοί δημοκράτες, φορμαλιστές δημοκράτες κλπ.

Η ομάδα αυτή είχε αποτελέσει στο καθεστώς της αστικής μοναρχίας του Λουδοβίκου Φιλίππου, την *επίσημη* δημοκρατική αντιπολίτευση, και συνεπώς ένα αναγνωρισμένο, συστατικό μέρος τού τότε πολιτικού κόσμου. Είχε τους αντιπροσώπους της στις βουλές και σημαντική σφαίρα επιρροής στον Τύπο. Το παρισινό όργανό της, τη *Νασιονάλ*, το θεωρούσαν στο είδος του τόσο αξιοσέβαστο όσο και τη *Ζουρνάλ ντε Ντεμπά*. Ο χαρακτήρας της αντιστοιχούσε στη θέση που είχε μέσα στη συνταγματική μοναρχία. Δεν ήταν μια ομάδα της αστικής τάξης, που τη συνδέανε μεγάλα κοινά συμφέροντα και που την ξεχώριζαν από τις άλλες ομάδες ιδιαίτερες συνθήκες παραγωγής. Ήταν μια κλίκα από φιλοδημοκρατικούς αστούς—συγγραφείς, δικηγόρους, αξιωματικούς και δημόσιους υπαλλήλους—που η επιρροή τους στηριζότανε στις προσωπικές αντιπάθειες της χώρας κατά του Λουδοβίκου Φιλίππου, στη θύμηση της παλιάς δημοκρατίας, στη δημοκρατική πίστη μερικών ονειροπόλων και πριν απ' όλα στο *γαλλικό εθνικισμό*, που τον κρατούσε συνεχώς άγρυπνο το μίσος του ενάντια στις συνθήκες της Βιέννης και τη συμμαχία με την Αγγλία. Ένα μεγάλο μέρος των οπαδών που είχε η *Νασιονάλ* την εποχή του Λουδοβίκου Φιλίππου, το χρωστούσε σε τούτο τον κρυφό αυτοκρατορισμό, που αργότερα, στο καθεστώς της δημοκρατίας, μπόρεσε γι' αυτόν το λόγο να της αντιπαραταχθεί σαν ένας ολέθριος ανταγωνιστής στο

πρόσωπο του Λουδοβίκου Βοναπάρτη. Καταπολεμούσε την αριστοκρατία του χρήματος, όπως το έκανε όλη η υπόλοιπη αστική αντιπολίτευση. Η πολεμική ενάντια στον προϋπολογισμό, που στη Γαλλία ήταν συνδεδεμένη ακριβώς με την πάλη ενάντια στην αριστοκρατία του χρήματος, της εξασφάλιζε μια τόσο φτηνή δημοτικότητα και τόσο πλούσια ύλη για πουριτανικά κύρια άρθρα, που δεν μπορούσε να μην τα εκμεταλλευτεί. Η βιομηχανική αστική τάξη την ευγνωμονούσε γιατί υποστήριζε δουλόπρεπα το γαλλικό προστατευτικό τελωνειακό σύστημα, που το παραδεχόταν, ωστόσο, περισσότερο για εθνικούς λόγους παρά για λόγους οικονομικούς. Την ευγνωμονούσε και το σύνολο της αστικής τάξης για τις συκοφαντίες της ενάντια στον κομμουνισμό και το σοσιαλισμό. Κατά τα άλλα, το κόμμα της *Νασιονάλ* ήταν καθαρά δημοκρατικό, δηλαδή ζητούσε μια δημοκρατική αντί μια μοναρχική μορφή της αστικής κυριαρχίας και πριν απ' όλα τη μερίδα του λέοντος σ' αυτή την κυριαρχία. Όσο για τους όρους αυτής της αλλαγής, δεν τους είχε καθόλου ξεκαθαρίσει στον εαυτό της. Αντίθετα, εκείνο που έβλεπε ολοκάθαρα και που έγινε δημόσια γνωστό στα μεταρρυθμιστικά συμπόσια τις τελευταίες μέρες του Λουδοβίκου Φιλίππου, ήταν η αντιδημοτικότητά της ανάμεσα στους δημοκράτες μικροαστούς και ιδιαίτερα στο επαναστατικό προλεταριάτο. Αυτοί οι πούροι δημοκράτες, όπως είναι άλλωστε όλοι οι πούροι δημοκράτες, ήταν κιόλας έτοιμοι να ικανοποιηθούν στην αρχή με την αντιβασιλεία της δούκισσας της Ορλεάνης, όταν ξέσπασε η επανάσταση του Φλεβάρη, που πρόσφερε στους πιο γνωστούς εκπροσώπους τους μια θέση στην προσωρινή κυβέρνηση. Οι εκπρόσωποί τους είχαν, φυσικά, από την αρχή την εμπιστοσύνη της αστικής τάξης και την πλειοψηφία της συντακτικής εθνοσυνέλευσης. Τα σοσιαλιστικά στοιχεία της προσωρινής κυβέρνησης αποκλείστηκαν άμέσως από την εκτελεστική επιτροπή που σχημάτισε η εθνοσυνέλευση στην πρώτη της σύνοδο και το κόμμα της *Νασιονάλ* χρησιμοποίη-

ησε την έκρηξη της εξέγερσης του Ιούνη για να αποπέμψει και την ίδια την εκτελεστική επιτροπή και ν' απαλλαγεί έτσι από τους άμεσους αντιπάλους του, από τους μικροαστούς ή δημοκράτες ρεπουμπλικάνους (Λεντρί-Ρολένκλπ.). Ο Καβενιάκ, ο στρατηγός του αστικού δημοκρατικού κόμματος που είχε διευθύνει τη μάχη του Ιούνη, αντικατάστησε την εκτελεστική επιτροπή ασκώντας ένα είδος δικτατορικής εξουσίας. Ο Μαράστ, παλιός αρχισυντάκτης της *Νασιονάλ*, έγινε ο μόνιμος πρόεδρος της συντακτικής εθνοσυνέλευσης και οι πύρροι δημοκράτες πήρανε τα υπουργεία, καθώς και όλες τις άλλες σημαντικές θέσεις.

Η δημοκρατική ομάδα των αστών, που από καιρό θεωρούσε τον εαυτό της νόμιμο κληρονόμο της μοναρχίας του Ιούλη, νόμισε ότι έχει ξεπεράσει τα ιδανικά της, με τη διαφορά ότι έφτασε στην εξουσία όχι όπως το ονειρεύτηκε τον καιρό του Λουδοβίκου Φιλίππου, με μια φιλελεύθερη εξέγερση της αστικής τάξης ενάντια στο θρόνο, μα ύστερα από μια στάση του προλεταριάτου ενάντια στο κεφάλαιο, μια στάση που καταπνίγηκε με κανονιές. Εκείνο που είχε φανταστεί σαν το πιο επαναστατικό γεγονός, ξετυλίχτηκε στην πραγματικότητα σαν το πιο αντεπαναστατικό. Ο καρπός της έπεσε στην ποδιά, μα έπεσε από το δέντρο της γνώσης, κι όχι από το δέντρο της ζωής.

Η αποκλειστική κυριαρχία των αστών δημοκρατών κράτησε μόνο από τις 24 του Ιούνη ως τις 10 του Δεκέμβρη 1848. Συνοψίζεται στη σύνταξη ενός δημοκρατικού Συντάγματος και στην κήρυξη του Παρισιού σε κατάσταση πολιορκίας.

Το νέο *Σύνταγμα* στη βάση του δεν ήταν παρό η εκδημοκρατισμένη έκδοση του συνταγματικού χάρτη του 1830. Το υψηλό εκλογικό τίμημα της μοναρχίας του Ιούλη, που αποκλείει ακόμα και μια μεγάλη μερίδα της αστικής τάξης από την πολιτική εξουσία, ήταν ασυμβίβαστο με την ύπαρξη της αστικής δημοκρατίας. Στη θέση αυτού του εκλογικού τιμήματος, η επανάσταση του Φλεβάρη είχε αμέσως προκηρύξει

το άμεσο γενικό εκλογικό δικαίωμα. Οι αστοί δημοκράτες δεν μπορούσαν ν' ανακηρύξουν ως μη γεγονός αυτό το γεγονός. Υποχρεώθηκαν ν' αρκεστούν να προσθέσουν την περιοριστική διάταξη μιας εξάμηνης διαμονής στον τόπο της εκλογής. Η παλιά διοικητική, δημοτική, δικαστική, στρατιωτική κλπ. οργάνωση διατηρήθηκε ανέπαφη ή, όπου το Σύνταγμα την τροποποίησε, η τροποποίηση αυτή αφορούσε τον πίνακα των περιεχομένων και όχι το περιεχόμενο, το όνομα και όχι το πράγμα.

Το αναπόφευκτο γενικό επιτελείο των ελευθεριών του 1848 –προσωπική ελευθερία, ελευθερία του Τύπου, του λόγου, της οργάνωσης, της συγκέντρωσης, της εκπαίδευσης, της θρησκείας κλπ.– περιβλήθηκε με μια συνταγματική στολή που το έκανε άτρωτο. Δηλαδή καθεμιά απ' αυτές τις ελευθερίες ανακηρύσσεται σάν *απόλυτο δικαίωμα του Γάλλου πολίτη*, αλλά με τη σημείωση στο περιθώριο ότι είναι απεριορίστη μόνο ως εκεί που δεν περιορίζεται από τα «ίσα δικαιώματα των άλλων και από τη δημόσια ασφάλεια», ή από «νόμους» που έχουν για σκοπό να εξασφαλίσουν ακριβώς αυτή την αρμονία των ατομικών ελευθεριών μεταξύ τους και με τη δημόσια ασφάλεια. Λ.χ.: «Οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να συνεταιρίζονται, να συγκεντρώνονται φιλήσυχα και δίχως όπλα, να αναφέρονται στις αρχές και να εκφράζουν πάντοτε τις γνώμες τους με τον Τύπο ή με κάθε άλλο μέσο. Η απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων δεν έχει άλλους περιορισμούς παρά τα ίσα δικαιώματα των άλλων και τη δημόσια ασφάλεια». (Κεφ. ΙΙ του γαλλικού Συντάγματος, άρθρο 8). – «Η εκπαίδευση είναι ελεύθερη. Η ελευθερία της εκπαίδευσης πρέπει να απολαμβάνεται μέσα στα όρια που έχουν καθοριστεί από το νόμο και κάτω από την ανώτερη επίβλεψη του κράτους», (στο ίδιο, άρθρο 9). – «Η κατοικία κάθε πολίτη είναι απαραβίαστη, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπει ο νόμος» (Κεφ. ΙΙ, άρθρο 3) κλπ. κλπ. Γι' αυτό, το Σύνταγμα παραπέμπει συνεχώς σε μελλοντικούς οργανικούς

νόμους, που θα ερμηνεύουν αυτές τις σημειώσεις στο περιθώριο και θα ρυθμίζουν την απόλαυση αυτών των απεριόριστων ελευθεριών, έτσι που να μη συγκρούονται ούτε αναμεταξύ τους ούτε με τη δημόσια ασφάλεια. Και αργότερα, αυτοί οι οργανικοί νόμοι εκδόθηκαν από τους φίλους της τάξης και όλες αυτές οι ελευθερίες ρυθμίστηκαν έτσι που η αστική τάξη να τις απολαμβάνει δίχως να σκοντάφτει στα ίσα δικαιώματα των άλλων τάξεων της κοινωνίας. Παντού όπου απαγόρευαν ολότελα στους άλλους αυτές τις ελευθερίες ή που επέτρεπαν την απόλαυσή τους με τέτοιους όρους που αποτελούν άλλες τόσες αστυνομικές παγίδες, αυτό γινόταν πάντοτε μονάχα για το συμφέρον της «δημόσιας ασφάλειας», δηλαδή για την ασφάλεια της αστικής τάξης, όπως ορίζει το Σύνταγμα. Γι' αυτό κατοπινά και τα δυο μέρη επικαλούνταν με όλο τους το δίκιο το Σύνταγμα, τόσο οι φίλοι της τάξης που καταργούσαν όλες αυτές τις ελευθερίες όσο και οι δημοκράτες που διεκδικούσαν όλες τις ελευθερίες. Γιατί το κάθε άρθρο του Συντάγματος περιέχει την ίδια του την αντίθεση, τη δική του Άνω και Κάτω Βουλή, δηλαδή στη γενική φράση την ελευθερία και στη σημείωση του περιθωρίου την κατάργηση της ελευθερίας. Όσο καιρό, λοιπόν, ήταν σεβαστή η λέξη ελευθερία και εμποδιζόταν μόνο η πραγματική εξάσκησή της, εννοείται με νόμιμο τρόπο, έμενε η συνταγματική ύπαρξη της ελευθερίας ανέπαφη και απαραβίαστη, κι ας θανατώνανε τη συγκεκριμένη της ύπαρξη.

Το Σύνταγμα αυτό, που με τόσο έξυπνο τρόπο το είχαν κάνει απαραβίαστο, ήταν ωστόσο σαν τον Αχιλλέα τρωτό σ' ένα σημείο, όχι όμως στη φτέρνα, μα στο κεφάλι ή καλύτερα στα δυο κεφάλια στα οποία κατάληγε: στη νομοθετική συνέλευση, από τη μια μεριά, στον πρόεδρο, από την άλλη. Αν ξεφυλλίσουμε το Σύνταγμα, θα βρούμε ότι μόνο τα άρθρα όπου καθορίζεται η σχέση του προέδρου με τη νομοθετική συνέλευση είναι απόλυτα θετικά, δίχως αντιφάσεις, δίχως δυνατότητες παρερμηνείας. Γιατί εδώ το ζήτημα ήταν να εξα-

σφαλιστούν οι ίδιοι οι αστοί δημοκράτες. Τα άρθρα 45-70 του Συντάγματος έχουν συνταχθεί έτσι που να μπορεί η εθνοσυνέλευση να παραμερίζει με συνταγματικό τρόπο τον πρόεδρο, ο πρόεδρος όμως να μην μπορεί να παραμερίζει την εθνοσυνέλευση παρά μονάχα με αντισυνταγματικό τρόπο, καταργώντας δηλαδή το ίδιο το Σύνταγμα. Έτσι εδώ το ίδιο το Σύνταγμα προκαλεί τη βίαιη κατάργησή του. Δεν καθιερώνει μονάχα το χωρισμό των εξουσιών όπως το έκανε ο Χάρτης του 1830, μα τον πλατύνει ως την ανυπόφορη αντίφαση. Το *παιχνίδι των συνταγματικών εξουσιών*, όπως ονόμασε ο Γκιζό τους κοινοβουλευτικούς καβγάδες ανάμεσα στη νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία, παίζει στο Σύνταγμα του 1848 ακατάπαυστα να *banque**. Από τη μια υπάρχουν 750 αντιπρόσωποι του λαού, που έχουν εκλεγεί με καθολική ψηφοφορία και είναι επανεκλέξιμοι και που αποτελούν μια ανεξέλεγκτη, αδιάλυτη, αδιαίρετη εθνοσυνέλευση, μια εθνοσυνέλευση που έχει παντοδύναμη νομοθετική εξουσία, που αποφασίζει τελικά για πόλεμο, ειρήνη και εμπορικές συμβάσεις, που αυτή μόνο έχει το δικαίωμα της αμνηστείας και που με τη μονιμότητά της βρίσκεται αδιάκοπα στο προσκήνιο. Από την άλλη, υπάρχει ο πρόεδρος με όλες τις χαρακτηριστικές ιδιότητες της βασιλικής εξουσίας, με την αρμοδιότητα να διορίζει και να παύει τους υπουργούς του ανεξάρτητα από την εθνοσυνέλευση, με όλα τα μέσα της εκτελεστικής εξουσίας στα χέρια του, που έχει το δικαίωμα να διορίζει σε όλες τις θέσεις και ορίζει έτσι στη Γαλλία τουλάχιστον πάνω από ενάμισι εκατομμύριο υπάργεις, γιατί τόσες εξαρτώνται από τους 500.000 υπαλλήλους και αξιωματικούς όλων των βαθμών. Έχει μαζί του όλες τις ένοπλες δυνάμεις. Έχει το προνόμιο να δίνει χάρη σε μεμονωμένους εγκληματίες, να βάζει σε διαθεσιμότητα τους εθνοφύλακες, να παύει σε συμ-

* Τα διακινδυνεύει όλα: Έκφραση που χρησιμοποιείται στο χαρτοπαίγνιο όταν τα παίζει κανείς όλα για όλα σ' ένα χαρτί (σημ. τ. μετ.).

φωνία με το Συμβούλιο Επικρατείας, τα γενικά, τα επαρχιακά και τα δημοτικά συμβούλια που εκλέγονται από τους ίδιους τους πολίτες. Έχει την πρωτοβουλία και την καθοδήγηση σε όλες τις συμφωνίες με το εξωτερικό. Ενώ η συνέλευση παραμένει συνεχώς πάνω στη σκηνή και είναι εκτεθειμένη στην καθημερινή κοινή κριτική, ο πρόεδρος κάνει μια κρυφή ζωή στα Ηλύσια Πεδία, έχοντας μπροστά στα μάτια του και μέσα στην καρδιά του το άρθρο 45 του Συντάγματος, που του φωνάζει κάθε μέρα: «frère il faut mourir!»¹ Η εξουσία σου λήγει τη δεύτερη Κυριακή του όμορφου Μάη, στον τέταρτο χρόνο της εκλογής σου. Πάνε τότε πια τα μεγαλεία, το κομμάτι αυτό δεν παίζεται για δεύτερη φορά, και αν έχεις χρέη, κοίταξε να τα πληρώσεις έγκαιρα με τις 600.000 φράγκα που σου επιχορηγεί το Σύνταγμα, εκτός αν προτιμάς να τραβήξεις τη δεύτερη Δευτέρα του όμορφου Μάη για το Κλίσι! Έτσι, αν το Σύνταγμα παραχωρεί στον πρόεδρο την πραγματική εξουσία, προσπαθεί να εξασφαλίσει στην εθνοσυνέλευση την ηθική εξουσία. Αλλά εκτός που είναι αδύνατο να δημιουργηθεί μια ηθική εξουσία με άρθρα νόμων, το Σύνταγμα αναιρεί στο ζήτημα αυτό άλλη μια φορά τον ίδιο τον εαυτό του, ορίζοντας ότι ο πρόεδρος εκλέγεται από όλους τους Γάλλους με άμεση ψηφοφορία. Και ενώ οι ψήφοι της Γαλλίας διαμοιράζονται στα 750 μέλη της εθνοσυνέλευσης, αντίθετα συγκεντρώνονται εδώ σ' ένα μόνο άτομο. Και ενώ κάθε χωριστός αντιπρόσωπος του λαού αντιπροσωπεύει μόνο τούτο ή εκείνο το κόμμα, τούτη ή εκείνη την πόλη, τούτο ή εκείνο το προγεφύρωμα ή ακόμα την απλή ανάγκη να εκλεγεί οπωσδήποτε ένας από τους 750 βουλευτές, χωρίς να πολυπροσέχει κανένας ούτε τις ίδιες τις εκλογές ούτε και τον υποψήφιο, ο πρόεδρος είναι ο εκλεκτός του έθνους και η πράξη της εκλογής του είναι το μεγάλο ατού, που το παίζει ο κυρίαρχος λαός

1. Αδελφέ, πρέπει να πεθάνεις! (σημ. τ. σύντ.).

μια φορά κάθε τέσσερα χρόνια. Η εκλεγμένη εθνοσυνέλευση βρίσκεται σε μεταφυσική σχέση, ενώ ο εκλεγμένος πρόεδρος βρίσκεται σε προσωπική σχέση με το έθνος. Η εθνοσυνέλευση εκφράζει, βέβαια, με τους χωριστούς αντιπροσώπους της τις ποικίλες πλευρές του εθνικού πνεύματος, μα στον πρόεδρο ενσαρκώνεται αυτό το ίδιο το εθνικό πνεύμα. Απέναντι στην εθνοσυνέλευση, ο πρόεδρος κατέχει ένα είδος θείο δικαίωμα, υπάρχει ελέω θεού.

Η Θέτις, η θεά της θάλασσας, είχε προφητεύσει στον Αχιλλέα πως θα πεθάνει στο άνθος της νεότητάς του. Το Σύνταγμα, που είχε κι αυτό σαν τον Αχιλλέα το τρωτό του σημείο, είχε επίσης σαν τον Αχιλλέα την προαισθήση πως θα πέθαινε από πρόωγο θάνατο. Ήταν αρκετό για τους συνταγματικούς πούρους δημοκράτες να ρίξουν μια ματιά από τα μεσούρανα της ιδανικής τους δημοκρατίας στο βέβηλο κόσμο, για να δουν ότι η υπεροψία των βασιλικών, των βοναπαρτικών, των δημοκρατών, των κομμουνιστών, αύξαινε κάθε μέρα μαζί με τη δική τους ανυποληψία όσο πλησίαζαν στην ολοκλήρωση του μεγάλου τους νομοθετικού αριστουργήματος, δίχως να χρειαστεί γι' αυτό να βγει από τη θάλασσα η Θέτις και να τους πει το μυστικό. Προσπαθούσαν να ξεγελάσουν το πεπρωμένο με μια συνταγματική πανουργία, χρησιμοποιώντας το άρθρο 111 του Συντάγματος, που σύμφωνα μ' αυτό κάθε πρόταση για *αναθεώρηση του Συντάγματος* δεν μπορούσε να ψηφιστεί παρά από μια πλειοψηφία τουλάχιστον τριών τετάρτων – σε τρεις διαδοχικές συζητήσεις, που θα πρέπει να χωρίζονται η μια από την άλλη με το χρονικό διάστημα ενός μήνα, κι αυτό πάλι με την προϋπόθεση πως τουλάχιστον 500 μέλη της εθνοσυνέλευσης θα παίρνανε μέρος στην ψηφοφορία. Έτσι κάνανε μονάχα μια ανίσχυρη απόπειρα να εξασκήσουν σαν κοινοβουλευτική μειοψηφία –γιατί βλέπανε προφητικά τον εαυτό τους από τώρα κιόλας σαν μειοψηφία– μια εξουσία που, τη στιγμή που διαθέτανε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία και όλα τα μέσα της κυβερ-

νητικής δύναμης, ξέφευγε μέρα με τη μέρα όλο και πιο πολύ από τ' αδύναμα χέρια τους.

Τέλος, το Σύνταγμα σ' ένα μελοδραματικό άρθρο εμπιστεύεται τον εαυτό του «στην επαγρύπνηση και στον πατριωτισμό ολόκληρου του γαλλικού λαού και του κάθε Γάλλου χωριστά», αφού προηγούμενα, σε ένα άλλο άρθρο, είχε εμπιστευτεί τους «άγρυπνους» και τους «πατριώτες» στην τρυφερή και ποινική μέριμνα του ανώτατου δικαστηρίου, της «haute cour», που επινοήθηκε απ' αυτό το Σύνταγμα.

Αυτό ήταν το Σύνταγμα του 1848, που στις 2 του Δεκεμβρη 1851 ανατράπηκε όχι από ένα κεφάλι, αλλά από το άγγιγμα και μόνο ενός καπέλου. Το καπέλο αυτό είναι αλήθεια πως ήτανε το τρίκωχο ναπολεόντειο καπέλο.

Ενώ οι αστοί δημοκράτες ασχολούνταν στη συνέλευση με το να φιλολογούν, να συζητούν και να ψηφίζουν αυτό το Σύνταγμα, έξω από τη συνέλευση ο Καβενιάκ διατηρούσε το *Παρίσι σε κατάσταση πολιορκίας*. Η κατάσταση πολιορκίας του Παρισιού ήταν η μαμή της συντακτικής συνέλευσης όταν κοιλοπονούσε τα δημοκρατικά δημιουργήματά της. Αν το Σύνταγμα εξαφανίστηκε αργότερα από τον κόσμο με τις ξιφολόγχες, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι χρειάστηκε να το προστατεύσουν το ίδιο, όταν βρισκόταν ακόμα στην κοιλιά της μάνας του, με ξιφολόγχες, και μάλιστα με ξιφολόγχες που ήταν στραμμένες ενάντια στο λαό, και ότι χρειάστηκαν ξιφολόγχες για να το φέρουν στον κόσμο. Οι πρόδρομοι των «καθώς πρέπει δημοκρατών» είχαν περιφέρει το σύμβολό τους, την τρίχρωμη σημαία, σ' όλη την Ευρώπη. Οι «καθώς πρέπει δημοκράτες» με τη σειρά τους έκαναν επίσης μια εφεύρεση, που βρήκε μονάχη της το δρόμο για να διαδοθεί σ' όλη την ήπειρο, μα που ξαναγυρνούσε στη Γαλλία με ολοένα ξαναανωμένη αγάπη, ώσπου τώρα πολιτογραφήθηκε μόνιμα στους μισούς νομούς της – η κατάσταση πολιορκίας. Ήταν μια λαμπρή εφεύρεση, που χρησιμοποιήθηκε περιοδικά σε κάθε κατοπινή κρίση στην πορεία της γαλλικής επανάστα-

σης. Μα ο στρατώνας και ο καταυλισμός, που τους φορτώνανε κατά περιόδους απάνω στο κεφάλι της γαλλικής κοινωνίας για να της ζουλήξουν το μυαλό και να την κάνουν να κάτσει φρόνιμα, το σπαθί και το μουσκέτο που σ' αυτά αναθέτανε κατά περιόδους να δικάζουν και να διοικούν, να κηδεμονεύουν και να λογοκρίνουν, να εκτελούν αστυνομικά καθήκοντα και να παίζουν το ρόλο του νυχτοφύλακα, το μουστάκι και η στρατιωτική στολή που τα διαλαλούσαν περιοδικά σαν ανώτατη σοφία και σαν πρύτανη της κοινωνίας – μήπως δε θα 'πρεπε τελικά ο στρατώνας και ο καταυλισμός, το σπαθί και το μουσκέτο, το μουστάκι και η στρατιωτική στολή, να σκεφτούν να λυτρώσουν μια για πάντα την κοινωνία, ανακηρύσσοντας το δικό τους καθεστώς σαν το ανώτατο καθεστώς και ν' απαλλάξουν ολότελα την αστική κοινωνία από την έγνοια να κυβερνάει τον ίδιο τον εαυτό της; Ο στρατώνας και ο καταυλισμός, το σπαθί και το μουσκέτο, το μουστάκι και η στρατιωτική στολή έπρεπε ακόμα περισσότερο να φτάσουν σ' αυτή τη σκέψη, γιατί τότε θα μπορούσαν να περιμένουν πιο καλή πληρωμή γι' αυτή την πιο μεγάλη τους εκδούλευση, ενώ με τις απλές περιοδικές καταστάσεις πολιορκίας και με τις πρόσκαιρες διασώσεις της κοινωνίας κατά διαταγή της μιας ή της άλλης ομάδας της αστικής τάξης, εκτός από μερικούς νεκρούς και τραυματίες και μερικούς φιλικούς αστικούς μορφασμούς, τα κέρδη ήταν πολύ πενιχρά. Μήπως ο στρατός δε θα έπρεπε να παίξει επιτέλους κι αυτός μια φορά το παιχνίδι της κατάστασης πολιορκίας για το δικό του το συμφέρον και για δικό του λογαριασμό και να πολιορκήσει ταυτόχρονα τα αστικά χρηματοφυλάκια; Δεν πρέπει άλλωστε να ξεχνούμε, ας το πούμε ανάμεσα στ' άλλα, ότι ο *συνταγματάρχης Μπερνάρ*, ο ίδιος ο πρόεδρος της στρατιωτικής επιτροπής που κάτω απ' τις διαταγές του Καβενιάρ βοήθησε για να εξοριστούν χωρίς δίκη 15.000 στασιαστές, εκείνη τη στιγμή κινιόταν πάλι επικεφαλής της στρατιωτικής επιτροπής που δρούσε στο Παρίσι.

Αν με την κατάσταση πολιορκίας του Παρισιού οι καθώς πρέπει, οι πούροι δημοκράτες είχαν δημιουργήσει το φυτώριο όπου θα βλάσταιναν οι πραιτωριανοί¹ της 2 του Δεκέμβρη 1851, από την άλλη μεριά αξίζουν τον έπαινο γιατί, αντί να διεγείρουν το εθνικό αίσθημα, όπως γινότανε τον καιρό του Λουδοβίκου Φιλίππου, τώρα που εξουσιάζουν την εθνική δύναμη, έρπουν μπροστά στο εξωτερικό και αντί να ελευθερώσουν την Ιταλία, άφησαν τους Αυστριακούς και τους Ναπολιτάνους να την ξανακατακτήσουν. Η εκλογή του Λουδοβίκου Βοναπάρτη στο προεδρικό αξίωμα, στις 10 του Δεκέμβρη 1848, έβαλε τέλος στη δικτατορία του Καβενιάκ και στη συντακτική συνέλευση.

Το άρθρο 44 του Συντάγματος ορίζει: «Ο πρόεδρος της γαλλικής δημοκρατίας δεν πρέπει ποτέ να έχει χάσει την ιδιότητα του Γάλλου πολίτη.» Ο πρώτος πρόεδρος της γαλλικής δημοκρατίας, ο Λ. Ν. Βοναπάρτης, όχι μόνο είχε χάσει την ιδιότητα του Γάλλου πολίτη, όχι μόνο είχε χρηματίσει Άγγλος ειδικός αστυνομικός υπάλληλος, μα είχε ακόμα πολιτογραφηθεί και Ελβετός υπήκοος.

Ανάπτυξα σε άλλο μέρος τη σημασία της εκλογής της 10 του Δεκέμβρη. Δεν επανέρχομαι εδώ στο ίδιο ζήτημα. Φτάνει εδώ η παρατήρηση ότι ήταν μια αντίδραση των χωρικών που υποχρεώθηκαν να πληρώσουν τα έξοδα της επανάστασης του Φλεβάρη, ενάντια στις άλλες τάξεις του έθνους, μια αντίδραση του χωριού ενάντια στην πόλη. Η εκλογή αυτή βρήκε πάλι μεγάλη απήχηση στο στρατό, που οι δημοκράτες της Νασιονάλ δεν του είχαν χαρίσει ούτε δόξα ούτε αύξηση του μισθού, στη μεγάλη αστική τάξη που έβλεπε τον Βοναπάρτη σαν γέφυρα προς τη μοναρχία, στους προλετάριους και τους μικροαστούς που τη χαιρέτισαν σαν μαστίγωμα του Καβε-

1. Πραιτωριανοί: λέγονταν η προσωπική φρουρά που διατηρούσαν οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες και οι στρατηγοί, και που είχαν ορισμένα προνόμια (σημ. τ. σύντ.).

νιάκ. Αργότερα θα μου δοθεί η ευκαιρία να εξετάσω πιο διεξοδικά τις σχέσεις των χωρικών με τη γαλλική επανάσταση.

Η περίοδος από τις 20 του Δεκέμβρη του 1848 ως τη διάλυση της συντακτικής, το Μάη του 1849, περιλαμβάνει την ιστορία της πτώσης των αστών δημοκρατών. Αφού ίδρυσαν μια δημοκρατία για την αστική τάξη, αφού έδωξαν το επαναστατικό προλεταριάτο από τον πολιτικό στίβο κι έκλεισαν προσωρινά το στόμα των δημοκρατικών μικροαστών, παραμερίζονται οι ίδιοι από τη μάζα της αστικής τάξης, που ιδιοποιήθηκε τη δημοκρατία αυτή γιατί τη θεωρούσε, με το δίκιο της, *ιδιοκτησία* της. Αυτή όμως η αστική μάζα, ήταν *βασιλική*. Ένα μέρος απ' αυτήν, οι μεγάλοι γαιοκτήμονες, κυριαρχούσαν στο καθεστώς της *παλινόρθωσης* και ήταν γι' αυτό *νομιμόφρονες*. Το άλλο μέρος, οι αριστοκράτες του *χρηματός* και οι μεγαλοβιομήχανοι, κυριαρχούσαν στο καθεστώς της μοναρχίας του Ιούλη και ήταν γι' αυτό *ορλεανικοί*. Οι μεγάλοι αξιωματούχοι του στρατού, του πανεπιστημίου, της εκκλησίας, του δικηγορικού σώματος, της ακαδημίας και του Τύπου, ήταν μοιρασμένοι και στα δυο μέρη, αν και όχι με την ίδια αναλογία. Σε τούτη δω την αστική δημοκρατία που δεν έφερε ούτε το όνομα των *Βουρβόνων* ούτε των *Ορλεανών*, αλλά το όνομα του *κεφαλαίου*, είχαν βρει την κρατική μορφή που μ' αυτή θα μπορούσαν να κυριαρχήσουν *από κοινού*. Η εξέγερση του Ιούνη τούς είχε κιάλας ενώσει στο «κόμμα της τάξης». Τώρα έπρεπε πρώτα να παραμεριστεί η κλίκα των αστών δημοκρατών που κατείχαν ακόμα τις έδρες της εθνοσυνέλευσης. Όσο βάνουσα αυτοί οι πούροι δημοκράτες είχαν κάνει χρήση της φυσικής βίας ενάντια στο λαό τόσο δειλά, άτολμα, άνανδρα, τσακισμένοι και ανίκανοι για αγώνα, υποχωρούσαν τώρα παντού όπου έπρεπε να υπερασπίσουν το δημοκρατισμό τους και το νομοθετικό τους δικαίωμα ενάντια στην εκτελεστική εξουσία και στους βασιλικούς. Δε χρειάζεται να εκθέσω εδώ την επαίσχυντη ιστορία της διάλυσής τους. Δεν ήταν μια πτώση, ήταν ένα σβήσιμο. Τελείωσε μια

για πάντα ο ρόλος τους στην ιστορία και στην επόμενη περίοδο φηγογράφουν ακόμα, τόσο μέσα στην εθνοσυνέλευση όσο κι έξω απ' αυτή, μόνο σαν ανάμνηση, σαν ανάμνηση που φαίνεται πως ξαναζωντανεύει κάθε φορά που πρόκειται πάλι μόνο για τη λέξη δημοκρατία και κάθε φορά που η επαναστατική σύγκρουση απειλεί να κατέβει στο χαμηλότερο επίπεδο. Σημειώνω παροδικά ότι η εφημερίδα που έδωσε το όνομά της στο κόμμα αυτό, η *Νασιονάλ*, προσχώρησε στην κατοπινή περίοδο στο σοσιαλισμό.

Προτού τελειώσουμε μ' αυτή την περίοδο, πρέπει να ρίξουμε ακόμα μια ματιά στις δυο δυνάμεις, που στις 2 του Δεκέμβρη 1851 η μια εκμηδένισε την άλλη, τη στιγμή που από τις 20 του Δεκέμβρη 1848 ως την αποχώρηση της συντακτικής ζούσαν σε ομαλές συζυγικές σχέσεις. Εννοούμε, από τη μια, τον *Λουδοβίκο Βοναπάρτη* και, από την άλλη, το κόμμα των συνασπισμένων βασιλικών, το κόμμα της τάξης, το κόμμα της μεγάλης αστικής τάξης. Μόλις ανέλαβε την προεδρία, ο Βοναπάρτης σχημάτισε αμέσως μια κυβέρνηση από το κόμμα της τάξης και έβαλε επικεφαλής της τον Οντιλόν Μπαρό, που, ας σημειωθεί, ήταν ο παλιός αρχηγός της πιο φιλελεύθερης ομάδας της κοινοβουλευτικής αστικής τάξης. Ο κ. Μπαρό είχε πετύχει επιτέλους την κυβέρνηση που το φάντασμα της τον καταδίωκε από το 1830 και, ακόμα περισσότερο, είχε πετύχει την προεδρία σ' αυτήν την κυβέρνηση. Όχι όμως όπως την είχε φανταστεί στην εποχή του Λουδοβίκου Φιλίππου, δηλαδή σαν ο παλιότερος ηγέτης της κοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης, αλλά με την εντολή να δολοφονήσει ένα κοινοβούλιο και σαν σύμμαχος όλων των άσπονδων εχθρών του, των ιησουιτών και των νομιμοφρόνων. Οδηγούσε επιτέλους τη νύφη στο σπίτι του, αφού όμως προηγουμένα είχε κατανήσει πόρνη. Ο Βοναπάρτης σημείωσε φαινομενικά ολική έκλειψη. Το κόμμα της τάξης ενεργούσε γι' αυτόν.

Στην πρώτη κιόλας συνεδρίαση του υπουργικού συμβουλίου, αποφασίστηκε η εκστρατεία της Ρώμης, που συμφώνη-

σαν να την επιχειρήσουν πίσω από τις πλάτες της εθνοσυνέλευσης και να της αποσπάσουν τις αναγκαίες γι' αυτήν πιστώσεις με ψεύτικες προφάσεις. Η κυβέρνηση αρχίζει έτσι τη δράση της με μια απάτη απέναντι στην εθνοσυνέλευση και με μια μυστική συνωμοσία μαζί με τις απολυταρχικές δυνάμεις του εξωτερικού, ενάντια στην επαναστατική δημοκρατία της Ρώμης. Με τον ίδιο τρόπο και με τις ίδιες μεανούβρες, ο Βοναπάρτης προπαρασκεύασε το πραξικόπημά του της 2 του Δεκέμβρη ενάντια στη βασιλική νομοθετική συνέλευση και τη συνταγματική της δημοκρατία. Ας μη λησμονούμε ότι το ίδιο κόμμα, που στις 20 του Δεκέμβρη 1848 σχημάτισε την κυβέρνηση του Βοναπάρτη, αποτελούσε στις 2 του Δεκέμβρη 1851 την πλειοψηφία της νομοθετικής συνέλευσης.

Η συντακτική συνέλευση είχε αποφασίσει τον Αύγουστο να μη διαλυθεί πριν επεξεργαστεί και δημοσιεύσει μια ολόκληρη σειρά από οργανικούς νόμους, που θα συμπλήρωναν το Σύνταγμα. Το κόμμα της τάξης έβαλε το βουλευτή Ρατό και της πρότεινε στις 6 του Γενάρη 1849 να εγκαταλείψει τους οργανικούς νόμους και να αποφασίσει καλύτερα την αυτοδιάλυσή της. Όχι μόνο η κυβέρνηση με τον κ. Οντιλόν Μπαρό επικεφαλής, μα και όλα μαζί τα βασιλόφρονα μέλη της εθνοσυνέλευσης της επαναλάμβαναν εκείνη τη στιγμή ότι η διάλυσή της ήταν αναγκαία για την αποκατάσταση της πίστης, για τη στερέωση της τάξης, για να δοθεί ένα τέλος στην αόριστη προσωρινότητα και να δημιουργηθεί μια οριστική κατάσταση, ότι η συνέλευση εμπόδιζε την παραγωγικότητα της νέας κυβέρνησης και ότι ζητούσε να παρατείνει την ύπαρξή της μόνο και μόνο από μνησικακία και ότι η χώρα την είχε βαρεθεί πια. Ο Βοναπάρτης σημείωσε όλες αυτές τις επιθέσεις ενάντια στη νομοθετική εξουσία, τις έμαθε απέξω και απόδειξε στους βασιλικούς του κοινοβουλίου, στις 2 του Δεκέμβρη 1851, τι είχε μάθει απ' αυτούς. Επανάλαβε τότε τα ίδια τα δικά τους συνθήματα εναντίον τους.

Η κυβέρνηση Μπαρό και το κόμμα της τάξης προχώρη-

σαν πιο πέρα. Προκάλεσαν σ' όλη τη Γαλλία την αποστολή αναφορών προς την εθνοσυνέλευση, που την παρακαλούσαν πολύ ευγενικά να εξαφανιστεί. Έτσι οδήγησαν στη μάχη ενάντια στην εθνοσυνέλευση τη συνταγματικά οργανωμένη έκφραση του λαού, τις ανοργάνωτες μάζες. Δίδαξαν στον Βοναπάρτη να επικαλείται το λαό ενάντια στα κοινοβουλευτικά σώματα. Τέλος, στις 29 του Γενάρη 1849, ήρθε η μέρα που η συντακτική θα αποφάσιζε για την αυτοδιάλυσή της. Η εθνοσυνέλευση βρήκε ότι είχε καταληφθεί στρατιωτικά το κτίριο όπου συνεδρίαζε. Ο Σανγκαρνιέ, ο στρατηγός του κόμματος της τάξης, που στα χέρια του είχε συγκεντρωθεί η ανώτατη διοίκηση της εθνοφυλακής και του τακτικού στρατού, είχε οργανώσει στο Παρίσι μια μεγάλη επιθεώρηση του στρατού, σαν να ήταν να γίνει μάχη και οι συνασπισμένοι βασιλικοί δήλωσαν απειλητικά στη συντακτική πως θα χρησιμοποιούσαν βία αν δε συγκατένευε. Και η συντακτική συγκατένευσε και παζάρεψε μόνο μια πολύ σύντομη παράταση της ζωής της. Τι άλλο ήταν, λοιπόν, η 29 του Γενάρη αν όχι το πραξικόπημα της 2 του Δεκέμβρη 1851 που τη φορά αυτή το πραγματοποιούσαν οι βασιλικοί μαζί με τον Βοναπάρτη ενάντια στη δημοκρατική εθνοσυνέλευση; Οι κύριοι αυτοί δεν παρατήρησαν ή δε θέλησαν να παρατηρήσουν ότι ο Βοναπάρτης επωφελήθηκε από την 29 του Γενάρη 1849 για να βάλει να παρελάσει μπροστά του, στον Κεραμεικό, ένα μέρος του στρατού, και ότι αρπάχτηκε με λαχτάρα ακριβώς απ' αυτή την πρώτη δημόσια συγκέντρωση της στρατιωτικής δύναμης που στρεφόταν ενάντια στην κοινοβουλευτική εξουσία για να προαναγγελθεί σαν Καλιγούλας. Αυτοί, φυσικά, δε βλέπανε παρά μονάχα τον Σανγκαρνιέ τους.

Ένα από τα ελατήρια που παρακινούσαν ιδιαίτερα το κόμμα της τάξης να συντομεύσει βίαια το χρόνο ζωής της συντακτικής ήταν οι οργανικοί νόμοι που θα συμπλήρωναν το Σύνταγμα, όπως ο νόμος για την εκπαίδευση, ο νόμος για τη θρησκευτική λατρεία κλπ. Τους συνασπισμένους βασιλι-

κούς ενδιέφερε εξαιρετικά να κάνουν οι ίδιοι αυτούς τους νόμους και να μην αφήσουν να τους κάνουν οι δημοκρατικοί, που είχαν γίνει στο μεταξύ δύσπιστοι. Ωστόσο, ανάμεσα σ' αυτούς τους οργανικούς νόμους βρισκόταν κι ένας νόμος σχετικά με τις ευθύνες του προέδρου της δημοκρατίας. Στα 1851, η νομοθετική συνέλευση απασχολιόταν ακριβώς με τη σύνταξη ενός τέτοιου νόμου, όταν ο Βοναπάρτης πρόλαβε αυτό το χτύπημα με το χτύπημα της 2 του Δεκέμβρη. Και τι δε θα 'διναν οι συνασπισμένοι βασιλικοί, κατά τη χειμερινή κοινοβουλευτική εκστρατεία τους του 1851, για να βρουν έτοιμο αυτόν τον νόμο για τις ευθύνες του προέδρου, και μάλιστα συνταγμένο από μια δύσπιστη, μισητή δημοκρατική συνέλευση!

Αφού η συντακτική έσπασε μόνη της στις 29 του Γενάρη 1849 το τελευταίο της όπλο, η κυβέρνηση Μπαρό και οι φίλοι της τάξης, την καταδίωξαν μέχρι θανάτου, δεν παράλειψαν τίποτα που θα μπορούσε να την ταπεινώσει και της απόσπασαν μέσα στην απελπιστική αδυναμία της την ψήφιση νόμων που την έκαναν να χάσει και το τελευταίο υπόλειμμα υπόληψης που είχε ακόμη γι' αυτήν ο κόσμος. Ο Βοναπάρτης, που ήταν απασχολημένος με την έμμονή του στη ναπολεόντεια ιδέα, ήταν αρκετά θρασύς για να εκμεταλλευτεί δημόσια αυτόν τον εξευτελισμό της κοινοβουλευτικής εξουσίας. Και πραγματικά, όταν η εθνοσυνέλευση ψήφισε στις 8 του Μάη 1849 μια πρόταση μομφής ενάντια στην κυβέρνηση για την κατάληψη της Τοιβίτα-βέκια από τον Ουντινό και διέταξε να επαναφέρουν την εκστρατεία της Ρώμης στο δήθεν προορισμό της, ο Βοναπάρτης δημοσίευσε το ίδιο βράδυ στη *Μονιτέρ* μια επιστολή προς τον Ουντινό, όπου τον συνέχαιρε για τα ηρωικά του κατορθώματα και όπου σε αντίθεση με τους κοινοβουλευτικούς καλαμαράδες, ορθωνόταν σαν μεγάλωψυχος προασπιστής του στρατού. Οι βασιλικοί χαμογελούσαν γι' αυτό. Τον περνούσαν απλούστατα για δικό τους κοροϊδο. Τέλος, όταν ο Μαράστ, ο πρόεδρος της συντακτι-

κής, νόμισε κάποια στιγμή πως η ασφάλεια της εθνοσυνέλευσης κινδύνευε και, στηριζόμενος στο Σύνταγμα, κάλεσε ένα συνταγματάρχη με το σύνταγμά του, ο συνταγματάρχης αρνήθηκε να υπακούσει, επικαλέστηκε την πειθαρχία και παράπεμψε τον Μαράσν στον Σαγκαρνιέ, που τον ειρωνεύτηκε και τον έδιωξε με την παρατήρηση ότι δεν του άρεσαν «Les bayonnettes intelligentes».¹

Το Νοέμβρη του 1851, όταν οι συνασπισμένοι βασιλικοί θέλησαν ν' αρχίσουν την αποφασιστική μάχη ενάντια στον Βοναπάρτη, προσπάθησαν με τη διαβόητη «πρόταση νόμου για τους κοσμήτορες», να επιβάλουν την αρχή της άμεσης κινητοποίησης στρατευμάτων από τον πρόεδρο της εθνοσυνέλευσης. Ένας από τους στρατηγούς τους, ο Λεφλό, είχε υπογράψει την πρόταση νόμου. Του κάκου ο Σαγκαρνιέ ψήφισε την πρόταση και ο Θιέρσος επαίνεσε την προνοητική σοφία της πρώτης συντακτικής. Ο υπουργός των Στρατιωτικών Σεντ-Αρνό του απάντησε όπως είχε απαντήσει ο Σαγκαρνιέ στον Μαράσν, κι αυτό κάτω από τα χειροκροτήματα των ορεινών!

Έτσι, το ίδιο κόμμα της τάξης, όταν ακόμα δεν ήταν εθνοσυνέλευση παρά μονάχα κυβέρνηση, είχε στιγματίσει το κοινοβουλευτικό καθεστώς. Και έμπηξε τις φωνές όταν η 2 του Δεκέμβρη 1851 έδιωξε αυτό το καθεστώς από τη Γαλλία!

Του ευχόμαστε καλό ταξίδι!

1. Οι έξυπνες λόγες (σημ. τ. σύντ.).

III

Στις 28 του Μάη 1849 συνήλθε η νομοθετική εθνοσυνέλευση. Στις 2 του Δεκέμβρη 1851 διαλύθηκε βίαια. Αυτή η περίοδος περιλαμβάνει τη ζωή της συνταγματικής ή κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Στην πρώτη γαλλική επανάσταση ύστερα από την κυριαρχία των συνταγματικών ακολούθησε η κυριαρχία των γυρονδίνων και ύστερα από την κυριαρχία των γυρονδίνων η κυριαρχία των γιακαβίνων. Καθένα απ' αυτά τα κόμματα στηρίζεται στο πιο προοδευτικό κόμμα. Μόλις το καθένα απ' αυτά οδηγήσει την επανάσταση αρκετά μακριά, τόσο που να μην μπορεί να την ακολουθήσει παραπέρα, κι ακόμα λιγότερο να μπορεί να προηγηθεί απ' αυτήν, παραμερίζεται από τον τολμηρότερο σύμμαχο που βρίσκεται πίσω του και στέλνεται στη λαιμητόμο. Η επανάσταση κινείται έτσι σε αναδική γραμμή.

Το αντίθετο συμβαίνει με την επανάσταση του 1848. Το προλεταριακό κόμμα εμφανίζεται σαν ένα εξάρτημα του μικροαστικού δημοκρατικού κόμματος. Το δεύτερο προδίνει και εγκαταλείπει το πρώτο στις 16 του Απρίλη, στις 15 του Μάη και στις μέρες του Ιούνη. Το δημοκρατικό κόμμα, με τη σειρά του, στηρίζεται στους ώμους των αστών δημοκρατών. Μόλις οι αστοί δημοκράτες πίστεψαν πως στάθηκαν γερά στα πόδια τους, ξεφορτώνονται τον ενοχλητικό συνάδελφο και στηρίζονται στους ώμους του κόμματος της τάξης. Το κόμμα της τάξης μαζεύει τους ώμους του, αφήνει τους αστούς δημοκράτες να τουμπάρουν και στηρίζεται το ίδιο στους ώμους της ένοπλης δύναμης. Νομίζει ακόμα πως κάθεται απάνω στους ώμους της, όταν ένα ωραίο πρωί βλέπει ότι οι ώμοι αυτοί μετατρέπηκαν σε λόγχες. Κάθε κόμμα χτυπάει από πίσω το κόμμα που τείνει προς τα μπρος και ακουμπάει από μπρος στο κόμμα που τείνει προς τα πίσω.

Καθόλου παράξενο, λοιπόν, ότι χάνει την ισορροπία του όταν βρίσκεται σ' αυτή τη γελοία στάση και ότι, αφού κάνει πρώτα τους αναπόφευκτους μορφασμούς, γκρεμίζεται με αλλόκοτα χοροπηδητά. Η επανάσταση κινείται έτσι σε καθοδική γραμμή. Βρίσκεται σ' αυτή την πισωδρομική κίνηση, πριν ακόμα αφαιρεθεί το τελευταίο οδόφραγμα του Φλεβάρη και πριν συσταθεί η πρώτη επαναστατική αρχή.

Η περίοδος που έχουμε μπροστά μας περικλείνει το πιο παρδαλό μείγμα από χτυπητές αντιφάσεις: συνταγματικούς που συνωμοτούν ανοιχτά ενάντια στο Σύνταγμα, επαναστάτες που ομολογημένα είναι συνταγματικοί, μια εθνοσυνέλευση που θέλει να είναι παντοδύναμη και που μένει πάντα κοινοβουλευτική, ορεινούς που νομίζουν ότι η αποστολή τους είναι να υπομένουν και που παρηγοριούνται για τις τωρινές τους ήττες προφητεύοντας μελλοντικές νίκες, βασιλικούς που αποτελούν τους *patres conscripti*¹ της δημοκρατίας και που η κατάσταση τους αναγκάζει να κρατούν στο εξωτερικό τους αντίπαλους βασιλικούς οίκους των οποίων είναι οπαδοί και να διατηρούν στη Γαλλία τη δημοκρατία που μισούν, μια εκτελεστική εξουσία που βρίσκει τη δύναμή της στην ίδια της την αδυναμία και το αξιοσέβαστό της στην περιφρόνηση που εμπνέει, μια δημοκρατία που δεν είναι άλλο τίποτα, από τη σύνθετη ατιμία δύο μοναρχιών, της παλινόρθωσης και της μοναρχίας του Ιούλη, με μια αυτοκρατορική ετικέτα – συνδέσεις που η πρώτη ρήτρα τους είναι ο διχασμός, αγώνες που ο πρώτος τους νόμος είναι να μένουν αναποφάσιστοι, μια αποχαλινωμένη και χωρίς περιεχόμενο αναταραχή στο όνομα της ησυχίας, η πιο πανηγυρική διακήρυξη της ησυχίας στο όνομα της επανάστασης, πάθη δίχως αλήθεια, αλήθειες δίχως πάθη, ήρωες δίχως ηρωισμούς, ιστορία

1. Κατά λέξη: πατέρες εγγεγραμμένοι. Έτσι προσφωνούνταν στην αρχαία Ρώμη οι συγκλητικοί. Εδώ χρησιμοποιείται με την έννοια των υπερασπιστών (σημ. τ. σύντ.).

δίχως γεγονότα, μια εξέλιξη που η μόνη κινητήρια δύναμή της φαίνεται να είναι το ημερολόγιο και που καταντάει κουραστική με τη διαρκή επανάληψη των ίδιων εντάσεων και χαλαρώσεων, αντιθέσεις που φαίνονται ότι οξύνονται περιοδικά μόνο και μόνο για να αμβλυθούν και να καταπέσουν χωρίς να μπορούν να βρουν λύση, προσπάθειες που τις επιδεικνύουν με αξιώσεις, και αστικός τρόμος μπροστά στον κίνδυνο της συντέλειας του κόσμου και ταυτόχρονα οι πιο μικρόπρεπες ραδιουργίες και αυλικές κωμωδίες που παίζονται από τους κοσμοσωτήρες που με το *laisser aller*¹ τους θυμίζουν λιγότερο την ημέρα της κρίσης παρά την εποχή της Φροντ – όλες τις επίσημες μεγαλοφυΐες της Γαλλίας που τις ντρόπιασε η κουτοπονηριά ενός ατόμου, κάθε φορά που η καθολική θέληση του έθνους εκδηλώνεται με την καθολική ψηφοφορία, και ψάχνει να βρει την κατάλληλη έκφρασή της στους αρτηριοσκληρωμένους εχθρούς των συμφερόντων των μαζών, ώσπου τη βρίσκει τελικά στην αυθαιρεσία ενός ληστοπειρατή. Αν ποτέ μια ιστορική περίοδος ζωογραφιζόταν με γκριζα χρώματα, πάνω σε γκριζο φόντο, θα ήταν τούτη εδώ. Οι άνθρωποι και τα γεγονότα παρουσιάζονται σαν το αντίθετο του Σλέμιλ², σαν σκιές που έχασαν το σώμα τους. Η ίδια η επανάσταση παραλύει τους φορείς της και προικίζει μονάχα τους αντιπάλους της με γεμάτη πάθος βιαιότητα. Όταν το «ερυθρό φάντασμα», που συνεχώς επικαλούνται και εξορκίζουν οι αντεπαναστάτες, εμφανίζεται επιτέλους, δεν εμφανίζεται με τον αναρχικό φρυγικό σκούφο στο κεφάλι, αλλά με τη στολή της τάξης, με κόκκινο παντελόνι.

Είδαμε ότι η κυβέρνηση που εγκαθίδρυσε ο Βοναπάρτης

1. Άσε τα πράγματα ν' ακολουθούν το δρόμο τους (σημ. τ. σύντ.).

2. Σλέμιλ: κύριο πρόσωπο στο παραμύθι ο Πέτερ Σλέμιλ του Ανταλμπερτ φον Σαμίσο. Ο Πέτερ Σλέμιλ πούλησε τη σκιά του για να γίνει πλούσιος και περιπλανιόταν κατόπι σ' όλο τον κόσμο για να την ξαναβρεί (σημ. τ. σύντ.).

στις 20 του Δεκέμβρη 1848, τη μέρα της ανόδου του, ήταν μια κυβέρνηση του κόμματος της τάξης, του συνασπισμού των νομιμοφρόνων και των ορλεανικών. Αυτή η κυβέρνηση Μπαρό-Φαλού είχε ζήσει περισσότερο από τη δημοκρατική συντακτική συνέλευση, που τη διάρκεια της ζωής της την είχε συντομέψει λίγο-πολύ βίαια και εξακολούθουσε να βρίσκεται ακόμα στο πηδάλιο. Ο Σανγκαρνιέ, ο στρατηγός των συνασπισμένων βασιλικών, εξακολούθουσε να συγκεντρώνει στο πρόσωπο του τη γενική διοίκηση της πρώτης μεραρχίας του στρατού και της εθνοφυλακής του Παρισιού. Τέλος, οι γενικές εκλογές είχαν εξασφαλίσει στο κόμμα της τάξης τη μεγάλη πλειοψηφία της εθνοσυνέλευσης. Εδώ οι βουλευτές και οι ομότιμοι του Λουδοβίκου Φιλίππου βρέθηκαν αντιμετώπι με μια ιερή φάλαγγα από νομιμόφρονες, για τους οποίους πολλά ψηφοδέλτια του έθνους είχαν μεταβληθεί σε εισιτήρια για την πολιτική σκηνή. Οι βοναπαρτικοί αντιπρόσωποι του λαού ήταν πολύ αραιά σπαρμένοι και δεν μπορούσαν να σχηματίσουν ένα ανεξάρτητο κοινοβουλευτικό κόμμα. Εμφανίζονταν μόνο σαν η *pauvaise queue*¹ του κόμματος της τάξης. Έτσι, λοιπόν, το κόμμα της τάξης κρατούσε στα χέρια του την κυβερνητική εξουσία, το στρατό και το νομοθετικό σώμα, με λίγα λόγια, ολόκληρη την κρατική δύναμη, ενώ είχε ενισχυθεί ηθικά από τις γενικές εκλογές, που παρουσίαζαν την κυριαρχία του σαν τη θέληση του λαού και από την ταυτόχρονη νίκη της αντεπανάστασης σ' ολόκληρη την ευρωπαϊκή ήπειρο.

Ποτέ ένα κόμμα δεν ξεκίνησε για την εκστρατεία του με ισχυρότερα μέσα ή κάτω από καλύτερους οινούς.

Στην εθνοσυνέλευση, οι ναυαγημένοι *πούροι δημοκράτες* λιγόστεψαν σε μια κλίμα από καμιά πενηνταριά ανθρώπους με τους στρατηγούς της Αφρικής Καβενιάκ, Λαμοραζιέ και

1. Κακή ουρά (σημ. τ. σύντ.).

Μπεντό – επικεφαλής τους. Το μεγάλο, όμως, κόμμα της αντιπολίτευσης σχηματίστηκε από τους ορεινούς. Μ' αυτό το κοινοβουλευτικό όνομα βαφτίστηκε το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα. Διάθετε πάνω από 200 σε σύνολο 750 ψήφων της εθνοσυνέλευσης, και ήταν γι' αυτό τουλάχιστον τόσο ισχυρό όσο η καθεμιά από τις τρεις ομάδες του κόμματος της τάξης χωριστά παρμένη. Η σχετική μειοψηφία τους σε σύγκριση με το σύνολο του βασιλικού συνασπισμού φαινόταν ν' αντισταθμίζεται από ειδικές συνθήκες. Οι εκλογές στους νομούς δεν είχαν δείξει μονάχα ότι είχαν αποκτήσει μια σημαντική επιρροή ανάμεσα στον αγροτικό πληθυσμό. Αριθμούσαν στις γραμμές τους όλους σχεδόν τους βουλευτές του Παοισιού. Ο στρατός εκδήλωσε τη δημοκρατική του πίστη με την εκλογή τριών υπαξιωματικών και ο αρχηγός των ορεινών, ο Λεντρί-Ρολέν, σε αντίθεση με όλους τους εκπροσώπους του κόμματος της τάξης, είχε ανιψωθεί σε κοινοβουλευτικό ευπατριόδη από τους πέντε νομούς που είχαν συγκεντρώσει τις ψήφους τους στο όνομά του. Μπρος στις αναπόφευκτες συγκρούσεις των βασιλικών μεταξύ τους και ολόκληρου του κόμματος της τάξης με τον Βοναπάρτη, οι ορεινοί φαίνονταν πως συγκεντρωναν στις 28 του Μάη 1849 όλα τα στοιχεία της επιτυχίας. Δεκαπέντε μέρες αργότερα τα είχανε χάσει όλα, μαζί και την τιμή.

Πριν παρακολουθήσουμε παραπέρα την κοινοβουλευτική ιστορία, είναι αναγκαίες μερικές παρατηρήσεις για να αποφύγουμε τις συνηθισμένες παρανοήσεις για το συνολικό χαρακτήρα της εποχής που έχουμε να εξετάσουμε. Σύμφωνα με τις απόψεις των δημοκρατικών, όπως στην περίοδο της συντακτικής, έτσι και στην περίοδο της νομοθετικής εθνοσυνέλευσης πρόκειται για το ίδιο ζήτημα, για την απλή πάλη ανάμεσα στους δημοκρατικούς και τους βασιλικούς. Μα το ίδιο το κίνημα οι δημοκρατικοί το συνοψίζουν σε ένα σύνθημα: «αντίδραση» – νύχτα, όπου δηλαδή οι γάτες φαίνονται γκρίζες και όπου τους επιτρέπεται να επαναλαμβάνουμε τις

κοινοτοπίες τους σαν νυχτοφύλακες. Και βέβαια, στην πρώτη ματιά, το κόμμα της τάξης φαίνεται σαν ένα κουβάρι από διάφορες βασιλικές ομάδες, που όχι μόνο η μια ραδιουργεί σε βάρος της άλλης για να φέρει στο θρόνο το δικό της μνηστήρα και για να αποκλείσει το μνηστήρα της αντίθετης ομάδας, ένα κουβάρι από διάφορες βασιλικές ομάδες που όμως ταυτόχρονα ενώνονται όλες μαζί στο κοινό μίσος και στις κοινές επιθέσεις τους ενάντια στη «δημοκρατία». Σε αντίθεση μ' αυτή τη βασιλική συνωμοσία, οι ορεινοί, με τη σειρά τους, παρουσιάζονται σαν οι εκπρόσωποι της «δημοκρατίας». Το κόμμα της τάξης φαίνεται συνεχώς απασχολημένο με μια «αντίδραση», που ούτε περισσότερο ούτε λιγότερο απ' ό,τι γίνεται στην Πρωσία, στρέφεται ενάντια στον Τύπο, την οργάνωση κλπ., και που, όπως στη Ρωσία, πραγματοποιείται με βάνανυσες αστυνομικές επεμβάσεις της γραφειοκρατίας, της χωροφυλακής και των δικαστηρίων. Και οι «ορεινοί», με τη σειρά τους, είναι επίσης συνεχώς απασχολημένοι ν' αποκρούουν αυτές τις επιθέσεις και να υπερασπίζονται έτσι τα «αιώνια δικαιώματα του ανθρώπου», όπως εδώ κι ενάμιση αιώνα κάνει λίγο-πολύ κάθε λεγόμενο λαϊκό κόμμα. Αν όμως εξετάσουμε από πιο κοντά την κατάσταση και τα κόμματα, εξαφανίζεται αυτή η επιφανειακή όψη, που καλύπτει την πάλη των τάξεων και την ιδιόμορφη φυσιολογία αυτής της περιόδου.

Οι νομιμόφρονες και οι ορλεανικοί αποτελούσαν, όπως είπαμε, τις δυο μεγάλες ομάδες του κόμματος της τάξης. Τι κρατούσε αυτές τις ομάδες δεμένες στους μνηστήρες τους και σε διάσταση μεταξύ τους; Μήπως ο κρίνος και η τρίχρωμη σημαία, ο οίκος των Βουρβόνων και ο οίκος της Ορλεάνης, οι διάφορες αποχρώσεις του βασιλισμού, η ομολογία πίστης στο βασιλισμό γενικά; Στο καθεστώς των Βουρβόνων κυβερνούσε η μεγάλη γαιοκτησία με τους παλάδες και τους λακέδες της, και στο καθεστώς των Ορλεανών κυβερνούσαν η μεγάλη αριστοκρατία του γοήματος, η μεγάλη βιομηχανία, το

μεγάλο εμπόριο, δηλαδή το κεφάλαιο με την ακολουθία του από δικηγόρους, καθηγητές και ρήτορες. Η νόμιμη-μοναρχία δεν ήταν παρά η πολιτική έκφραση της κληρονομικής κυριαρχίας των αφεντάδων της γης, το ίδιο όπως η μοναρχία του Ισούλη δεν ήταν παρά η πολιτική έκφραση της κυριαρχίας που σφετερίστηκαν οι αστοί νεόπλουτοι. Εκείνο, λοιπόν, που κρατούσε χωρισμένες τις δυο ομάδες δεν ήταν οι δήθεν αρχές τους, ήταν οι υλικόι όροι της ύπαρξής τους, δυο διαφορετικά είδη ιδιοκτησίας, ήταν η παλιά αντίθεση ανάμεσα στην πόλη και στο χωριό, ο ανταγωνισμός ανάμεσα στο κεφάλαιο και στη γαιοκτησία. Και ποιος αρνείται ότι συνάμα παλιές αναμνήσεις, προσωπικές έχθρες, φόβοι και ελπίδες, προλήψεις και αυταπάτες, συμπάθειες και αντιπάθειες, πεποιθήσεις, άρθρα πίστης και αρχές, τους έδεναν με τον έναν ή με τον άλλο βασιλικό οίκο; Πάνω στις διάφορες μορφές της ιδιοκτησίας, πάνω στις κοινωνικές συνθήκες ύπαρξης υψώνεται ένα ολόκληρο εποικοδόμημα από διαφορετικά και με ιδιαίτερο τρόπο διαμορφωμένα αισθήματα, αυταπάτες, νοοτροπίες και αντιλήψεις για τη ζωή. Ολόκληρη η τάξη τις δημιουργεί και τις διαμορφώνει σύμφωνα με τη δική της υλική βάση και σύμφωνα με τις αντίστοιχες κοινωνικές σχέσεις. Το ξεχωριστό άτομο που τις δέχεται με την παράδοση και την εκπαίδευση, μπορεί να φαντάζεται πως αποτελούν τις πραγματικές καθοριστικές αιτίες και την αφετηρία της δράσης του. Αν οι ορλεανικοί και οι νομιμόφρονες, αν κάθε μερίδα προσπαθούσε να πείσει τον εαυτό της και τους άλλους πως εκείνο που τους χωρίζει είναι η προσήλωσή τους στους δυο βασιλικούς οίκους, τα γεγονότα απόδειξαν αργότερα πως αντίθετα, εκείνο που εμπόδιζε την ένωση των δυο βασιλικών οίκων ήταν τα διχασμένα συμφέροντά τους. Και όπως στην ιδιωτική ζωή κάνουμε διάκριση ανάμεσα σε κείνο που ένας άνθρωπος λέει ή σκέφτεται για τον εαυτό του και σε κείνο που πραγματικά είναι και κάνει, έτσι ακόμα πιο πολύ πρέπει στους ιστορικούς αγώνες να κάνουμε διάκριση

ανάμεσα στα λόγια και τις δοξασίες των κομμάτων και στον πραγματικό τους οργανισμό και τα πραγματικά τους συμφέροντα, ανάμεσα σε κείνο που φαντάζονται και σε κείνο που πραγματικά είναι. Οι ορλεανικοί και οι νομιμόφρονες βρέθηκαν πλάι-πλάι στη δημοκρατία με τις ίδιες αξιώσεις. Αν κάθε πλευρά ήθελε να επιβάλει την παλινόρθωση του δικού της βασιλικού οίκου ενάντια στην άλλη, αυτό δε σήμαινε τίποτε άλλο εκτός από το γεγονός ότι τα δυο μεγάλα συμφέροντα που διαιρούσαν την αστική τάξη—η γαιοκτησία και το κεφάλαιο—προσπαθούσαν να αποκαταστήσουν το καθένα τη δική του υπεροχή και την υποταγή του άλλου. Μιλάμε για δυο συμφέροντα της αστικής τάξης, γιατί η μεγάλη γαιοκτησία, παρόλη τη φεουδαρχική της κόκεταρία και τη φυλετική της αλαζονεία, είχε ολότελα αστικοποιηθεί με την ανάπτυξη της νεότερης κοινωνίας. Έτσι οι τόριδες* στην Αγγλία φαντάζονταν για πολύ καιρό πως λατρεύανε τη βασιλεία, την εκκλησία και τις ομορφιές του παλιού αγγλικού Συντάγματος, ως τη μέρα που ο κίνδυνος τους απόσπασε την ομολογία πως εκείνο που λάτρευαν ήταν μόνο η γαιοπρόσοδος.

Οι συνασπισμένοι βασιλικοί ραδιουργούσαν ο ένας ενάντια στον άλλο, στον Τύπο, στο Εμς, στο Κλαρεμόν, έξω από το κοινοβούλιο. Πίσω από τα παρασκήνια ξαναφορούσαν τις παλιές τους ορλεανικές και νομιμόφρονες λιβρέες και ξαναρχίζανε τις παλιές τους κονταρομαχίες. Αλλά στη δημόσια σκηνή, στις μεγάλες δημόσιες πράξεις τους, σαν ένα μεγάλο κοινοβουλευτικό κόμμα, ξεφορτωνόταν η κάθε βασιλική ομάδα το δικό της βασιλικό οίκο με απλές υποκλίσεις και αναβάλανε επ' αόριστον την παλινόρθωση της μοναρχίας. Διεκπεραιώνουν τις πραγματικές τους υποθέσεις σαν κόμμα της τάξης, δηλαδή κάτω από κοινωνικό και όχι κάτω από

* Πολιτικό κόμμα στην Αγγλία (17ος-19ος αιώνας) που στηριζόταν στους μεγάλους γαιοκτήμονες, στους ευγενείς. Οι πρόδρομοι των σημερινών συντηρητικών (σημ. τ. μετ.).

πολιτικό τίτλο, σαν αντιπρόσωποι της αστικής παγκόσμιας τάξης και όχι σαν ιππότες που συνοδεύουν περιπλανώμενες περιγίλιπσες, σαν αστική τάξη ενάντια σε άλλες τάξεις, όχι σαν βασιλικοί ενάντια σε δημοκρατικούς. Και σαν κόμμα της τάξης ασκούσαν πάνω στις άλλες τάξεις της κοινωνίας μια πιο απεριορίστη και πιο σκληρή κυριαρχία απ' ό,τι γινόταν προηγούμενα, στην εποχή της παλινόρθωσης ή της μοναρχίας του Ιούλη, μια κυριαρχία που ήταν γενικά δυνατή μόνο με τη μορφή της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, γιατί μόνο κάτω απ' αυτή τη μορφή μπορούσαν να ενωθούν σε δυο μεγάλες μερίδες της γαλλικής αστικής τάξης και να βάλουν έτσι στην ημερήσια διάταξη την κυριαρχία της τάξης τους, αντί του καθεστώτος μιας προνομιάς ομάδας της. Και αν, παρόλα αυτά, σαν κόμμα της τάξης, έβριζαν τη δημοκρατία κι εκφράζανε την αποστροφή τους προς αυτήν, αυτό δε γινόταν μόνο από βασιλικές αναμνήσεις. Το ένστικτό τους τους υπαγόρευε ότι η δημοκρατία ολοκληρώνει βέβαια την πολιτική τους κυριαρχία, μα ταυτόχρονα υπονομεύει την κοινωνική τους βάση, μια και τώρα είναι αναγκασμένοι να αντιμετωπίσουν τις υπόδομες τάξεις και να αγωνιστούν εναντίον τους δίχως μεσολάβηση, δίχως το προπέτασμα που τους εξασφαλίζει το στέμμα, δίχως να μπορούν να στρέψουν αλλού το ενδιαφέρον του έθνους με δευτερεύοντες αγώνες αναμεταξύ τους και ενάντια στη βασιλική εξουσία. Ήταν ένα αίσθημα αδυναμίας, που τους έκανε να τρέμουν μπροστά στους ξεκάθαρους όρους της δικής τους ταξικής κυριαρχίας και να νοσταλούν τις λιγότερο τέλειες και αναπτυγμένες και συνεπώς λιγότερο επικίνδυνες μορφές αυτής της κυριαρχίας. Αντίθετα, κάθε φορά που οι συνασπισμένοι βασιλικοί έρχονται σε σύγκρουση με τον αντίπαλο μνηστήρα, με τον Βοναπάρτη, κάθε φορά που νομίζουν ότι κινδυνεύει η κοινοβουλευτική παντοδυναμία τους από την εκτελεστική εξουσία, κάθε φορά, λοιπόν, που αναγκάζονται να βγάλουν στα φώρα τον πολιτικό τίτλο της κυριαρχίας τους, εμφανίζονται όλοι

τους σαν δημοκρατικοί και όχι σαν βασιλικοί, αρχίζοντας από τον ορλεανικό Θιέρσο που προειδοποιούσε την εθνοσυνέλευση ότι η δημοκρατία τη χώριζε λιγότερο, και τελειώνοντας με το νομιμόφρονα Μπεριέ που, στις 2 του Δεκέμβρη 1851, ζωσμένος με την τρίχρωμη ταινία, προσφωνούσε σαν ημεγέρτης και στο όνομα της δημοκρατίας το πλήθος που είχε συγκεντρωθεί μπροστά στη δημαρχία του δέκατου διαμερίσματος του Παρισιού. Και η ηχώ του απαντούσε κοροϊδευτικά: Ερρίκος Ε΄! Ερρίκος Ε΄!

Ενάντια στο συνασπισμό της αστικής τάξης συγκροτήθηκε ένας συνασπισμός από μικροαστούς και εργάτες, το λεγόμενο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα. Οι μικροαστοί έβλεπαν πως δεν είχαν αμειψθεί καλά ύστερα από τις μέρες του Ιούνη 1848, έβλεπαν ότι κινδύνειαν τα υλικά τους συμφέροντα και έβλεπαν να διαμφισβητούνται από την αντεπανασταση οι δημοκρατικές εγγυήσεις, που θα τους εξασφάλιζαν την επιβολή αυτών των συμφερόντων τους. Γι' αυτό πλησίασαν τους εργάτες. Από την άλλη μεριά, η κοινοβουλευτική τους εκπροσώπηση, οι ορεινοί, που είχαν παραμεριστεί στο διάστημα της δικτατορίας των αστών δημοκρατών, είχαν ξανακατακτήσει στο τελευταίο μισό της ζωής της συντακτικής τη χαμένη τους δημοτικότητα χάρη στην πάλη τους ενάντια στον Βοναπάρτη και τους βασιλικούς υπουργούς. Είχαν κλείσει συμμαχία με τους σοσιαλιστές αρχηγούς. Το Φλεβάρη του 1849 πανηγύρισαν με συμπόσια τη συμφιλίωση. Καταρτίστηκε ένα κοινό πρόγραμμα, ιδρύθηκαν κοινές εκλογικές επιτροπές και υποβλήθηκαν κοινοί υποψήφιοι. Από τις κοινωνικές διεκδικήσεις του προλεταριάτου αφαιρέσαν την επαναστατική τους αιχμή και τους έδωσαν μια δημοκρατική τροπή, από τις δημοκρατικές διεκδικήσεις της μικροαστικής τάξης αφαιρέσαν την καθαρή πολιτική μορφή τους και έκαναν να ξεπροβάλλει η σοσιαλιστική τους αιχμή. Έτσι γεννήθηκε η σοσιαλδημοκρατία. Οι νέοι ορεινοί, το αποτέλεσμα αυτού του συνδυασμού, εκτός από μερικούς κομπάρσους που προέρχονται από την

Αντιοργία
σοσιαλδημοκρατίας

εργατική τάξη και από μερικούς αιρετικούς σοσιαλιστές, περιλάμβαναν τα ίδια στοιχεία των παλιών ορεινών, αλλά σε μεγαλύτερο αριθμό. Στην πορεία, όμως, της εξέλιξης είχαν αλλάξει μαζί με την τάξη που αντιπροσώπευαν. Ο ιδιόμορφος χαρακτήρας της σοσιαλδημοκρατίας συνοψιζόταν γι' αυτό στο γεγονός ότι τους δημοκρατικούς-ρεμπουμπλικάνικους θεσμούς δεν τους ζητούσαν σαν μέσα για να καταργήσουν τα δυο αντίθετα άκρα, το κεφάλαιο και τη μισθωτή εργασία, αλλά για να χαλαρώσουν την αντίθεσή τους και για να τη μετατρέψουν σε ασυμονία. Όσο διαφορετικά μέτρα και αν προτείνονται για την πραγματοποίηση αυτού του σκοπού, με όσο περισσότερο ή λιγότερο επαναστατικές έννοιες και αν τον στολίσουν, το περιεχόμενο μένει το ίδιο. Το περιεχόμενο αυτό είναι ο μετασχηματισμός της κοινωνίας με δημοκρατικό τρόπο, αλλά ένας μετασχηματισμός μέσα στα μικροαστικά πλαίσια. Δεν πρέπει, όμως, να κάνει κανείς τη στενοκέφαλη σκέψη ότι η μικροαστική τάξη θα ήθελε κατ' αρχάς να επιβάλει ένα εγωιστικό ταξικό συμφέρον. Αντίθετα, πιστεύει ότι οι ειδικοί όροι της απελευθέρωσής της είναι οι γενικοί όροι, που κάτω απ' αυτούς μόνο είναι δυνατό να σωθεί η σύγχρονη κοινωνία και να αποφευχθεί η πάλη των τάξεων. Το ίδιο, δεν πρέπει κανένας να φαντάζεται ότι οι δημοκρατικοί αντιπρόσωποι είναι όλοι τους μαγαζάτορες, ή ότι λαχταρούν να γίνουν μαγαζάτορες. Μπορεί εξαιτίας της μόρφωσής τους και της ατομικής θέσης τους, να απέχουν απ' αυτούς όσο απέχει ο ουρανός από τη γη. Εκείνο που τους κάνει εκπρόσωπους των μικροαστών είναι ότι το μυαλό τους δεν μπορεί να ξεπεράσει τα όρια που οι ίδιοι οι μικροαστοί δεν ξεπερνάνε στη ζωή και ότι, συνεπώς, σπρώχνονται θεωρητικά προς τα ίδια προβλήματα και τις ίδιες λύσεις, όπου το υλικό συμφέρον και η κοινωνική τους θέση σπρώχνει πρακτικά τους μικροαστούς. Αυτή είναι γενικά η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στους πολιτικούς και φιλολογικούς εκπροσώπους μιας τάξης προς την τάξη που εκπροσωπούν.

Ύστερα από την παραπάνω ανάλυση, είναι αυτονόητο ότι αν οι ορεινοί αγωνίζονται συνεχώς ενάντια στο κόμμα της τάξης για τη δημοκρατία και για τα λεγόμενα δικαιώματα του ανθρώπου, ο τελικός σκοπός τους δεν είναι ούτε η δημοκρατία ούτε τα δικαιώματα του ανθρώπου, το ίδιο όπως και ένας στρατός που θέλουν να τον αφοπλίσουν και αντιστέκεται στο πεδίο της μάχης, δεν το κάνει, βέβαια, μόνο για να κρατήσει τα όπλα του.

Από την έναρξη κιόλας της εθνοσυνέλευσης, το κόμμα της τάξης προκάλεσε τους ορεινούς. Η αστική τάξη ένιωθε τώρα την ανάγκη να ξεμπερδέψει με τους δημοκρατικούς μικροαστούς, όπως πριν από ένα χρόνο είχε νιώσει την ανάγκη να τελειώσει με το επαναστατικό προλεταριάτο. Μόνο που η κατάσταση του αντιπάλου ήταν διαφορετική. Η δύναμη του προλεταριακού κόμματος βρισκόταν στους δρόμους, η δύναμη των μικροαστών μέσα στην ίδια την εθνοσυνέλευση. Έπρεπε, λοιπόν, να τους δαλεάσει και να τους τραβήξει έξω από την εθνοσυνέλευση, στους δρόμους και να τους αφήσει να σπάσουν οι ίδιοι την κοινοβουλευτική τους δύναμη προτού βρουν τον καιρό και την ευκαιρία να τη σταθεροποιήσουν. Οι ορεινοί έπεσαν καλπάζοντας με τα τέσσερα σ' αυτή την παγίδα.

Ο βομβαρδισμός της Ρώμης από τα γαλλικά στρατεύματα ήταν το δόλωμα που τους πέταξαν. Ο βομβαρδισμός παραβίαζε το άρθρο 5 του Συντάγματος, που απαγορεύει στη γαλλική δημοκρατία να χρησιμοποιεί τις στρατιωτικές της δυνάμεις ενάντια στις ελευθερίες ενός άλλου λαού. Ακόμα, το άρθρο 54 απαγόρευε κάθε κήρυξη πολέμου από την εκτελεστική εξουσία δίχως τη συναίνεση της εθνοσυνέλευσης, ενώ η συντακτική, με την απόφασή της της 8 του Μάη, είχε αποδοκιμάσει την εκστρατεία της Ρώμης. Γι' αυτούς τους λόγους, ο Λεντρί-Ρολέν κατάθεσε στις 11 του Ιουνίου 1849 μια μήνυση ενάντια στον Βοναπάρτη και τους υπουργούς του. Ερεθισμένος από τα κεντρίσματα του Θιέρσου, παρασύρ-

θηκε μάλιστα ως το σημείο να απειλήσει ότι έχει σκοπό να υπερασπίσει το Σύνταγμα με όλα τα μέσα, ακόμα και με το όπλο στο χέρι. Οι ορεινοί ορθώθηκαν σαν ένας άνθρωπος και επανέλαβαν αυτή την κραυγή στα όπλα. Στις 12 του Ιούνη, η εθνοσυνέλευση απόρριψε την πρόταση παραπομπής σε δίκη και οι ορεινοί εγκατέλειψαν το κοινοβούλιο. Τα γεγονότα της 13 του Ιούνη είναι γνωστά: η προκήρυξη μιας μερίδας των ορεινών, που έθετε τον Βοναπάρτη και τους υπουργούς του «εκτός Συντάγματος», η πομπή στους δρόμους της δημοκρατικής εθνοφυλακής, που καθώς ήταν άοπλη σκορπίστηκε στην πρώτη της επαφή με τα στρατεύματα του Σανγκαρνιέ κλπ. Ένα μέρος των ορεινών κατέφυγε στο εξωτερικό, ένα άλλο μέρος παρατέμφθηκε στο ανώτατο δικαστήριο της Μπουρς και ένας κοινοβουλευτικός κανονισμός υπόταξε τους υπόλοιπους στη δασκαλιστική επιτήρηση του προέδρου της εθνοσυνέλευσης. Το Παρίσι κηρύχτηκε πάλι σε κατάσταση πολιορκίας και η δημοκρατική μερίδα της εθνοφυλακής του διαλύθηκε. Έτσι τσακίστηκε η επιρροή των ορεινών στο κοινοβούλιο και η δύναμη των μικροαστών στο Παρίσι.

Η Λιόν, όπου τα γεγονότα της 13 του Ιούνη είχαν δώσει το σύνθημα μιας αιματηρής εργατικής εξέγερσης, κηρύχτηκε κι αυτή μαζί με τους 5 τοιγύρω νομούς σε κατάσταση πολιορκίας, μια κατάσταση που συνεχίζεται ακόμα και τούτη τη στιγμή.

Ο κύριος όγκος των ορεινών είχε εγκαταλείψει την πρωτοπορία του στην τύχη της, με την άρνησή του να υπογράψει την προκήρυξή της. Ο Τύπος επίσης είχε λιποτακτήσει, αφού μόνο δυο εφημερίδες τόλμησαν να δημοσιεύσουν την προκήρυξη. Οι μικροαστοί πρόδωσαν τους αντιπροσώπους τους, γιατί δεν παρουσιάστηκαν οι εθνοφύλακες, ή όπου παρουσιάστηκαν, εμπόδισαν την κατασκευή οδοφραγμάτων. Οι αντιπρόσωποι είχαν εξαπατήσει τους μικροαστούς, αφού δε βρέθηκαν πουθενά οι δήθεν οπαδοί τους στο στρατό.

Τέλος, το δημοκρατικό κόμμα, αντί να κερδίσει πρόσθετη δύναμη από το προλεταριάτο, το μόλυνε με τη δική του αδυναμία και, όπως συμβαίνει συνήθως με τα ανδραγαθήματα των δημοκρατών, οι αρχηγοί είχαν την ικανοποίηση ότι μπορούσαν να κατηγορούν «το λαό» τους για λιποταξία και ο λαός πάλι είχε την ικανοποίηση ότι μπορούσε να κατηγορεί τους αρχηγούς του για απάτη.

Σπάνια μια πράξη προαγγέλθηκε με περισσότερο θόρυβο από την επικείμενη εκστρατεία των ορεινών, σπάνια ένα γεγονός διασαλπίστηκε με περισσότερη βεβαιότητα και τόσο πολύ πιο μπροστά από την αναπόφευκτη νίκη της δημοκρατίας. Ένα είναι βέβαιο: οι δημοκράτες πιστεύουν στις σάλπιγγες που με τον ήχο τους γκρέμισαν τα τείχη της Ιεριχούς. Και κάθε φορά που βρίσκονται αντιμέτωποι με τα οχυρά του δεσποτισμού, προσπαθούν να επαναλάβουν το θαύμα. Αν οι ορεινοί ήθελαν να νικήσουν μέσα στο κοινοβούλιο, δεν έπρεπε να καλέσουν στα όπλα. Αν καλούσαν στα όπλα μέσα στο κοινοβούλιο, δεν έπρεπε να συμπεριφερθούν με κοινοβουλευτικό τρόπο στους δρόμους. Αν σκέφτονταν στα σοβαρά για ειρηνική διαδήλωση, ήταν ηλίθιο να μην προβλέψουν πως θα τους γινόταν υποδοχή με τα όπλα. Αν πάλι αντιμετώπιζαν μια πραγματική μάχη, ήταν παράδοξο να καταθέσουν τα όπλα που μ' αυτά θα έπρεπε να δώσουν τη μάχη. Μα οι επαναστατικές απειλές των μικροαστών και των δημοκρατικών αντιπροσώπων τους είναι απλές απόπειρες εκφοβισμού του αντιπάλου. Και όταν πια έχουν χωθεί μέσα στο αδιέξοδο, όταν έχουν εκτεθεί τόσο πολύ που είναι αναγκασμένοι να πραγματοποιήσουν τις απειλές τους, τότε αυτό το κάνουν με διαφορετικό τρόπο, με τέτοιο τρόπο που περισσότερο απ' όλα αποφεύγει τα μέσα για την πραγματοποίηση του σκοπού και ψάχνει να βρει προσχήματα για να υποταχτεί. Το εισαγωγικό σάλπισμα που προαναγγέλλει τη μάχη, σβήνει σ' ένα λιγόψυχο μουρμουρητό μόλις έρθει η ώρα ν' αρχίσει η μάχη. Οι ηθοποιοί παύουν να

παίρνουν στα σοβαρά τον εαυτό τους και η δράση του έργου απονεί ολότελα, σαν ένα φουσκωμένο μπαλόνι που το τσιμπούν με το βελόνι.

Κανένα κόμμα δεν υπερβάλλει τα μέσα του περισσότερο από το δημοκρατικό κόμμα, κανένα δε γελιέται με περισσότερη επιπολαιότητα για την κατάσταση. Επειδή ένα μέρος του στρατού είχε ψηφίσει γι' αυτούς, οι ορεινοί είχαν κιόλας πειστεί ότι ο στρατός θα επαναστατούσε γι' αυτούς. Και για ποια αφορμή; Για μια αφορμή που για το στρατό δεν είχε κανένα άλλο νόημα, εκτός από το ότι οι επαναστάτες έπαιζαν το μέρος των στρατιωτών της Ρώμης ενάντια στους Γάλλους στρατιώτες. Από την άλλη μεριά, οι αναμνήσεις του Ιούνη του 1848 ήταν ακόμη τόσο πρόσφατες που δεν μπορούσε το προλεταριάτο να μη νιώσει βαθιά αποστροφή προς την εθνοφυλακή και οι ηγέτες των μυστικών εταιριών να μη νιώθουν βαθιά δυσπιστία προς τους δημοκρατικούς αρχηγούς. Για να εξουδετερωθούν αυτές οι διαφορές έπρεπε να διακυβεύονται μεγάλα κοινά συμφέροντα. Η παραβίαση ενός αφηρημένου άρθρου του Συντάγματος δεν μπορούσε να αποτελέσει ένα τέτοιο κοινό συμφέρον. Μήπως το Σύνταγμα δεν είχε κιόλας επανειλημμένα παραβιαστεί, όπως βεβαίωσαν οι ίδιοι οι δημοκράτες; Μήπως οι πιο λαϊκές εφημερίδες δεν το είχαν στιγματίσει σαν ένα αντεπαναστατικό κατασκευάσμα; Μα ο δημοκράτης, επειδή αντιπροσωπεύει τη μικροαστική τάξη, δηλαδή μια μεταβατική τάξη που μέσα σ' αυτήν αμβλύνονται ταυτόχρονα τα συμφέροντα δυο τάξεων, φαντάζεται πως βρίσκεται πάνω από την ταξική αντίθεση. Οι δημοκράτες αναγνωρίζουν ότι απέναντί τους στέκεται μια προνομιούχα τάξη, αυτοί όμως μαζί με όλο το υπόλοιπο έθνος, αποτελούν το λαό. Εκείνο που αντιπροσωπεύουν είναι το δίκαιο του λαού, εκείνο που τους ενδιαφέρει είναι το συμφέρον του λαού. Γι' αυτό δεν έχουν ανάγκη σε έναν επικείμενο αγώνα να εξετάσουν τα συμφέροντα και τις σχέσεις των διαφόρων τάξεων. Δεν έχουν ανά-

γκη να ζυγίσουν με πολύ μεγάλη λεπτολογία τα μέσα τους. Νομίζουν πως δεν έχουν παρά να δώσουν το σύνθημα και ο λαός, με όλα τα ανεξάντλητα μέσα του θα ριχτεί πάνω στους καταπιεστές. Κι αν στην πραγματοποίησή τους αποδειχτεί ότι τα συμφέροντά τους ήταν δίχως ενδιαφέρον και η δύναμή τους αδυναμία, τότε φταίει γι' αυτό είτε ολέθριοι σοφιστές, που διαιρούν τον αδιαίρετο λαό σε διάφορα εχθρικά στρατόπεδα, είτε ο στρατός ήταν τόσο αποκτηνωμένος και αποτυφλωμένος που δεν μπορούσε να νιώσει τους καθαρούς σκοπούς της δημοκρατίας σαν δικό του καλό είτε μια λεπτομέρεια στην εκτέλεση έκανε ν' αποτύχει το σύνολο είτε, τέλος, μια απρόβλεπτη σύμπτωση έγινε αιτία να χαθεί αυτή τη φορά το παιχνίδι. Πάντως, ο δημοκράτης βγαίνει από την πιο επείσχυνη ήττα τόσο άσπιλος όσο αθώς ήταν όταν μπήκε στη μάχη με τη νεοαποκτημένη πεποίθηση ότι πρέπει να νικήσει, όχι γιατί αυτός και το κόμμα του θα χρειαστεί να εγκαταλείψουν την παλιά τους άποψη, μα αντίστροφα γιατί οι συνθήκες πρέπει να ωριμάσουν προς τη δική του κατεύθυνση.

Γι' αυτό δεν πρέπει να φαντάζεται κανείς σαν πολύ δυστυχισμένους τους ορεινούς, που δεκατίστηκαν, τσακίστηκαν και ταπεινώθηκαν από το νέο κοινοβουλευτικό κανονισμό. Αν η 13η του Ιούνη είχε παραμερίσει τους αρχηγούς τους, έκανε όμως από την άλλη μεριά τόπο σε ανθρώπους κατώτερης ικανότητας, που τους κολακεύει αυτή η καινούργια θέση. Αν η αδυναμία τους στο κοινοβούλιο δεν μπορούσε πια να αμφισβητηθεί, είχαν τώρα το δικαίωμα να περιορίζουν τη δράση τους σε εκρήξεις ηθικής αγανάκτησης και σε βροντερές διακηρύξεις. Αν το κόμμα της τάξης προφασιζόταν πως έβλεπε στους ορεινούς, σαν τους τελευταίους επίσημους εκπρόσωπους της επανάστασης, όλες τις φρικαλεότητες της αναρχίας, οι ίδιοι μπορούσαν να είναι στην πραγματικότητα ακόμα πιο ρηχί και πιο μέτριοι. Παρηγορήθηκαν, όμως, για τις 13 του Ιούνη με το βαθυστόχαστο ελιγμό:

Ας τολμήσουν όμως να θίξουν το γενικό εκλογικό δικαίωμα και τότε βλέπουμε: Nous verrons!¹

Όσο για τους ορεινούς που είχαν καταφύγει στο εξωτερικό, αρκεί να σημειωθεί εδώ ότι ο Λεντρί-Ρολέν, επειδή είχε κατορθώσει, μόλις μέσα σε δυο βδομάδες, να καταστρέψει ανεπανόρθωτα το ισχυρό κόμμα που βρισκόταν επικεφαλής του, νόμισε ότι ήταν τώρα προορισμένος να σχηματίσει μια γαλλική κυβέρνηση *in partibus*, του φαινόταν ότι θα μεγάλωνε η φυσιογνωμία του όταν θα βρισκόταν μακριά, αποστασμένος από το έδαφος της δράσης, ότι θα μεγάλωνε στο μέτρο που έπεφτε το επίπεδο της επανάστασης και στο μέτρο που οι επίσημες αξίες της επίσημης Γαλλίας παίρνανε ολοένα περισσότερο διαστάσεις νάνων. Ότι μπορούσε να φιγουράρει σαν δημοκρατικός υποψήφιος πρόεδρος για το 1852, να στέλνει περιοδικές εγκύκλιες στους Βλάχους και σ' άλλους λαούς, που μ' αυτές θ' απειλούσε τους δεσπότες της ηπείρου με τις δικές του πράξεις και με τις πράξεις των συμμάχων του. Μήπως είχε ολότελα άδικο ο Προυντόν όταν φώναζε στους κυρίους αυτούς: «Vous n'êtes que des blagueurs».²

Στις 13 του Ιούνη, το κόμμα της τάξης δεν τσάκισε μόνο τους ορεινούς, είχε ακόμα κατορθώσει να υποτάξει το Σύνταγμα στις αποφάσεις της πλειοψηφίας της εθνοσυνέλευσης. Και τη δημοκρατία την καταλάβαινε έτσι: ότι στη δημοκρατία η αστική τάξη κυριαρχεί με κοινοβουλευτικές μορφές, χωρίς να περιορίζεται αυτή η κυριαρχία, όπως στη μοναρχία, από την αρνησικυρία της εκτελεστικής εξουσίας ή από το δικαίωμα διάλυσης της Βουλής. Αυτή ήταν η κοινοβουλευτική δημοκρατία όπως την αποκαλούσε ο Θιέρρος. Αν όμως η αστική τάξη εξασφάλισε στις 13 του Ιούνη την παντοδυναμία της μέσα στο κτήριο του κοινοβουλίου, μήπως δεν έφερε το ίδιο το κοινοβούλιο σε κατάσταση αγιότητας

1. Θα ιδούμε! (σημ. τ. σύντ.).

2. Δεν είστε παρά φαφαλατάδες (σημ. τ. σύντ.).

αδυναμίας απέναντι στην εκτελεστική εξουσία και το λαό, διώχνοντας απ' αυτό τη λαϊκότερη μερίδα του; Παραδίδοντας χωρίς άλλες διατυπώσεις πολυάριθμους βουλευτές στα δικαστήρια, καταργούσε την ίδια την κοινοβουλευτική της ασυλία. Ο ταπεινωτικός κανονισμός στον οποίο υπέβαλε τους ορεινούς, εξύψωσε τον πρόεδρο της δημοκρατίας στον ίδιο βαθμό που υποβίβαζε τον καθέναν ξεχωριστά αντιπρόσωπο του λαού. Στιγματίζοντας την εξέγερση για την προσασία του Συντάγματος σαν αναρχική πράξη που είχε για σκοπό την ανατροπή της κοινωνίας, απαγόρευσε στον ίδιο τον εαυτό της την προσφυγή στην εξέγερση, όταν η εκτελεστική εξουσία θα παραβίαζε σε βάρος της το Σύνταγμα. Και η ειρωνεία της ιστορίας θέλησε, το κόμμα της τάξης να προτείνει ικετευτικά, αλλά μάταια, στο λαό σαν στρατηγό υπεραίστη του Συντάγματος ενάντια στον Βοναπάρτη, τον Ουντινό, το στρατηγό που με διαταγή του Βοναπάρτη είχε βομβαρδίσει τη Ρώμη και έδωσε έτσι την άμεση αφορμή για τη συνταγματική εξέγερση της 13 του Ιούνη. Ένας άλλος ήρωας της 13 του Ιούνη, ο Βιεϊρά, που εξυμνήθηκε από το βήμα της εθνοσυνέλευσης για τις κτηνωδίες που είχε διαπράξει στα γραφεία των δημοκρατικών εφημερίδων επικεφαλής ενός μπουλουκιού από εθνοφύλακες – όργανα της αριστοκρατίας του χρήματος, αυτός ο ίδιος ο Βιεϊρά μνησθηκε στη συνωμοσία του Βοναπάρτη και συντέλεσε σημαντικά στο να στερηθεί η εθνοσυνέλευση, στην τελευταία της ώρα, από κάθε προσασία της εθνοφυλακής.

Η 13 του Ιούνη είχε ακόμη και μια άλλη σημασία. Οι ορεινοί είχαν προσπαθήσει να καθίσουν τον Βοναπάρτη στο σκαμνί του κατηγορούμενου. Η ήττα τους, συνεπώς, ήταν μια άμεση νίκη του Βοναπάρτη, ο προσωπικός του θρίαμβος ενάντια στους δημοκράτες εχθρούς του. Το κόμμα της τάξης κέρδισε τη νίκη. Ο Βοναπάρτης δεν είχε παρά να την εισπράξει. Και το έκανε. Στις 14 του Ιούνη διάβαζε κανείς στους τοίχους του Παρισιού μια προκηρυξη όπλου ο πρόεδρος, ο ήθεν από-

θυμα και δίχως τη θέλησή του, εξαναγκασμένος από τη δύναμη των γεγονότων και μόνο, προβάλλει από την καλογερίστικη απομόνωσή του και σαν παραγνωρισμένη αρετή, παραπονιέται για τις συκοφαντίες των αντιπάλων του, και ενώ φαινόταν πως συνταυτίζει το πρόσωπό του με την υπόθεση της τάξης, συνταύτιζε μάλλον την υπόθεση της τάξης με το πρόσωπό του. Είναι ακόμα αλήθεια ότι η εθνοσυνέλευση είχε εγκρίνει εκ των υστέρων την εκστρατεία ενάντια στη Ρώμη, όμως ο Βοναπάρτης είχε πάρει την πρωτοβουλία γι' αυτή. Αφού είχε εγκαταστήσει ξανά στο Βατικανό τον αρχιερέα Σαμουήλ, μπορούσε να ελπίζει ότι θα μπει στον Κεραμεικό σαν άλλος βασιλιάς Δαβίδ. Είχε κερδίσει με το μέρος του τους παπάδες.

Η εξέγερση της 13 του Ιούνη περιορίστηκε, όπως είδαμε, σε μια ειρηνική πομπή στους δρόμους. Δεν μπορούσε, λοιπόν, ενάντια σ' αυτή την πομπή να κερδηθούν πολεμικές δάφνες. Παρόλα αυτά, σ' αυτή την περίοδο την τόσο φτωχή σε ήρωες και σε γεγονότα, το κόμμα της τάξης, μεάτρεψε αυτή την αναιμακτη μάχη σ' ένα δεύτερο Αούστερλιτς. Το βήμα και ο Τύπος εξυμνούσαν το στρατό σαν τη δύναμη της τάξης απέναντι στις λαϊκές μάζες που αντιπροσώπευαν την αδυναμία της αναρχίας, και εγκωμιάζαν τον Σανγκαρνιέ σαν τον «προμαχώνα της κοινωνίας». Μια απάτη, που στο τέλος την πίστεψε κι ο ίδιος. Στο μεταξύ, όμως, απομακρύνθηκαν στα κρυφά από το Παρίσι τα στρατεύματα που ήταν αμφίβολα, τα συντάγματα που στις εκλογές είχαν ψηφίσει πιο δημοκρατικά απ' τ' άλλα εξορίστηκαν απ' τη Γαλλία στο Αλγέρι, οι θερμοκέφαλοι ανάμεσα στα στρατεύματα παραπέμφθηκαν στις πειθαρχικές διμοιρίες και τελικά απόκλεισαν συστηματικά τον Τύπο από το στρατώνια και το στρατώνια από την αστική κοινωνία.

Φτάσαμε τώρα στην αποφασιστική στροφή της ιστορίας της γαλλικής εθνοφυλακής. Στα 1830 η επέμβασή της έκρινε την ανατροπή της παλινόρθωσης. Τον καιρό του Λουδοβί-

κου Φιλίππου αποτύχαινε κάθε εξέγερση στην οποία η εθνοφυλακή πήγαινε μαζί με το στρατό. Όταν στις μέρες του Φλεβάρη 1848 κράτησε παθητική στάση απέναντι στην εξέγερση και αμφιταλαντευόμενη απέναντι στον Λουβδοκικό Φίλιππο, αυτός θεώρησε τον εαυτό του χαμένο, και πραγματικά ήταν χαμένος. Έτσι ριζώσε η πεποίθηση ότι η επανάσταση δεν μπορούσε να νικήσει χωρίς την εθνοφυλακή ούτε ο στρατός να νικήσει έχοντας την εθνοφυλακή εναντίον του. Αυτή ήταν η πρόληψη του στρατού για την αστική παντοδυναμία. Οι μέρες του Ιούνη 1848, που στη διάρκειά τους ολοκλήρω η εθνοφυλακή συντόμισε την εξέγερση με τη βοήθεια του τακτικού στρατού, είχαν στερεώσει αυτή την πρόληψη. Υστερα από την άνοδο του Βοναπάρτη στην εξουσία, η θέση της εθνοφυλακής ξέπεσε κάτω εξαιτίας της αντισυνταγματικής συνένωσης, στο πρόσωπο του Σανγκαρνιέ, της δικής της διοίκησης με τη διοίκηση της 1ης Μεραρχίας του στρατού.

Ακριβώς όπως η διοίκηση της εθνοφυλακής παρουσιαζόταν τώρα σαν μια αρμοδιότητα του ανώτατου στρατιωτικού διοικητή, έτσι και η ίδια η εθνοφυλακή απλά φαινόταν σαν ένα εξάρτημα του τακτικού στρατού. Τέλος, στις 13 του Ιούνη, η δύναμή της τσακίστηκε και όχι μόνο με τη μερική διάλυσή της, που από την εποχή εκείνη επαναλήφθηκε περιοδικά σε όλη τη Γαλλία και δεν άφησε πίσω της παρά μονάχα συντρίμια. Η διαδήλωση της 13 του Ιούνη ήταν, πριν απ' όλα, μια διαδήλωση των δημοκρατικών εθνοφυλακών. Είναι αλήθεια πως δεν είχαν αντιτάξει στο στρατό τα όπλα τους, μα τη στολή τους. Μα ακριβώς σ' αυτή τη στολή βρισκόταν το φυλαχτό. Ο στρατός πείστηκε τότε πως αυτή η στολή ήταν ένα μάλλινο κουρέλι, όμοιο με κάθε άλλο. Η γοητεία εξαφανίστηκε. Στις μέρες του Ιούνη του 1848, η αστική τάξη και η μικροαστική τάξη, σαν εθνοφυλακή, είχαν συνενωθεί με το στρατό ενάντια στο προλεταριάτο. Στις 13 του Ιούνη 1849, η αστική τάξη διάλυσε τη μικροαστική εθνοφυλακή με το στρατό. Στις 2 του Δεκεμβρίου 1851 είχε εξαφανιστεί η ίδια η εθνο-

φυλακή της αστικής τάξης και ο Βοναπάρτης δεν έκανε τίποτε άλλο παρά να διαπιστώσει αυτό το γεγονός, όταν κατοπινά υπόγραψε το διάταγμα της διάλυσης της. Έτσι, η αστική τάξη έσπασε μονάχη της το τελευταίο της όπλο που διέθετε ενάντια στο στρατό, υποχρεώθηκε, όμως, να το σπάσει από τη στιγμή που η μικροαστική τάξη δε στεκόταν πια πίσω της σαν υποτελής, αλλά μπροστά της σαν στασιαστής, όπως υποχρεώθηκε γενικά να καταστρέψει με τα ίδια της τα χέρια όλα τα μέσα της άμυνας της ενάντια στην απολυταρχία, από τη στιγμή που η ίδια είχε γίνει απολυταρχική.

Ωστόσο, το κόμμα της τάξης πανηγύρισε το ξαναπάρομο μιας εξουσίας που το 1848 του φαινόταν ότι την είχε χάσει για να την ξαναβρεί το 1849 απαλλαγμένη από τους περιορισμούς της, με βρισιές ενάντια στη δημοκρατία και στο Σύνταγμα, με το αναθεμάτισμα όλων των μελλοντικών, τωρινών και περασμένων επαναστάσεων, μαζί κι εκείνης που είχαμε κάνει οι ίδιοι οι ηγέτες της, και με νόμους που φίμωναν τον Τύπο, που καταργούσαν το δικαίωμα της οργάνωσης και καθιέρωναν την κατάσταση πολιορκίας σαν οργανικό θεσμό. Ύστερα απ' αυτό, η εθνοσυνέλευση ανέβαλε τις εργασίες της από τα μέσα του Αυγούστου ως τα μέσα του Οκτώβρη, αφού εξέλεξε πρώτα μια μόνιμη επιτροπή για το χρόνο της απουσίας της. Στη διάρκεια των διακοπών αυτών, οι νομιμόφρονες ραδιουργούσαν με το Εμς, οι ορλεανικοί με το Κλαρεμόν, ο Βοναπάρτης με πριγκιπικές περιοδείες και τα νομαρχιακά συμβούλια με τις συζητήσεις για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Πρόκειται για περιπτώσεις που επαναλαμβάνονται τακτικά στις περιοδικές διακοπές της εθνοσυνέλευσης και που θα τις εξετάσω όταν θα γίνουν γεγονότα. Ας σημειωθεί εδώ ακόμη ότι η εθνοσυνέλευση δεν ενεργούσε με πολιτικότητα όταν εξαφανιζόταν για μεγάλα χρονικά διαστήματα από τη σκηνή και όταν άφηνε να φαίνεται επικεφαλής της δημοκρατίας μια μόνο, έστω και αξιοθρήνητη μορφή σαν τη μορφή του Λουδοβίκου Βοναπάρτη, ενώ το

κόμμα της τάξης με τρόπο που αποτελούσε δημόσιο σκάνδαλο, διαλυόταν στα βασιλικά συστατικά στοιχεία του και ακολουθούσε τους αλληλοσυγκρουόμενους πόθους του για την παλινόρθωση. Κάθε φορά που σ' αυτές τις διακοπές έσβηνε ο ενοχλητικός θόρυβος του κοινοβουλίου και το σώμα του διαλυόταν μέσα στο έθνος, φαινόταν ολοκάθαρα ότι έλειπε μονάχα ένα πράγμα για να ολοκληρωθεί η πραγματική όψη αυτής της δημοκρατίας: να γίνουν μόνιμες οι διακοπές του και ν' αντικατασταθεί η δημοκρατική του επιγραφή: ελευθερία, ισότητα και αδελφότητα, με τις απαρερμηνευτες λέξεις: πεζικό, ιππικό, πυροβολικό.

IV

Στα μέσα του Οκτώβρη 1849 συνήλθε πάλι η εθνοσυνέλευση. Την 1η του Νοέμβρη, ο Βοναπάρτης την ξάφνιασε μ' ένα μήνυμα, που ανάγγελε την παύση της κυβέρνησης Μπαρό-Φαλού και το σχηματισμό μιας νέας κυβέρνησης. Ποτέ δεν έδιωξαν λακέδες με λιγότερες διατυπώσεις απ' όσες χρησιμοποίησε ο Βοναπάρτης για τους υπουργούς του. Τις κλοτσιές που προορίζονταν για την εθνοσυνέλευση τις δέχτηκαν για την ώρα οι Μπαρό και Σία.

Η κυβέρνηση Μπαρό, όπως είδαμε, σχηματισμένη από νομιμόφρονες και ορλεανικούς, ήταν μια κυβέρνηση του κόμματος της τάξης. Ο Βοναπάρτης την είχε χρειαστεί για να διαλύσει τη δημοκρατική συντακτική, για να πραγματοποιήσει την εκστρατεία ενάντια στη Ρώμη και για να τσακίσει το δημοκρατικό κόμμα. Ο ίδιος είχε εκλείψει φαινομενικά πίσω απ' αυτή την κυβέρνηση, είχε παραδώσει την κυβερνητική εξουσία στα χέρια του κόμματος της τάξης και είχε φορέσει τη μάσκα του μετριόφρονα που φορούσε τον καιρό του Λουδοβίκου Φιλίππου ο υπεύθυνος συντάκτης μιας εφημερίδας, τη μάσκα του homme de paille¹. Τώρα πέταξε μακριά τη μάσκα, που δεν ήταν πια το ελαφρό εκείνο πέπλο που πίσω του θα μπορούσε να κρύψει τη φυσιογνωμία του, αλλά μια σιδερένια μάσκα που τον εμπόδιζε να δείξει τη δική του τη φυσιογνωμία. Είχε διορίσει την κυβέρνηση Μπαρό για να διαλύσει στο όνομα του κόμματος της τάξης τη δημοκρατική εθνοσυνέλευση. Την ίδια την εθνοσυνέλευση την έπαψε για να διακηρύξει ότι το πρόσωπό του ήταν ανεξάρτητο από την εθνοσυνέλευση του κόμματος της τάξης.

Δεν του έλειπαν αλλιώςτε ευλογες προφάσεις για την παύ-

1. Αχυράνθρωπος. Εκείνος που ασκεί εικονικά τα καθήκοντά του (σημ. τ. σύντ.).

ση αυτή. Η ίδια η κυβέρνηση Μπαρό παραμελούσε τους τύπους ευπρέπειας που θα μπορούσαν να παρουσιάσουν τον πρόεδρο της δημοκρατίας σαν μια δύναμη πλάι στην εθνοσυνέλευση. Στις διακοπές της εθνοσυνέλευσης, ο Βοναπάρτης δημοσίευσε μια επιστολή προς τον Έντγκαρ Νέι, όπου φαινόταν σαν να αποδοκιμάζει τη μη φιλελεύθερη εκδήλωση του πάπα, ακριβώς όπως σε αντίθεση προς τη συντακτική, είχε δημοσιεύσει μια επιστολή που έδινε συγχαρητήρια στον Ουντινό για την επίθεσή του ενάντια στη ρωμαϊκή δημοκρατία. Όταν, λοιπόν, η εθνοσυνέλευση ψήφισε τις πιστώσεις για την εκστρατεία της Ρώμης, ο Βίκτωρ Ουγκό, από ένα δήθεν φιλελευθερισμό, άνοιξε συζήτηση για την επιστολή αυτή. Το κόμμα της τάξης έπνιξε τη σκέψη για συζήτηση της επιστολής μέσα σε περιφρονητικές κραυγές δυσπιστίας, σαν να μην είχαν καμιά πολιτική σημασία οι ιδέες του Βοναπάρτη. Κάνοντας από τους υπουργούς δε δέχτηκε για τον εαυτό του την πρόκληση. Σε μια άλλη περίπτωση ο Μπαρό, με το γνωστό κούφιο στόμφο του, πρόφερε από το βήμα λόγια γεμάτα αγανάκτηση για τις «απαίσιες μηχανογραφίες» που κατά τα λεγόμενά του, γίνονταν στο άμεσο περιβάλλον του προέδρου. Τέλος, ενώ η κυβέρνηση πέτυχε να ψηφίσει η εθνοσυνέλευση μια σύνταξη χρείας για τη δούκισσα της Ορλεάνης, αρνήθηκε να υποβάλει οποιαδήποτε πρόταση για αύξηση της προεδρικής επιχορήγησης. Και στο πρόσωπο του Βοναπάρτη ο αυτοκρατορικός μνηστήρας συγχωνευόταν τόσο πολύ με τον ξεπεσμένο τυχοδιώκτη, που η μια μεγάλη ιδέα του, ότι ήταν προορισμένος να παλινορθώσει την αυτοκρατορία, συμπληρωνόταν πάντοτε από την άλλη ιδέα, ότι ο γαλλικός λαός είχε αποστολή να πληρώνει τα χρέη του.

Η κυβέρνηση Μπαρό-Φαλού ήταν η πρώτη και τελευταία κοινοβουλευτική κυβέρνηση που σχημάτισε ο Βοναπάρτης. Γι' αυτό η παύση της αποτελεί μια αποφασιστική καμπή. Μαζί με την κυβέρνηση αυτή, το κόμμα της τάξης έχασε μια για πάντα μια απαραίτητη θέση για τη διατήρηση του κοινο-

βουλευτικού καθεστώτος, το μοχλό της εκτελεστικής εξουσίας. Καταλαβαίνει κανείς αμέσως ότι σε μια χώρα σαν τη Γαλλία, όπου η εκτελεστική εξουσία διαθέτει έναν υπαλληλικό στρατό με πάνω από μισό εκατομμύριο άτομα, δηλαδή διατηρεί συνεχώς κάτω από την πιο απόλυτη εξάρτησή της μια τεράστια μάζα από συμφέροντα και υπάρξεις, όπου το κράτος περιβάλλει, ελέγχει, ρυθμίζει, επιτηρεί και κηδεμονεύει την αστική κοινωνία από τις πιο πλατιές εκδηλώσεις της ζωής της ως τις πιο ασήμαντες κινήσεις της, από τους πιο γενικούς τρόπους της ζωής της ως την ιδιωτική υπόσταση των ατόμων, όπου το παρασιτικό αυτό σώμα αποκτά με τον πιο άκρο συγκεντρωτισμό τη δυνατότητα να είναι πανταχού παρόν, να είναι παντογνώστης και να έχει μια μεγάλη ικανότητα κίνησης και μια ελαστικότητα που το ανάλογό της υπάρχει μόνο στην απόλυτη έλλειψη αυτοτέλειας και στην πλαδαρή αμορφία του πραγματικού κοινωνικού σώματος – είναι φανερό πως σε μια τέτοια χώρα η εθνοσυνέλευση, μαζί με το δικαίωμα να διαθέτει τις υπουργικές θέσεις, έχανε και κάθε πραγματική επιρροή, αν δεν απλοποιούσε ταυτόχρονα τη διοίκηση του κράτους, αν δε λιγόστευε όσο έπαιρνε το στρατό των υπαλλήλων και αν, τέλος, δεν επέτρεπε στην αστική κοινωνία και στην κοινή γνώμη να δημιουργήσουν τα δικά τους, ανεξάρτητα από την κυβερνητική εξουσία όργανα. Αλλά το υλικό συμφέρον της γαλλικής αστικής τάξης είναι ακριβώς πολύ στενά συνυφασμένο με τη διατήρηση αυτής της πλατιάς και πολυκλαδής κρατικής μηχανής. Σ' αυτή βρίσκει θέσεις για τον υπεράριθμο πληθυσμό της και συμπληρώνει με τη μορφή των κρατικών μισθών ό,τι δεν μπορεί να τσεπώσει με τη μορφή του κέρδους, των τόκων, του εισοδήματος και των αμοιβών. Από την άλλη μεριά, το πολιτικό της συμφέρον την ανάγκασε μέσα με τη μέρα να εντείνει την καταπίεση, δηλαδή τα μέσα και το προσωπικό της κρατικής εξουσίας, ενώ ταυτόχρονα είναι υποχρεωμένη να κάνει έναν αδιάκοπο πόλεμο ενάντια στην κοινή γνώμη, και να

κολοβώνει και να παραλύει με δυσπιστία τα αυτοτελή όργανα κίνησης της κοινωνίας, όταν δεν κατορθώνει να τ' ακρωτηριάζει ολότελα. Έτσι, η γαλλική αστική τάξη ήταν, απ' αυτή την ταξική της θέση, αναγκασμένη, από τη μια μεριά, να εκμηδενίζει τους όρους της ζωής κάθε κοινοβουλευτικής εξουσίας, συνεπώς και της δικής της κοινοβουλευτικής εξουσίας, κι από την άλλη μεριά, να κάνει ακατάβλητη την εχθρική της εκτελεστική εξουσία.

Η νέα κυβέρνηση λεγότανε κυβέρνηση ντ' Οπούλ. Όχι γιατί ο στρατηγός ντ' Οπούλ είχε τάχα αποκτήσει το αξίωμα του πρωθυπουργού. Απεναντίας, διώχνοντας τον Μπαρό, ο Βοναπάρτης είχε ταυτόχρονα καταργήσει αυτό το αξίωμα, που καταδίκαιζε, βέβαια, τον πρόεδρο της δημοκρατίας στη νόμιμη μηδαιμνότητα ενός συνταγματικού βασιλιά, μα ενός συνταγματικού βασιλιά δίχως θρόνο και δίχως στέμμα, δίχως σκήπτρο και δίχως σπαθί, δίχως το ανεύθυνο, δίχως την απαράγραπτη κατοχή του ανώτατου αξιώματος του κράτους και, το χειρότερο απ' όλα, δίχως επιχορήγηση. Η κυβέρνηση ντ' Οπούλ διέθετε μόνο έναν άνθρωπο με κάποια κοινοβουλευτική φήμη, τον τοκογλύφο Φουλντ, ένα από τα πιο κακοφημέα μέλη της αριστοκρατίας του χρήματος. Του έδωσαν το υπουργείο των Οικονομικών. Αρκεί να ξεφυλλίσει κανείς τις καταστάσεις του χρηματιστηρίου του Παρισιού για να βρει πως ύστερα από την 1η του Νοέμβρη 1849 τα γαλλικά κρατικά χρεόγραφα ανεβαίνουν και πέφτουν μαζί με το ανέβασμα και το πέσιμο των βοναπαρτικών μετοχών. Ενώ ο Βοναπάρτης βρήκε έτσι το σύμμαχό του στο χρηματιστήριο, γίνονταν ταυτόχρονα κύριος της αστυνομίας διορίζοντας τον Καρλιέ διευθυντή της αστυνομίας του Παρισιού.

Ωστόσο, οι συνέπειες της κυβερνητικής αλλαγής μπορούσαν να εκδηλωθούν μονάχα με τον καιρό. Για την ώρα, ο Βοναπάρτης έκανε απλώς ένα βήμα μπροστά για να σπρωχθεί προς τα πίσω ακόμα πιο ολοφάνερα. Το βάνουσο μήνυμά του το ακολούθησε η πιο δουλική δήλωση υποταγής στην

εθνοσυνέλευση. Κάθε φορά που οι υπουργοί αποτολούσαν τη δειλή απόπειρα να εισηγηθούν τις προσωπικές του παραξενιές σαν νομοσχέδια, φαινόταν οι ίδιοι πως εκτελούσαν άθελά τους, αναγκασμένοι από τη θέση τους, κωμικές εντολές που από τα πριν ήταν βέβαιοι για την αποτυχία τους. Κάθε φορά που ο Βοναπάρτης φλυαρούσε για τα σχέδιά του πίσω από την πλάτη των υπουργών κι έπαιζε με τις «ναπολεόντειες» ιδέες του, οι ίδιοι οι υπουργοί του τον αποδοκίμαζαν από το βήμα της εθνοσυνέλευσης. Οι σφετεριστικές του επιθυμίες φαινόταν να εκδηλώνονται μονάχα για να μην παύουν τα χαϊρέκακα γέλια των αντιπάλων του. Συμπεριφερόταν σαν μια παραγνωρισμένη μεγαλοφυΐα, που όλος ο κόσμος τη θεωρεί ηλίθια. Ποτέ δεν απόλαυσε πληρέστερα την περιφρόνηση όλων των τάξεων όσο στο διάστημα αυτής της περιόδου. Ποτέ η αστική τάξη δεν κυριάρχησε πιο απόλυτα, ποτέ δεν επιδείκνυε με περισσότερο κομπασμό τα διακριτικά της κυριαρχίας της.

Δεν είναι ανάγκη να γράψω εδώ την ιστορία της νομοθετικής της δράσης, που στο διάστημα αυτής της περιόδου συνοψίζεται σε δυο νόμους: στο νόμο που ξανάφερε το φόρο στα κρασιά και στο νόμο για την εκπαίδευση που καταργεί την απιστία. Αν έτσι δυσκολεύανε τους Γάλλους να πίνουν κρασί, τους χάριζαν όμως με μεγαλύτερη αφθονία το νερό της αληθινής ζωής. Αν με το νόμο για το φόρο των κρασιών η αστική τάξη κήρυσσε απαραβίαστο το παλιό, μισητό γαλλικό φορολογικό σύστημα, με το νόμο για την εκπαίδευση προσπαθούσε να ασφαλίσει την παλιά πνευματική κατάσταση των μαζών, που τις έκανε να ανέχονται αυτό το φορολογικό σύστημα. Απορεί κανείς βλέποντας τους ορλεανικούς, τους φιλελεύθερους αστούς, τους παλιούς αυτούς απόστολους του βολταιρισμού και της εκλεκτικής φιλοσοφίας, να εμπιστεύονται στους πατροπαράδοτους εχθρούς τους, στους ιησούιτες, να διευθύνουν το γαλλικό πνεύμα. Αλλά αν στο ζήτημα του μνηστήρα του θρόνου, οι ορλεανικοί και νομι-

μόφρονες μπορούσαν να διαφωνούν, καταλαβαίναν, ωστόσο, πως η κοινή τους κυριαχία τούς επέβαλε να ενώσουν τα μέσα καταπίεσης δυο εποχών, ότι τα μέσα υποδοούλωσης της μοναρχίας του Ιούλη έπρεπε να τα συμπληρώσουν και να τα ενισχύσουν με τα μέσα υποδοούλωσης της παλινόρθωσης.

Οι αγρότες, γελασμένοι σ' όλες τους τις ελπίδες, τσακισμένοι περισσότερο από κάθε άλλη φορά, από τη μια μεριά, από το χαμηλό επίπεδο των τιμών των δημητριακών και, από την άλλη, από την αύξηση των φορολογικών βαρών και των υποθηκικών χρεών, άρχισαν να κινούνται στους νομούς. Τους απάντησαν μ' ένα κνηνητό των δασκάλων που τους υπόταξαν στους κληρικούς, μ' ένα κνηνητό των κοινοταρχών που τους υπόταξαν στους νομάρχες και μ' ένα σύστημα κατασκοπίας που σ' αυτό υποτάχθηκε όλος ο κόσμος. Στο Παρίσι και στις μεγάλες πόλεις, η ίδια η αντίδραση έχει την αληθινή φυσιογνωμία της εποχής της και περισσότερο προκαλεί παρά χτυπάει. Στην ύπαιθρο όμως γίνεται πρόστυχη, χυδαία, μικρόπρεπη, κουραστική, βασανιστική, με μια λέξη χωροφύλακας. Καταλαβαίνει κανείς πως τρία χρόνια χωροφυλακιστικό καθεστώς, ευλογημένο από το καθεστώς των παπάδων, θα εξαχρείωνε τις εκπαιδευτικές μάξες.

Όσο πάθος και στόμφο κι αν χρησιμοποιούσε το κόμμα της τάξης από το βήμα της εθνοσυνέλευσης ενάντια στη μειοψηφία, ο λόγος του έμενε μονοσύλλαβος σαν του χριστιανού που τα λόγια του πρέπει να είναι: ναι – ναι, όχι – όχι! Μονοσύλλαβος, τόσο στο βήμα όσο και στον τύπο. Ανούσιος σαν ένα αίνιγμα που ξέρεις από πριν τη λύση του. Είτε γινόταν λόγος για το δικαίωμα της αναφοράς ή για το φόρο στα κρασιά είτε για την ελευθερία του Τύπου ή για το ελεύθερο εμπόριο είτε για τις λέσχες ή για την κοινοτική οργάνωση είτε για την προστασία της προσωπικής ελευθερίας ή για το διακανονισμό του προϋπολογισμού, το σύνθημα ξαναγύριζε πάντα, το θέμα έμενε πάντα το ίδιο, η απόφαση ήταν πάντα έτοιμη και πάντα η ίδια: «Σοσιαλισμός»! Χαρακτήριζαν

σοσιαλιστικό κι αυτόν ακόμα τον αστικό φιλελευθερισμό, σοσιαλιστικό και τον αστικό διαφωτισμό, σοσιαλιστική και την αστική δημοσιονομική μεταρρύθμιση. Ήταν σοσιαλισμός να φτιαχτεί ένας σιδηρόδρομος εκεί που υπήρχε κιόλας μια διώρυγα και ήταν σοσιαλισμός να υπερασπίζεις τον εαυτό σου με μπαστούνι, όταν σου κάνανε επίθεση με σπαθί.

Και δεν ήταν αυτό απλός τρόπος του λέγειν, μόδα ή κομματική τακτική. Η αστική τάξη καταλάβαινε σωστά ότι όλα τα όπλα που είχε σφυρηλατήσει ενάντια στη φεουδαρχία στρέφανε τις αιχμές τους ενάντια στην ίδια, ότι όλα τα μέσα εκπαίδευσης που είχε δημιουργήσει επαναστατούσαν ενάντια στον ίδιο της τον πολιτισμό, ότι όλοι οι θεοί που είχε πλάσει την είχαν εγκαταλείψει. Καταλάβαινε ότι όλες οι λεγόμενες αστικές ελευθερίες και οι προοδευτικοί θεσμοί χτυπούσαν και απειλούσαν την τάξική κυριαρχία της, ταυτόχρονα και στην κοινωνική της βάση και στην πολιτική της κορυφή, και συνεπώς είχαν γίνει «σοσιαλιστικοί». Σ' αυτή την απειλή και σ' αυτή την επίθεση έβλεπε με το δίκιο της το μυστικό του σοσιαλισμού, που το νόημα και την τάση του την κρίνει πιο σωστά απ' ό,τι την κρίνει για τον εαυτό του ο λεγόμενος σοσιαλισμός, που γι' αυτό δεν μπορεί να καταλάβει γιατί η αστική τάξη μένει επίμονα κλειστή απέναντί του, είτε αυτός αναστενάζει αισθηματικά για τα βάσανα της ανθρωπότητας είτε προαγγέλλει χριστιανικά το χιλιόχρονο βασίλειο και τη γενική αδερφοσύνη είτε παραμιλάει ανθρωπιστικά για πνεύμα, μόρφωση και ελευθερία είτε εφευρίσκει δογματικά ένα σύστημα συνδιαλλαγής και ευημερίας όλων των τάξεων. Εκείνο όμως που δεν κατάλαβε η αστική τάξη ήταν η λογική συνέπεια: ότι και το δικό της κοινοβουλευτικό σύστημα, ότι και η δική της πολιτική κυριαρχία γενικά θα μπαίνανε στη γενική καταδίκη σαν σοσιαλιστικά. Όσο η κυριαρχία της αστικής τάξης δεν είχε οργανωθεί ακόμα ολοκληρωτικά, όσο δεν είχε αποκτήσει ακόμα την καθαρή της πολιτική έκφραση, δεν μπορούσε να προβάλλει καθαρά και η

αντίθεση των άλλων τάξεων και, εκεί όπου πρόβαλλε, δεν μπορούσε να πάρει την επικίνδυνη εκείνη τροπή που μετατρέπει κάθε πάλη ενάντια στην κρατική εξουσία σε πάλη ενάντια στο κεφάλαιο. Αν σε κάθε εκδήλωση ζωής της κοινωνίας η αστική τάξη έβλεπε να κινδυνεύει η «ησυχία», πώς μπορούσε να θέλει να διατηρήσει επικεφαλής της κοινωνίας το καθεστώς της αναταραχής, το δικό της καθεστώς, το κοινοβουλευτικό καθεστώς, το καθεστώς που, κατά την έκφραση ενός από τους ρήτορές της, ζει μέσα στην πάλη και με την πάλη; Το κοινοβουλευτικό καθεστώς ζει με τη συζήτηση· πώς, λοιπόν, θ' απαγορεύσει τη συζήτηση; Κάθε συμφέρον, κάθε κοινωνικός θεσμός μετατρέπονται εδώ σε γενικές σκέψεις και συζητούνται σαν σκέψεις· πώς μπορεί, λοιπόν, ένα συμφέρον, ένας θεσμός να υψωθεί πάνω από τη σκέψη και να επιβληθεί σαν άρθρο πίστης; Η πάλη των ρητόρων στο βήμα προκαλεί την πάλη των γραφιάδων του Τύπου. Η λέσχη συζητήσεων στο κοινοβούλιο συμπληρώνεται αναγκαστικά από τις λέσχες συζητήσεων στα σαλόνια και στις ταβέρνες. Οι αντιπρόσωποι που επικαλούνται διαρκώς την κοινή γνώμη αναγνωρίζουν στην κοινή γνώμη το δικαίωμα να εκφράζει την πραγματική της γνώμη με αναφορές. Το κοινοβουλευτικό καθεστώς αναθέτει το παν στην απόφαση των πλειοψηφιών· πώς, λοιπόν, οι μεγάλες εξωκοινοβουλευτικές πλειοψηφίες να μη θέλουνε ν' αποφασίζουνε κι αυτές; Όταν στην κορυφή του κράτους παίζετε βιολί, τι άλλο περιμένετε από το να χορεύουν εκείνοι που βρίσκονται αποκάτω;

Έτσι, λοιπόν, η αστική τάξη, καταδικάζοντας σαν «σοσιαλιστικό» εκείνο που προηγούμενα είχε τιμήσει σαν «φιλελεύθερο», ομολογεί ότι το δικό της συμφέρον την προστάζει να απαλλαχθεί απ' τον κίνδυνο της αυτοκυβέρνησης, ότι για να αποκαταστήσει την ησυχία στη χώρα, πρέπει πριν απ' όλα να κάνει να βουβαθεί το αστικό της κοινοβούλιο, ότι για να διατηρήσει ανέπαφη την κοινωνική της δύναμη, πρέπει να τσακίσει την πολιτική της δύναμη, ότι οι ιδιώτες αστοί μπο-

ρούν να συνεχίσουν να εκμεταλλεύονται τις άλλες τάξεις και να απολαμβάνουν ανενόχλητα την ιδιοκτησία, την οικογένεια, τη θρησκεία και την τάξη, μόνο με τον όρο ότι η τάξη τους θα καταδικαστεί στην ίδια πολιτική εκμηδένιση με τις άλλες τάξεις: ότι για να σώσει το πουγκί της πρέπει να αρνηθεί το στέμμα της, και ότι το ξίφος που πρέπει να την υπερασπίζει, θα πρέπει ταυτόχρονα να κρέμεται σαν δαμόκλεια σπάθη πάνω από το κεφάλι της.

Στο πεδίο των γενικών αστικών συμφερόντων η εθνοσυνέλευση αποδείχτηκε τόσο άγνη, που, λ.χ., οι συζητήσεις για την κατασκευή του σιδηροδρόμου Παρίσι – Αβινιόν, που είχαν αρχίσει το χειμώνα του 1850, δεν είχαν ακόμα τελειώσει ως τις 2 του Δεκέμβρη 1851. Όπου η εθνοσυνέλευση δεν καταπίεζε, δεν αντιδρούσε, κατεχόταν από μια αγιάτρευτη στείροτητα.

Ενώ η κυβέρνηση του Βοναπάρτη εν μέρει έπαιρνε την πρωτοβουλία να θεσπίζει νόμους σύμφωνα με το πνεύμα του κόμματος της τάξης και εν μέρει υπερέβαλε ακόμα πιο πολύ τη σκληρότητά τους στην εφαρμογή και στην εκτέλεσή τους, από την άλλη μεριά, ο πρόεδρος προσπαθούσε ν' αποκτήσει δημοτικότητα με παιδικά ανόητες προτάσεις, να καταδείξει την αντίθεσή του προς την εθνοσυνέλευση και ν' αφήσει να υπονοηθεί μια κρυφή του σκέψη που παρεμποδίζεται προσωρινά μονάχα από τις περιστάσεις, ν' ανοίξει δηλαδή στο γαλλικό λαό τους κρυμμένους θησαυρούς του. Σ' αυτό οφείλεται η πρότασή του να δοθεί στους υπαξιωματικούς μια αύξηση από τέσσερις πεντάρες τη μέρα. Το ίδιο και η πρότασή του να δημιουργηθεί για τους εργάτες μια τράπεζα για δάνεια τιμής. Χρηματικά δώρα και χρηματικά δάνεια, αυτή ήταν η προοπτική με την οποία έλπιζε να δελεάσει τις μάζες. Δώρα και δάνεια – σ' αυτά περιορίζεται η οικονομική επιστήμη του κουρελοπρολεταριάτου, του καθώς πρέπει και του χυδαίου. Σ' αυτά περιορίζονταν οι μοχλοί που ήξερε να κινεί ο Βοναπάρτης. Ποτέ ένας μνηστήρας θρόνου δεν κερ-

δοσκόπησε πιο πρόστυχα πάνω στην προστυχιά του όχλου.

Η εθνοσυνέλευση άναψε επανειλημμένα μπροστά σ' αυτές τις ολοφάνερους απόπειρες του Βοναπάρτη ν' αποκτήσει δημοτικότητα σε βάρος της και μπροστά στον αυξανόμενο κίνδυνο μήπως ο τυχοδιώκτης, αυτός που τον μαστίγωναν τα χρέη του και που καμιά αποκτημένη φήμη δεν τον συγκρατούσε, αποτολμήσει κανένα απεγνωσμένο εγχείρημα. Η ασυμφωνία ανάμεσα στο κόμμα της τάξης και στον πρόεδρο είχε πάρει απειλητικό χαρακτήρα, όταν ένα απροσδόκητο γεγονός τον ξανάριξε μετανιωμένο στην αγκαλιά του. Ενωόμε τις αναπληρωματικές εκλογές της 10 του Μάρτη 1850. Αυτές οι εκλογές έγιναν για ν' αναπληρωθούν οι βουλευτικές έδρες, που είχαν αδειάσει με τις φυλακίσεις ή με τις εξορίες, ύστερα από τις 13 του Ιούνη. Το Παρίσι έβγαλε μονάχα σοσιαλδημοκράτες υποψήφιους. Συγκέντρωσε, μάλιστα, τις περισσότερες ψήφους σ' έναν επαναστάτη του Ιούνη του 1848, στον ντε Φλοτ. Έτσι, η παρισινή μικροαστική τάξη, που είχε συμμαχήσει με το προλεταριάτο, εκδικιόταν για την ήττα της στις 13 του Ιούνη 1849. Η μικροαστική τάξη φαινόταν σαν να είχε εξαφανιστεί από το πεδίο της μάχης τη στιγμή του κινδύνου, μόνο και μόνο για να ξαναεμφανιστεί σ' αυτό σε ευνοϊκότερη περίσταση με πιο μαζικές μαχητικές δυνάμεις και με τολμηρότερο σύνθημα μάχης. Ένα άλλο περιοτατικό φάνηκε πως αύξαινε τον κίνδυνο αυτής της εκλογικής νίκης. Ο στρατός ψήφισε στο Παρίσι τον επαναστάτη του Ιούνη ενάντια στον Λαίτ, τον υπουργό του Βοναπάρτη. Και στους νομούς ψήφισε στην πλειοψηφία του τους ορεινούς που κι εδώ είχανε την υπεροχή απέναντι στους αντιπάλους τους, αν και όχι τόσο αποφασιστικά όσο στο Παρίσι.

Ο Βοναπάρτης είδε ξαφνικά την επανάσταση να ορθώνεται ξανά μπροστά του. Όπως στις 29 του Γενάρη 1849, όπως στις 13 του Ιούνη 1849 και στις 10 του Μάρτη 1850, εξαφανίστηκε πίσω από το κόμμα της τάξης. Υποτάχτηκε, ζήτησε ταπεινά συγνώμη, προσφέρθηκε να διορίσει κατά διαταγή της

κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας οποιαδήποτε κυβέρνηση. Εκκλήθηκε μάλιστα τους κομματικούς αρχηγούς των ορλεανικών και των νομιμοφρόνων, τους Θιέρσου, τους Μπεριέ, τους Μπρολί, τους Μολέ, κοντολογίς τους λεγόμενους μπουργκράφους, να πάρουν στα ίδια τους τα χέρια το πηδάλιο του κράτους. Το κόμμα της τάξης στάθηκε ανίκανο να εκμεταλλευτεί αυτή τη μοναδική στιγμή. Αντί να καταλάβει θαρραλέα την εξουσία που του προσφερόταν, στάθηκε ανίκανο ακόμα και να αναγκάσει τον Βοναπάρτη να ξαναδιορίσει την κυβέρνηση που είχε παύσει την 1η του Νοέμβρη. Αρκέστηκε να τον ταπεινώσει συγχωρώντας τον και να προσθέσει τον κ. Μπαρός στην κυβέρνηση ντ' Οπούλ. Αυτός ο Μπαρός είχε οργιάσει σαν εισαγγελέας στο ανώτατο δικαστήριο της Μπουρς, την πρώτη φορά ενάντια στους επαναστάτες της 15 του Μάη, τη δεύτερη φορά ενάντια στους δημοκράτες της 13 του Ιούνη και τις δυο φορές για πραξικοπήματα ενάντια στην εθνοσυνέλευση. Δουρότερα κανένας από τους υπουργούς του Βοναπάρτη δεν συντέλεσε τόσο πολύ στο να ταπεινώσει την εθνοσυνέλευση, και ύστερα από τις 2 του Δεκέμβρη 1851 τον ξαναβοϊσκουμε καλοεγκαταστημένο και καλοπληρωμένο αντιπρόεδρο της γερουσίας. Είχε φτύσει στη σούπα των επαναστατών για να μπορέσει να τη ρουφήξει ο Βοναπάρτης.

Το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, από την πλευρά του, φαινόταν σαν να έψαχνε να βρει αφορμές για να κάνει πάλι αμφίβολη τη νίκη του και να σπάσει την αιχμή της. Ο Βιντάλ, ένας από τους νεοεκλεγμένους βουλευτές του Παρισιού, είχε εκλεγεί ταυτόχρονα και στο Στρασβούργο. Τον παρακίνησαν να παραιτηθεί από την εκλογή του στο Παρίσι και να δεχτεί την εκλογή στο Στρασβούργο. Αντί, λοιπόν, να δώσει στην εκλογική του νίκη έναν οριστικό χαρακτήρα και να αναγκάσει έτσι το κόμμα της τάξης να του την αμφισβητήσει στο κοινοβούλιο, αντί να αναγκάσει έτσι τον αντίπαλο να δώσει τη μάχη τώρα, τη στιγμή του λαϊκού ενθουσιασμού και των ευνοϊκών

διαθέσεων του στρατού, το δημοκρατικό κόμμα κούρασε το Παρίσι στους μήνες Μάρτη και Απρίλη με μια καινούργια εκλογική ζύμωση. Άφησε να φθαρούν τα ερεθισμένα λαϊκά πάθη μέσα στο καινούργιο αυτό προσωρινό εκλογικό παιχνίδι, άφησε την επαναστατική δραστηριότητα να αυτοϊκανοποιείται με συνταγματικές επιτυχίες και να εξανεμίζεται σε μικροδολοπλοκίες, σε κούφιας απαγγελίες και ψευτοκινήσεις, άφησε την αστική τάξη να συγκεντρωθεί και να πάρει τα μέτρα της, άφησε, τέλος, να δοθεί με την αναπληρωματική εκλογή του Απρίλη και με την εκλογή του Ευγένιου Σι μια αισθηματική επεξήγηση στις εκλογές του Μάρτη, που τις αδυνατίζε. Με μια λέξη, έστειλε τη 10 του Μάρτη να βρει την Πρωταπριλιά.

Η κοινοβουλευτική πλειοψηφία ένιωσε την αδυναμία του αντιπάλου της. Οι 17 μπουργκράφοι της, επειδή ο Βοναπάρτης τούς είχε αναθέσει την καθοδήγηση και την ευθύνη της επίθεσης, εκπονήσανε έναν καινούργιο εκλογικό νόμο, που την κατάθεσή του την ανάθεσαν στον κ. Φοσέ, που είχε παρακαλέσει να του κάνουν αυτή την τιμή. Στις 8 του Μάη πρότεινε το νόμο που καταργούσε το γενικό εκλογικό δικαίωμα, που επέβαλε στους ψηφοφόρους, σαν όρο για να 'χουν το δικαίωμα να ψηφίζουν, μια τρίχρονη διαμονή στον τόπο της εκλογής και που για τους εργάτες, τέλος, εξαρτούσε την απόδειξη αυτής της διαμονής από την πιστοποίηση του εργοδότη τους.

Όσο επαναστατικά κι αν είχαν αναστατωθεί και θορυβή-σει οι δημοκράτες στη διάρκεια της συνταγματικής εκλογικής πάλης τόσο συνταγματικά συμπεριφέρονταν τώρα που έπρεπε με τα όπλα στα χέρια να δείξουν τη σοβαρότητα εκείνης της εκλογικής νίκης και κηρύτταν την τάξη, τη μεγαλόπρεπη γαλήνη (*calme majestueux*), τη νόμιμη συμπεριφορά, μ' άλλα λόγια την τυφλή υποταγή στη θέληση της αντεπαναστασης, που επιβαλλόταν σαν νόμος. Στις συζητήσεις οι ορεινοί βάλθθησαν να ντροπιάσουν το κόμμα της τάξης, αντιπα-

ραθέτοντας στο επαναστατικό του πάθος τη δίχως πάθος στάση του αγαθού ανθρωπάκου που μένει πάνω στο έδαφος της νομιμότητας και κατηγορώντας το με τη φοβερή μομφή ότι δρα επαναστατικά. Ακόμα και οι νεοεκλεγμένοι βουλευτές προσπάθησαν να αποδείξουν με την καθώς πρέπει και συνετή συμπεριφορά τους, τι παραγνώριση ήταν να τους δυσφημούν σαν αναρχικούς και να παρουσιάζουν την εκλογή τους σαν ένα θρίαμβο της επανάστασης. Στις 31 του Μάη έγινε δεκτός ο νέος εκλογικός νόμος. Οι ορεινοί αρκέστηκαν να χάσουν στα κρυφά μια διαμαρτυρία στην τσέπη του προέδρου. Τον εκλογικό νόμο τον ακολούθησε ένας νόμος για τον Τύπο, που μ' αυτόν εξοβελίστηκε πέρα για πέρα ο επαναστατικός Τύπος. Ήταν άξιος της τύχης του. Ύστερα απ' αυτόν τον κατακλυσμό, δυο αστικά δημοσιογραφικά όργανα, η *Νασιονάλ* και η *Πρες* έμειναν σαν οι πιο προχωρημένες προφυλακές της επανάστασης.

Είδαμε πως το Μάρτη και τον Απρίλη οι δημοκράτες αρχηγοί είχαν κάνει το παν για να μπλέξουν το λαό του Παρισιού σ' έναν ψευτοαγώνα και πως ύστερα από τις 8 του Μάη έκαναν το παν για να τον κρατήσουν μακριά από τον πραγματικό αγώνα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ακόμα ότι η χρονιά 1850 ήταν μια από τις πιο λαμπρές από την άποψη της βιομηχανικής και εμπορικής άνθησης και ότι, κατά συνέπεια, το παρισινό προλεταριάτο ήταν ολοκληρωτικά απασχολημένο σε δουλειά. Μόνο που ο εκλογικός νόμος της 31 του Μάη 1850 το απόκλειε από κάθε συμμετοχή στην πολιτική εξουσία. Το ξέκοβε από το πεδίο της μάχης. Ξανάριχνε τους εργάτες πίσω στην κατάσταση του παρία που βρίσκονταν πριν από την επανάσταση του Φλεβάρη. Αφήνοντας, μπροστά σ' ένα τέτοιο γεγονός, να τους διευθύνουν οι δημοκράτες και φτάνοντας στο σημείο να ξεχάσουν το επαναστατικό συμφέρον της τάξης τους για μια στιγμιαία καλοπέραση, οι εργάτες παραιτήθηκαν από την τιμή να είναι μια κατακτητική δύναμη, υπὸτάχτηκαν στην τύχη τους, αποδείχνοντας ότι

η ήττα του Ιούνη 1848 τους είχε κάνει για χρόνια ανίκανους για πάλι και ότι η ιστορική πορεία θα πρέπει πρὶν απ' όλα να συνεχίσει ξανά το δρόμο της πάνω από τα κεφάλια τους. Όσο για τη μικροαστική δημοκρατία, που στις 13 του Ιούνη κραύγαζε: «ας τολμήσουν όμως να θίξουν το γενικό εκλογικό δικαίωμα και τότε βλέπουμε!», βρήκε τώρα παρηγοριά στη σκέψη ότι το αντεπαναστατικό χτύπημα που δέχτηκε δεν ήταν χτύπημα και ότι ο νόμος της 31 του Μάη δεν ήταν νόμος. Τη δεύτερη Κυριακή του Μάη 1852 κάθε Γάλλος θα παρουσιαστεί στις κάλπες, βαστώντας με το ένα χέρι το ψηφοδέλτιο και με το άλλο το σπαθί. Με αυτή την προφητεία αυτοϊκανοποιήθηκαν. Ο στρατός, τέλος, τιμωρήθηκε από τους ανωτέρους του για τις εκλογές του Μάρτη και του Απριλίου 1850, όπως είχε τιμωρηθεί και για τις εκλογές της 29 του Μάη 1849. Μα αυτή τη φορά σκέφτηκε αποφασιστικά: «Η επανάσταση δε θα μας γελάσει για τρίτη φορά.»

Ο νόμος της 31 του Μάη 1850 ήταν το πραξικόπημα της αστικής τάξης. Όλες οι ως τώρα κατακτήσεις της ενάντια στην επανάσταση είχαν μονάχα προσωρινό χαρακτήρα. Αμφισβητήθηκαν μόλις αποχώρησε από τη σκηνή η τωρινή εθνοσυνέλευση. Εξαρτιόνταν από την έκβαση νέων γενικών εκλογών και η ιστορία των εκλογών από το 1848 απόδειχνε αναμφισβήτητα ότι στο βαθμό που αναπτυσσόταν η ουσιαστική κυριαρχία της αστικής τάξης, στον ίδιο βαθμό χανόταν η ηθική επιρροή της πάνω στις λαϊκές μάζες. Το γενικό εκλογικό δικαίωμα εκδηλώθηκε στις 10 του Μάρτη άμεσα ενάντια στην κυριαρχία της αστικής τάξης και η αστική τάξη απάντησε με την προγραφή του γενικού εκλογικού δικαιώματος. Ο νόμος, λοιπόν, της 31 του Μάη ήταν μια από τις ανάγκες της ταξικής πάλης. Από την άλλη μεριά, για να είναι έγκυρη η εκλογή του προέδρου της δημοκρατίας, το Σύνταγμα απαιτούσε ένα ελάχιστο όριο από δυο εκατομμύρια ψήφους. Αν αυτό το ελάχιστο δεν το έπαιρνε κανένας από τους υποψηφίους για την προεδρία, τότε η εθνοσυνέλευση θα 'πρεπε να

εκλέξει για πρόεδρο έναν από τους τρεις υποψηφίους που θα συγκέντρωναν τις πιο πολλές ψήφους. Τον καιρό που η συντακτική έκανε αυτό το νόμο, ήταν γραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους δέκα εκατομμύρια εκλογείς. Σύμφωνα με το πνεύμα της, αρκούσε το ένα πέμπτο των εκλογέων για να γίνει έγκυρη η εκλογή για την προεδρία. Ο νόμος της 31 του Μάη διέγραψε το λιγότερο τρία εκατομμύρια εκλογείς από τους εκλογικούς καταλόγους. Περιορίσε τον αριθμό των εκλογέων σε επτά εκατομμύρια και διατήρησε μολαταύτα το ελάχιστο νόμιμο όριο των δυο εκατομμυρίων για την προεδρική εκλογή. Ανέβαξε, λοιπόν, το ελάχιστο νόμιμο όριο από ένα πέμπτο σε ένα τρίτο σχεδόν των εκλογέων, δηλαδή έκανε ό,τι μπορούσε για να περάσει λαθραία την προεδρική εκλογή από τα χέρια του λαού στα χέρια της εθνοσυνέλευσης. Έτσι φάνηκε ότι το κόμμα της τάξης, με τον εκλογικό νόμο της 31 του Μάη, ασφάλιζε διπλά την κυριαρχία του, αναθέτοντας την εκλογή της εθνοσυνέλευσης και την εκλογή του προέδρου της δημοκρατίας στη στατική μερίδα της κοινωνίας.

V

Μόλις ξεπεράστηκε η επαναστατική κρίση και καταργήθηκε το γενικό εκλογικό δικαίωμα, ξέσπασε αμέσως ξανά ο αγώνας ανάμεσα στην εθνοσυνέλευση και στον Βοναπάρτη.

Το Σύνταγμα είχε καθορίσει τις αποδοχές του Βοναπάρτη σε 600.000 φράγκα. Μόλις έξι μήνες ύστερα από την εγκατάστασή του πέτυχε να διπλασιαστεί αυτό το ποσό. Δηλαδή ο Οντιλόν Μπαρό απόσπασε από τη συντακτική εθνοσυνέλευση ένα χρονιάτικο συμπλήρωμα από 600.000 φράγκα για δήθεν έξοδα παραστάσεως. Ύστερα από τις 13 του Ιούνη, ο Βοναπάρτης είχε αφήσει να υπονοηθούν παρόμοιες απαιτήσεις χωρίς, όμως, να εισακουστούν αυτή τη φορά από τον Μπαρό. Τώρα, ύστερα από τις 31 του Μάη, χρησιμοποίησε αμέσως την ευνοϊκή στιγμή και έβαλε τους υπουργούς του να προτείνουν στην εθνοσυνέλευση μια επιχορήγηση από τρία εκατομμύρια. Μια μακρόχρονη τυχοδιωκτική αλήτιχη ζωή, τον είχε προικίσει με τις πιο αναπτυγμένες κεραίες που του έδιναν τη δυνατότητα να νιώθει τις στιγμές αδυναμίας που θα μπορούσε να αποσπάσει χρήματα από τους αστούς του. Έκανε ένα κανονικό εκβιασμό. Η εθνοσυνέλευση είχε βεβηλώσει την κυριαρχία του λαού με τη βοήθειά του και εν γνώσει του. Ο Βοναπάρτης απειλούσε πως θα κατάγγελλε το έγκλημά της στο δικαστήριο του λαού, σε περίπτωση που θ' αρνιόταν να λύσει το πουγκί της και να εξαγοράσει τη σιωπή του με τρία εκατομμύρια φράγκα το χρόνο. Η εθνοσυνέλευση είχε στερήσει από τρία εκατομμύρια Γάλλους το εκλογικό δικαίωμα. Ο Βοναπάρτης απαιτούσε για κάθε Γάλλο που τέθηκε εκτός κυκλοφορίας, ένα φράγκο, που να 'χε πέραση στην κυκλοφορία, δηλαδή ακριβώς τρία εκατομμύρια φράγκα. Αυτός ο εκλεκτός έξι εκατομμυρίων ανθρώπων, απαιτούσε αποζημίωση για τις ψήφους που του είχαν κλέψει εκ των υστέρων. Η επιτροπή της εθνοσυνέλευσης από-

κρούσε τον οχληρό απαιτητή. Ο βοναπαρτικός Τύπος απειλούσε. Μπορούσε, όμως, η εθνοσυνέλευση να τα χαλάσει με τον πρόεδρο της δημοκρατίας, τη στιγμή που η ίδια τα είχε κατ' αρχάς και οριστικά χαλάσει με τη μάζα του έθνους; Απόρριψε, βέβαια, την ετήσια επιχορήγηση, αλλά σιγκατατέθηκε για μια έκτακτη πρόσθετη επιχορήγηση από 2.160.000 φράγκα. Έτσι έγινε ένοχη διπλής αδυναμίας, εγκρίνοντας δηλαδή τα χρήματα και σύγχρονα φανερώνοντας με την αγανάκτησή της ότι έδωσε την έγκριση άθελά της. Αργότερα θα δούμε για ποιους σκοπούς χρειαζόταν ο Βοναπάρτης τα χρήματα. Ύστερα απ' αυτόν το δυσάρεστο επίλογο, που ακολούθησε κατά πόδας την κατάργηση του γενικού εκλογικού δικαιώματος και όπου ο Βοναπάρτης αντάλλαξε την ταπεινή του στάση στο διάστημα της κρίσης του Μάρτη και Απρίλη με έναν προκλητικό κινισμό απέναντι στο κοινοβούλιο των σφετεριστών, η εθνοσυνέλευση ανέβαλε τις εργασίες της για τρεις μήνες, από τις 11 του Αυγούστου ως τις 11 του Νοέμβρη. Αφησε στη θέση της μια μόνιμη επιτροπή από 28 μέλη, που ενώ δεν είχε κανέναν βοναπαρτικό, είχε μερικούς μετριοπαθείς δημοκρατικούς. Η μόνιμη επιτροπή του 1849 αριθμούσε μόνο ανθρώπους του κόμματος της τάξης και βοναπαρτικούς. Τότε όμως το κόμμα της τάξης είχε κηρυχθεί σε κατάσταση μόνιμης αντίθεσης προς την επανάσταση. Τώρα η κοινοβουλευτική δημοκρατία κηρυσσόταν σε κατάσταση μόνιμης αντίθεσης προς τον πρόεδρο. Ύστερα από το νόμο της 31 του Μάη, αυτός ήταν ο μόνος αντίπαλος που αντιμετώπιζε το κόμμα της τάξης.

Όταν η εθνοσυνέλευση συνήλθε και πάλι το Νοέμβρη του 1850, φάνηκε πως, αντί τις ως τότε ασήμαντες αφιμαχίες της με τον πρόεδρο, είχε γίνει αναπόφευκτος ένας μεγάλος και αδυσώπητος αγώνας, ένας αγώνας ζωής και θανάτου ανάμεσα στις δυο εξουσίες.

Όπως, το 1849, έτσι και στη διάσκηια αυτών των κοινοβουλευτικών διακοπών, το κόμμα της τάξης είχε χωριστεί

στις διάφορες ομάδες του, που η καθειμά τους ήταν απασχολημένη με τις δικές της παλινορθωτικές μηχανορραφίες, που με το θάνατο του Λουδοβίκου Φιλίππου φούντωσαν ξανά. Ο βασιλιάς των νομιμοφρόνων, ο Ερρίκος Ε', είχε μάλιστα διορίσει μια πραγματική κυβέρνηση, που έδρευε στο Παρίσι, και στην οποία μετείχαν και μέλη της μόνιμης επιτροπής. Ο Βοναπάρτης, λοιπόν, είχε δικαίωμα να κάνει κι αυτός με τη σειρά του περιοδείες στους γαλλικούς νομούς και, ανάλογα με τη νοοτροπία της πόλης που τιμούσε με την παρουσία του, να φλυαρεί άλλοτε σκεπασμένα και άλλοτε φανερά για τα δικά του παλινορθωτικά σχέδια και να ψηφισθεί για τον εαυτό του. Στα ταξίδια αυτά, που η μεγάλη επίσημη Μονιτέρ και οι μικρές ιδιωτικές Μονιτέρ του Βοναπάρτη έπρεπε, φυσικά, να τα εκθειάζουν σαν θριαμβευτικές περιοδείες, τον συνόδευαν πάντα μέλη της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη. Η εταιρία αυτή χρονολογείται από το 1849. Με το πρόσχημα της ίδρυσης μιας φιλανθρωπικής εταιρίας, το κομμελοπρολεταριάτο του Παρισιού είχε οργανωθεί σε μυστικά τμήματα, που το καθένα διευθυνόταν από βοναπαρτικούς πρόκτορες, με επικεφαλής όλης της εταιρίας ένα βοναπαρτικό στρατηγό. Πλάι σε ξεπεσμένους γλεντζέδες με αμφίβολα μέσα συντήρησης και με αμφίβολη την καταγωγή τους, πλάι σε διεφθαρμένα και τυχοδιωκτικά απορρίμματα της αστικής τάξης έβρισκες σ' αυτήν αλήτες, απολυμένους φαντάρους, πρώην κατάδικους, βαρνοποινίτες που είχαν δραπετεύσει από τα κάτεργα, απατεώνες, τσαρλατάνους, λατζαρόνους, κλεφτοποροτοφολάδες, ταχυδακτυλουργούς, χαρτοπαίκτες, προαγωγούς, μπορδελιάρηδες, χαμάληδες, γραφιάδες, λατερντατζήδες, ρακοσυλλέκτες, πλανόδιους τροχιστές και γανωτήδες, ζητιάνους, με μια λέξη όλη εκείνη την ακαθόριστη, την ξεχαρβαλωμένη μάζα, που ρίχνεται μια εδώ – μια εκεί και που οι Γάλλοι τη λένε: μποέμ. Μ' αυτά τα συγγενικά του στοιχεία σχημάτισε ο Βοναπάρτης το υλικό της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη. Μια «εταιρία αγαθοεργίας»,

με την έννοια ότι όλα τα μέλη της, όπως και ο Βοναπάρτης, νιώθανε την ανάγκη να βοηθήσουν τον εαυτό τους με έξοδα του εργαζόμενου έθνους. Αυτός ο Βοναπάρτης που ανακηρύχτηκε αρχηγός του κουρελοπρολεταριάτου, που εδώ μονάχα ξαναβρίσκει σε μαζική μορφή τα συμφέροντα που ο ίδιος ατομικά επιδιώκει, που σ' αυτό το απόβρασμα, το κατακάθι, το ξάφρισμα όλων των τάξεων της κοινωνίας ξεχωρίζει τη μόνη τάξη που πάνω της μπορεί να στηριχτεί απόλυτα, αυτός είναι ο αληθινός Βοναπάρτης, ο Βοναπάρτης χωρίς περιστροφές. Παλιός παμπόνηρος γλεντζές, που αντιλαμβάνεται την ιστορική ζωή των λαών και τις κεφαλαιώδεις και κρατικές πράξεις τους σαν μια κωμωδία με την πιο χυδαία έννοια της λέξης, σαν μια μασκαράτα, όπου τα μεγάλα κοστούμια, τα μεγάλα λόγια και οι μεγάλες πόζες χρησιμεύουν μονάχα σαν προσώπια στις πιο ταπεινές παλιανθρωπιές. Έτσι έγινε στην πορεία του προς στο Στρασβούργο¹, όπου ένας γυμνασμένος ελβετικός γύπας παράστησε το ναπολεόντειο αετό. Για την εισβολή του στη Βουλώνη, τυλίγει σε γαλλικές στολές μερικούς λακέδες του Λονδίνου που παρασταίνουν το στρατό. Στην εταιρία του της 10 του Δεκέμβρη μαζεύει 10.000 κουρελήδες που ο ρόλος τους είναι να παρασταίνουν το λαό, όπως ο Κλάους Τστέελ² παρασταίνει το λιοντάρι. Σε μια στιγμή που η ίδια η αστική τάξη έπαιζε με την πιο μεγάλη σοβαρότητα την πιο τέλεια κωμωδία, δίχως να παραβιάσει καμιά από τις πιο σχολαστικές απαιτήσεις της γαλλικής δραματικής εθιμοτυπίας, τη στιγμή που και η ίδια ήτανε μισογελασμένη, μισοπεισμένη από την επισημότητα των δικών

1. Η πρώτη αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος του Βοναπάρτη έγινε το 1836 στο Στρασβούργο. Η εισβολή στη Βουλώνη το 1840 ήταν η δεύτερη αποτυχημένη προσπάθεια του Λουδοβίκου Βοναπάρτη να ανακηρυχτεί αυτοκράτορας (σημ. τ. σύντ.).

2. Μορφή από το δράμα του Ζαΐξπηρ *Όνειρο θερινής νύχτας* (σημ. τ. σύντ.).

της κυβερνητικών πράξεων, έπρεπε να κερδίσει ο τυχοδιώκτης που έπαιρνε απλούστατα την κωμωδία σαν κωμωδία. Και μονάχα όταν απαλλαγεί από τον επίσημο αντίπαλό του, μονάχα όταν πάρει ο ίδιος στα σοβαρά τον αυτοκρατορικό του ρόλο και, φορώντας τη ναπολεόντεια μάσκα, φανταστεί πως παίζει το ρόλο του πραγματικού Ναπολέοντα, τότε γίνεται ο ίδιος θύμα της δικής του κοσμοθεωρίας, γίνεται ο σοβαρός φασουλής που δεν παίρνει πια την παγκόσμια ιστορία για κωμωδία, αλλά τη δική του κωμωδία για παγκόσμια ιστορία. Ό,τι ήταν τα εθνικά εργαστήρια για τους σοσιαλιστές εργάτες, ό,τι ήταν για τους αστούς δημοκράτες η κινητή φρουρά, ήταν για τον Βοναπάρτη η εταιρία της 10 του Δεκέμβρη, που αποτελούσε την ιδιόμορφη κομματική μαχητική δύναμή του. Στα ταξίδια του, τα τμήματα αυτής της εταιρίας, φορτωμένα σε σιδηροδρομικά βαγόνια, είχαν προορισμό να αυτοσχεδιάζουν γι' αυτόν ένα κοινό, να παρασταίνουν το λαϊκό ενθουσιασμό, να ουρλιάζουν: «Ζήτω ο αυτοκράτορας», να βρίζουν και να ξυλοφορτώνουν τους δημοκράτες, φυσικά κάτω από την προστασία της αστυνομίας. Στις επιστροφές του στο Παρίσι, είχαν την αποστολή να σχηματίζουν την εμπροσθοφυλακή, να προλαβαίνουν ή να διαλύουν τις αντιδιαδηλώσεις. Η εταιρία της 10 του Δεκέμβρη του ανήκε, ήταν το έργο του, η πιο δική του σκέψη. Ό,τι άλλο ιδιοποιείται, του το δίνει η δύναμη των περιστάσεων, ό,τι άλλο κάνει, το κάνουν γι' αυτόν οι περιστάσεις, ή αρκείται να αντιγράψει τις πράξεις των άλλων. Όταν όμως ο Βοναπάρτης μιλάει δημόσια μπροστά στους πολίτες με την επίσημη φρασεολογία για τάξη, για θρησκεία, για οικογένεια, για ιδιοκτησία, έχοντας πίσω του τη μυστική εταιρία των Σούφτελε και Σπίγκελμπεργκ¹, την εταιρία της αταξίας, της πορνείας και της κλεψιάς, εδώ πια είναι ο ίδιος ο Βοναπάρτης σαν πρωτότυ-

1. Πρόσωπα απατεώνων και κλεφταράδων στο δράμα του Σίλερ Οι ληστές (σημ. τ. συντ.).

πος αντουργός, και η ιστορία της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη είναι η δική του ιστορία. Καμιά φορά τύχαινε βουλευτές του κόμματος της τάξης να δοκιμάσουν τις μαγκούρες των δεκεμβριστών. Κάτι περισσότερο. Ο αστυνομικός Ιόν, που είχε αποσπαστεί στην εθνοσυνέλευση και που ήταν επιφορτισμένος να περιφρουρεί την ασφάλειά του, κατάγγειλε στη μόνιμη επιτροπή, ότι σύμφωνα με τις καταθέσεις κάποιου Αλέ, ένα τμήμα δεκεμβριστών είχε αποφασίσει τη δολοφονία του στρατηγού Σανγκαρνιέ και του Ντιπέν, προέδρου της εθνοσυνέλευσης, και ότι είχαν κιάλας οριστεί τα άτομα για την εκτέλεσή τους. Μπορεί κανείς να φανταστεί την τρομάρα του κ. Ντιπέν. Φαινόταν ότι ήταν μια αναπόφευκτη μια κοινοβουλευτική έρευνα για την εταιρία της 10 του Δεκέμβρη, δηλαδή μια βεβήλωση του βοναπαρτικού απόκρουφου κόσμου. Ακριβώς, όμως, πριν από τη σύνοδο της εθνοσυνέλευσης, ο Βοναπάρτης διάλυσε προνοητικά την εταιρία του, φυσικά μονάχα στα χαρτιά, γιατί ακόμα και στα τέλη του 1851 ο αστυνομικός διευθυντής Καρλιέ, σ' ένα διεξοδικό υπόμνημά του, προσπαθούσε μάταια να τον παρακινήσει να διαλύσει πραγματικά τους δεκεμβριστές.

Η εταιρία της 10 του Δεκέμβρη θα έμενε ο ιδιωτικός στρατός του Βοναπάρτη ως τη μέρα που θα κατόρθωνε να μετατρέψει τον τακτικό στρατό σε μια εταιρία της 10 του Δεκέμβρη. Ο Βοναπάρτης έκανε γι' αυτό την πρώτη απόπειρα, λίγο καιρό ύστερα από την αναβολή των εργασιών της εθνοσυνέλευσης και μάλιστα με τα χρήματα που μόλις της είχε αποσπάσει. Σαν μοιρολάτρη που ήταν, ζούσε με την πεποίθηση ότι υπάρχουν ορισμένες ανώτερες δυνάμεις στις οποίες ο άνθρωπος και προπαντός ο στρατιώτης δεν μπορεί να αντισταθεί. Σ' αυτές τις δυνάμεις έβαζε στην πρώτη γραμμή τα πούρα και τη σαμπάνια, τα κρύα πουλερικά και τα λουκάνικα με σκόρδο. Γι' αυτό άρχισε πρώτα να κερνά στα σαλόνια των Ηλυσίων τους αξιωματικούς και τους υπαξιωματικούς με πούρα και σαμπάνια, με κρύα πουλερικά και λουκάνικα

με σκόρδο. Στις 3 του Οκτώβρη επαναλαμβάνει αυτή τη μανούβρα με τα στρατεύματα στην επιθεώρηση του Σεν-Μορ και στις 10 του Οκτώβρη την ίδια μανούβρα σε μεγαλύτερη ακόμα κλίμακα στη στρατιωτική παρέλαση του Σατορί. Ο θεός θυμόταν τις εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ασία, ο ανιψιός τις θριαμβευτικές πορείες του Βάκχου στην ίδια χώρα. Μα ο Μέγας Αλέξανδρος ήταν φυσικά ημίθεος, ενώ ο Βάκχος ήταν θεός, και μάλιστα ο προστάτης θεός της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη.

Ύστερα από την επιθεώρηση της 3 του Οκτώβρη, η μόνιμη επιτροπή κάλεσε σε απολογία τον υπουργό των Στρατιωτικών ντ' Οπούλ. Ο ντ' Οπούλ υποσχέθηκε ότι δε θα επαναληφθούν αυτά τα πειθαρχικά παραπτώματα. Ξερούμε πώς κράτησε ο Βοναπάρτης στις 10 του Οκτώβρη την υπόσχεση που έδωσε ο ντ' Οπούλ. Και στις δυο επιθεωρήσεις είχε το πρόσταγμα ο Σανγκαρνιέ, σαν ανώτατος διοικητής του στρατού του Παρισιού. Ο Σανγκαρνιέ, που ήταν ταυτόχρονα μέλος της μόνιμης επιτροπής, ο αρχηγός της εθνοφυλακής, ο «σωτήρας» της 29 του Γενάρη και της 13 του Ιούνη, ο «προμαχώνας της κοινωνίας», ο υποψήφιος του κόμματος της τάξης για το προεδρικό αξίωμα, ο πιθανός Μοναχ δυο μοναρχιών, δεν είχε ποτέ ως τότε αναγνωρίσει τον εαυτό του σαν υφιστάμενο του υπουργού των στρατιωτικών, χλεύαζε πάντα ανοιχτά το δημοκρατικό Σύνταγμα και είχε παραφορτωθεί του Βοναπάρτη με μια διαφορούμενη διακριτική προστασία. Τώρα υπεράσπιζε με ζήλο την πειθαρχία ενάντια στον υπουργό των στρατιωτικών και το Σύνταγμα ενάντια στον Βοναπάρτη. Και ενώ στις 10 του Οκτώβρη ένα μέρος του ιππικού φώναζε: «Ζήτω ο Ναπολέον! Ζήτω τα λουκάνικα!», ο Σανγκαρνιέ φρόντισε τουλάχιστον το πεζικό που παρήλαυνε κάτω από τις διαταγές του φίλου του Νεμεγιέρ, να κρατήσει μια παγερή σιωπή. Για τιμωρία, ο υπουργός των Στρατιωτικών, κατά παραγγελία του Βοναπάρτη, απάλλαξε το στρατηγό Νεμεγιέρ από τα καθήκοντά του στο Παρίσι, με το πρό-

σχημα ότι τον διορίζει διοικητή της 14ης και της 15ης μεραρχίας του στρατού. Ο Νεμεγιέρ δε δέχτηκε αυτή τη μετάθεση και έτσι αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Ο Σανγκαρνιέ, από την πλευρά του, δημοσίευσε στις 2 του Νοέμβρη μια ημερησία διαταγή που απαγόρευε στα ένοπλα στρατεύματα κάθε είδους πολιτικές εκδηλώσεις και διαδηλώσεις. Τα φύλλα των Ηλυσιών¹ άρχισαν την επίθεση ενάντια στον Σανγκαρνιέ, τα φύλλα του κόμματος της τάξης ενάντια στον Βοναπάρτη, η μόνιμη επιτροπή επαναλάμβανε τις μυστικές συνεδριάσεις της, όπου έγινε επανειλημμένα η πρόταση να κηρυχτεί η πατρίδα σε κίνδυνο. Ο στρατός φαινόταν χωρισμένος σε δυο εχθρικά στρατόπεδα με δυο εχθρικά επιτελεία που το ένα έδρευε στα Ηλύσια, όπου έμενε ο Βοναπάρτης, και το άλλο στον Κεραμεικό, όπου έμενε ο Σανγκαρνιέ. Για μια στιγμή φάνηκε πως, για να δοθεί το σύνθημα της μάχης, χρειαζόταν μονάχα η σύγκληση της εθνοσυνέλευσης. Το γαλλικό κοινό έκρινε αυτές τις προστριβές ανάμεσα στον Βοναπάρτη και τον Σανγκαρνιέ όπως ο Άγγλος εκείνος δημοσιογράφος που τις χαρακτήρισε με τ' ακόλουθα λόγια: «Οι πολιτικές υπηρεσίες της Γαλλίας σαρώνουν με παλιόσκουπες την καφετερή λάβα της επανάστασης και καβγαδίζουν την ώρα που κάνουν αυτή τη δουλειά.»

Στο μεταξύ ο Βοναπάρτης βιάστηκε ν' απαλλάξει από τα καθήκοντά του τον υπουργό των Στρατιωτικών ντ' Οπούλ, να τον ξαποστείλει επειγόντως στο Αλγέρι και να διορίσει στη θέση του, σαν υπουργό των Στρατιωτικών, το στρατηγό Σοαμ. Στις 12 του Νοέμβρη έστειλε στην εθνοσυνέλευση ένα μήνυμα με αμερικανική πολυλογία, παραφορτωμένο με λεπτομέρειες, που μοσκοβολούσε τάξη, γεμάτο πόθο για συμφιλίωση, που έδειχνε υποταγή στο Σύνταγμα, που τα πραγματευότανε όλα και το καθετί εκτός από τα φλέγοντα ζητή-

1. Οι βοναπαρτικές εφημερίδες (σημ. τ. σύντ.).

ματα της στιγμής. Παροδικά τάχα άφηνε να του ξεφύγουν τα λόγια ότι σύμφωνα με τις ρητές διατάξεις του Συντάγματος, μονάχα ο πρόεδρος διαθέτει το στρατό. Το μήνυμα τελείωνε με τα ακόλουθα πολυσήμαντα λόγια:

«Η Γαλλία χρειάζεται πριν απ' όλα ησυχία... Δεσμευμένος από τον όρκο μου και μόνο, θα παραμείνω μέσα στα στενά όρια που μου χάραξε... Όσο για μένα, που έχω εκλεγεί από το λαό και που μονάχα σ' αυτόν χρωστώ την εξουσία μου, θα υποτάσσομαι πάντα στη νόμιμα εκφρασμένη θέλησή του. Αν αποφασίσετε σ' αυτή τη σύνοδο την αναθεώρηση του Συντάγματος, τότε μια συντακτική συνέλευση θα κανονίσει τη θέση της εκτελεστικής εξουσίας. Αν όχι, τότε ο λαός θα διακηρύξει πανηγυρικά τη θέλησή του το 1852. Μα όποιες και αν είναι οι λύσεις του μέλλοντος, ας συμφωνήσουμε σ' ένα: να μην αφήσουμε ποτέ το πάθος, τον αιφνιδιασμό ή τη βία να κρίνουν την τύχη ενός μεγάλου έθνους... Μα ό,τι απασχολεί πριν απ' όλα τη σκέψη μου, δεν είναι ποιος θα κυβερνήσει τη Γαλλία το 1852, μα πώς θα χρησιμοποιήσω τον καιρό που διαθέτω ακόμα έτσι που η ενδιάμεση περίοδος να περάσει δίχως αναστάτωση ή ταραχή! Σας άνοιξα την καρδιά μου με ειλικρίνεια. Θα απαντήσετε στην ειλικρίνειά μου με την εμπιστοσύνη σας, στην καλή μου προσπάθεια με τη συνεργασία σας και ο Θεός θα κάνει τα υπόλοιπα.»

Η καθώς πρέπει, υποκριτικά μετριοπαθής, ενάρετα κοινοτοπική γλώσσα της αστικής τάξης, αποκαλύπτει την πιο βαθιά της σημασία με το στόμα του ανώτατου άρχοντα της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη και του ήρωα των φαγοποτιών του Σεν-Μορ και του Σατορί.

Οι μπουργκράφοι του κόμματος της τάξης δε γελάστηκαν ούτε μια στιγμή για το πόση εμπιστοσύνη άξιζε αυτό το άνοιγμα της καρδιάς του Βοναπάρτη. Από καιρό ήταν χορτάτοι από όρκους, είχαν ανάμεσά τους παλαιάμαχους και αριστοτέχνες της πολιτικής επιπορκίας και δεν τους ξέφυγε το σημείο του μηνύματος που αφορούσε το στρατό. Είδαν με

αγανάκτηση ότι στη σχοινοτενή απαρίθμηση των νόμων που είχαν ψηφιστεί τελευταία, το μήνυμα είχε επίτηδες αποσιωπήσει τον πιο σπουδαίο νόμο, τον εκλογικό νόμο και ότι μάλιστα στην περίπτωση μη αναθεώρησης του Συντάγματος, άφηνε στην κρίση του λαού την εκλογή του προέδρου για το 1852. Ο εκλογικός νόμος ήταν το μολυβένιο βαριδί, που δεμένο στα πόδια του κόμματος της τάξης, το εμπόδιζε στο βάδισμα και ακόμα περισσότερο, βέβαια, στην εξόρμηση! Ακόμα ο Βοναπάρτης, διαλύοντας επίσημα την εταιρία της 10 του Δεκέμβρη και απολύοντας από τη θέση του τον υπουργό των Στρατιωτικών ντ' Οπούλ, είχε θυσιάσει τους αποδιοπομπαίους τράγους με το ίδιο του το χέρι πάνω στο βωμό της πατρίδας. Είχε αμβλύνει την αιχμή της αναμενόμενης σύγκρουσης. Τέλος, το ίδιο το κόμμα της τάξης έφαχνε με αγωνία να αποφύγει, να αδυνατίσει, να πνίξει κάθε αποφασιστική σύγκρουση με την εκτελεστική εξουσία. Από φόβο μήπως χάσει τις κατακτήσεις ενάντια στην επανάσταση, επέτρεπε στους αντιπάλους του να δρέπουν τους καρπούς της. «Η Γαλλία χρειάζεται πριν απ' όλα ησυχία». Αυτό φώναζε στην επανάσταση το κόμμα της τάξης, από το Φλεβάρη¹ και ύστερα, αυτό φώναζε και το μήνυμα του Βοναπάρτη στο κόμμα της τάξης. «Η Γαλλία χρειάζεται πριν απ' όλα ησυχία». Ο Βοναπάρτης έκανε ενέργειες που απόβλεπαν στο σφετερισμό, μα το κόμμα της τάξης γινόταν ένοχο «ταραχής», όταν έκανε θόρυβο γι' αυτές τις ενέργειες και τις σχολίαζε υποχονδριακά. Τα λουκάνικα του Σατορι² δε βγάξαν τσιμουδιά όσο δε μιλούσε κανένας γι' αυτά. «Η Γαλλία χρειάζεται πριν απ' όλα ησυχία.» Συνεπώς, ο Βοναπάρτης ζητούσε να τον αφήσουν να δρα ήσυχα και το κοινοβουλευτικό κόμμα το παράλυε ένας διπλός φόβος: ο φόβος μήπως προκαλέσει ξανά τις επαναστατικές ταραχές και ο φόβος μήπως φανεί το

1. Εννοεί το Φλεβάρη του 1848 (σημ. τ. σύντ.).

ίδιο σαν ταραχοποιός στα μάτια της ίδιας της τάξης του, στα μάτια της αστικής τάξης. Και μια που η Γαλλία χρειαζόταν πριν απ' όλα ησυχία, το κόμμα της τάξης δεν τολμούσε ν' απαντήσει με «πόλεμο», αφού ο Βοναπάρτης στο μήνυμά του είχε μιλήσει για «ειρήνη». Και το κοινό, που αυτοκολακευόταν ότι θα παρακολουθούσε σιηνές μεγάλων σκανδάλων κατά την έναρξη της εθνοσυνέλευσης, γελάστηκε σ' αυτές τις προσδοκίες του. Οι βουλευτές της αντιπολίτευσης, που απαιτούσαν την κατάθεση των πρακτικών της μόνιμης επιτροπής πάνω στα γεγονότα του Οκτώβρη, καταψηφίστηκαν από την πλειοψηφία. Κατ' αρχάς απόφυγαν όλες τις συζητήσεις που μπορούσαν να προκαλέσουν ερεθισμό. Οι εργασίες της εθνοσυνέλευσης το Νοέμβρη και το Δεκέμβρη του 1850 ήταν δίχως ενδιαφέρον.

Τέλος, τις τελευταίες μέρες του Δεκέμβρη, άρχισε ο κλεφτοπόλεμος γύρω από μερικά προνόμια του κοινοβουλίου. Το κίνημα αποτελεσματόταν σε τιποτένιους δικολαβιστικούς καβγάδες για τα προνόμια των δυο εξουσιών, από τότε που η αστική τάξη, καταργώντας το γενικό εκλογικό δικαίωμα, είχε η ίδια για κάμποσο γλιτώσει από την πάλη των τάξεων.

Είχαν πετύχει να εκδοθεί μια δικαστική απόφαση για χρέη, ενάντια σ' έναν από τους βουλευτές της εθνοσυνέλευσης, τον Μογκέν. Ύστερα από ερώτημα του προέδρου του δικαστηρίου, ο υπουργός της Δικαιοσύνης Ρουέ δήλωσε πως δίχως άλλες διατυπώσεις έπρεπε να εκδοθεί ένταλμα σύλληψης ενάντια στον οφειλέτη. Ο Μογκέν, λοιπόν, ρίχτηκε στη φυλακή για χρέη. Η εθνοσυνέλευση εξαγοιώθηκε όταν έμαθε την προσβολή. Και όχι μόνο διέταξε την άμεση απόλυσή του, μα το ίδιο βοάδου τον έβγαλε με τη βία με το δικαστικό της κλητήρα από τις φυλακές του Κλισί. Ωστόσο, για να διατρανώσει την πίστη της στην ιερότητα της ατομικής ιδιοκτησίας και με την υστερόβουλη σκέψη ν' ανοίξει, σε περίπτωση ανάγκης, ένα άσυλο για τους ορεινούς που θα γίνονταν ενοχλητικοί,

παραδέχτηκε τη φυλάκιση για χρέη των αντιπροσώπων του λαού ύστερα από προηγούμενη άδεια της. Εξέλασε να θεσπισει ότι και ο πρόεδρος της δημοκρατίας μπορούσε να φυλακιστεί για χρέη. Εκμηδένισε και το τελευταίο ίχνος ασυλίας που περιέβαλλε τα μέλη του σώματός της.

Όπως είπαμε, ο αστυνομικός Ιόν, με βάση την κατάθεση κάποιου Αλέ, είχε καταγγείλει ένα τμήμα δεκεμβριστών ότι προετοίμαζε το φόνο του Ντιπέν και του Σανγκαρνιέ. Σχετικά μ' αυτό, στην πρώτη κιόλας συνεδρίαση της εθνοσυνέλευσης, οι κοσμήτορες κάνανε την πρόταση να ιδρυθεί μια ειδική κοινοβουλευτική αστυνομία που να πληρώνεται από τον ιδιαίτερο προϋπολογισμό της εθνοσυνέλευσης και να είναι εντελώς ανεξάρτητη από το διευθυντή της αστυνομίας. Ο υπουργός των Εσωτερικών Μπαρός διαμαρτυρήθηκε γι' αυτή την επέμβαση στη δικαιοδοσία του. Καταλήξαν τότε σ' έναν άθλιο συμβιβασμό, που σύμφωνα μ' αυτόν ο αστυνομικός επίτροπος της εθνοσυνέλευσης θα μισθοδοτούνταν, βέβαια, από τον ιδιαίτερο προϋπολογισμό της και θα διοριζόταν ή θ' απολυόταν από τους κοσμήτορές της, μα ύστερα από προηγούμενη συνεννόηση με τον υπουργό των Εσωτερικών. Στο αναμεταξύ, η κυβέρνηση άρχισε τη δικαστική δίωξη ενάντια στον Αλέ και δε δυσκολεύτηκε να παρουσιάσει τις πληροφορίες του σαν απάτη και να γελοιοποιήσει, με το στόμα του δημόσιου κατήγορου, τον Ντιπέν, τον Σανγκαρνιέ, τον Ιόν και όλη την εθνοσυνέλευση. Στις 29 του Δεκέμβρη, ο υπουργός Μπαρός γράφει ένα γράμμα στον Ντιπέν ζητώντας την παύση του Ιόν. Το γραφείο της εθνοσυνέλευσης αποφασίζει να διατηρήσει τον Υόν στη θέση του, μα η εθνοσυνέλευση, τρομαγμένη από τη βίαιη ενέργειά της στην υπόθεση Μογκέν και συννηθισμένη, όταν αποτολμούσε ένα χτύπημα ενάντια στην εκτελεστική εξουσία, να δέχεται σε αντάλλαγμα απ' αυτή δυο χτυπήματα, δεν επικύρωσε αυτή την απόφαση. Απόλυσε τον Ιόν, για να τον αμείψει για τον υπηρεσιακό του ζήλο, και στερήθηκε από ένα κοινοβουλευτικό της

προνόμιο που της ήταν απαραίτητο ενάντια σ' έναν άνθρωπο που δεν αποφασίζει κάτι τη νύχτα για να το εκτελέσει την ημέρα, μα που το αποφασίζει την ημέρα και το εκτελεί τη νύχτα.

Είδαμε πώς η εθνοσυνέλευση, που στους μήνες Νοέμβρη και Δεκέμβρη της δόθηκαν μεγάλες χτυπητές ευκαιρίες, απόφυγε ή κατάνηξε την πάλη με την εκτελεστική εξουσία. Τώρα τη βλέπουμε αναγκασμένη να τη δέχεται με τις πιο τιποτένιες αφορμές. Στην υπόθεση Μογκέν επικυρώνει κατ' αρχάς τη φυλάκιση των αντιπροσώπων του λαού για χρέη, μα επιφυλάσσεται να επιτρέψει την εφαρμογή της μονάχα σε αντιπροσώπους που θα της ήταν δυσάρεστοι, και γι' αυτό το ατιμωτικό προνόμιο τσακώνεται με τον υπουργό της Δικαιοσύνης. Αντί να χρησιμοποιήσει το δήθεν δολοφονικό σχέδιο για να διατάξει μια έρευνα για την εταιρία της 10 του Δεκέμβρη και να ξεσκεπάσει μπροστά σ' όλη τη Γαλλία και μπροστά στην Ευρώπη, χωρίς ελπίδα σωτηρίας, την πραγματική όψη του Βοναπάρτη, σαν αρχηγού του παρισινού κουρελοπρολεταριάτου, περιορίζει αυτή τη σύγκρουση μόνο στο ζήτημα ποιος από τους δυο, αυτή ή ο υπουργός των Εσωτερικών, είναι αρμόδιος να διορίζει και να παύει έναν αστυνομικό επίτροπο. Έτσι βλέπουμε σ' όλη την περίοδο το κόμμα της τάξης να αναγκάζεται με τη διαφορούμενη στάση του, να θρυμματίζει και να εξανεμίζει την πάλη του με την εκτελεστική εξουσία σε μικροπρεπείς καβγάδες για ζητήματα αρμοδιότητας, σε μικροπρεπείς παρενοχλήσεις, στρεψοδικίες και διαπληκτισμούς για τα όρια δικαιοδοσίας και να κάνει περιεχόμενο της δράσης του τα πιο γελοία ζητήματα τύπων. Δεν τολμάει ν' αρχίσει τη σύγκρουση τη στιγμή που η σύγκρουση έχει σημασία αρχής, όταν η ίδια η εκτελεστική εξουσία έχει πραγματικά εκτεθεί και όταν η υπόθεση της εθνοσυνελεύσεως θα ήταν υπόθεση του έθνους. Θα έδινε έτσι στο έθνος ένα πρόσταγμα να βαδίζει και τίποτα δε φοβάται περισσότερο από το να μπει το έθνος σε κίνηση. Γι' αυτό σε

τέτοιες ευκαιρίες απορρίπτει τις προτάσεις των ορεινών και περνάει στην ημερήσια διάταξη. Κι αφού το κόμμα της τάξης εγκατέλειψε τον αγώνα για το επίμαχο ζήτημα στις μεγάλες του διαστάσεις, η εκτελεστική εξουσία περιμένει ήσυχα τη στιγμή που θα μπορέσει να ξαναπιάσει το ίδιο ζήτημα με τιποτένιες και ασήμαντες αφορμές, όταν, σαν να λέμε, δεν παρουσιάζει παρά ένα κοινοβουλευτικό τοπικό ενδιαφέρον. Τότε ξεσπάει η συγκροτούμενη αρχή του κόμματος της τάξης, τότε τραβάει την αλυσίδα από τα παρασκήνια, τότε καταγγέλλει τον πρόεδρο, τότε κηρύσσει τη δημοκρατία σε κίνδυνο, μα τότε και το πάθος της φαίνεται ανούσιο και η αφορμή για τον αγώνα σαν υποκριτικό πρόσχημα ή σαν κάτι που γενικά δεν αξίζει για αγώνα. Η κοινοβουλευτική θύελλα μετατρέπεται σε θύελλα μέσα σ' ένα ποτήρι νερό, ο αγώνας με μηχανορραφία, η σύγκρουση σε σκάνδαλο. Και ενώ οι επαναστατικές τάξεις απολαμβάνουν χαϊρέκακα την ταπεινώση της εθνοσυνέλευσης γιατί λαχταρούν τόσο τα κοινοβουλευτικά της προνόμια όσο λαχταράει η ίδια η εθνοσυνέλευση τις λαϊκές ελευθερίες, η αστική τάξη που είναι έξω από το κοινοβούλιο δεν μπορεί να νιώσει ότι η αστική τάξη που βρίσκεται μέσα στο κοινοβούλιο μπορεί να σπαταλάει τον καιρό της σε τέτοιους τιποτένιους τσακωμούς και να εκθέτει την ησυχία με τόσο άθλιους ανταγωνισμούς με τον πρόεδρο. Τα χάνει με μια στρατηγική που κλείνει ειρήνη, τη στιγμή που όλος ο κόσμος περιμένει μάχες και που αρχίζει την επίθεση, τη στιγμή που όλος ο κόσμος πιστεύει πως έκλεισε ειρήνη.

Στις 20 του Δεκέμβρη, ο Πασκάλ Ντιπρά έκανε επερώτηση στον υπουργό των Εσωτερικών για το λαχείο των χρυσών ράβδων. Το λαχείο αυτό ήταν «παιδί των Ηλύσιων». Το είχε φέρει στον κόσμο ο Βοναπάρτης με τους πιστούς του και ο διευθυντής της αστυνομίας Καρλιέ το είχε πάρει κάτω από την επίσημη προστασία του, παρόλο που ο γαλλικός νόμος απαγορεύει όλα τα λαχεία, εκτός από κείνα που επιδιώκουν φιλανθρωπικούς σκοπούς. Εφτά εκατομμύρια λαχνοί, που

ο καθένας στοίχιζε και από ένα φράγκο, και που τα κέρδη του προορίζονταν δήθεν για να μεταφερθούν αλήτες του Παρισίου στην Καλιφόρνια. Από τη μια μεριά, τα χρυσά όνειρα θα έδιωχναν τα σοσιαλιστικά όνειρα του παρισινού προλεταριάτου και, από την άλλη, η Ξελογιάστρα ελπίδα του πρώτου λαχνού θα έδιωχνε το δογματικό δικαίωμα στην εργασία. Φυσικά, οι εργάτες του Παρισίου δεν ξαναείδανε κάτω από τη λάμψη των χρυσών ράβδων της Καλιφόρνιας τα άσημα φράγκα που τους είχαν πάρει με κατεργαριά από την τσέπη. Στην ουσία, άλλωστε, όλη η υπόθεση ήταν μια καθαρή απάτη. Οι αλήτες που θα βάζανε μπρος τα χρυσορυχεία της Καλιφόρνιας δίχως να κοπιάσουν να φύγουν από το Παρίσι, ήταν ο ίδιος ο Βοναπάρτης και η φορτωμένη χρέη στρογγυλή τράπεζά του. Τα τρία εκατομμύρια, που είχε ψηφίσει η εθνοσυνέλευση, είχαν κατασπαταληθεί και με τον ένα ή τον άλλο τρόπο έπρεπε να ξαναγεμίσει το ταμείο. Μάταια ο Βοναπάρτης είχε ανοίξει ένα εθνικό έρρανο για την ίδρυση των λεγόμενων εργατουπόλεων, όπου φιγουράριζε πρώτος μ' ένα σημαντικό ποσό. Οι σκληρόκαρδοι αστοί περιμένανε με δυσπιστία την καταβολή του ποσού της εγγραφής του και επειδή αυτή, φυσικά, δεν πραγματοποιιόταν, σωριάστηκε χάμου η κερδοσκοπία με τους σοσιαλιστικούς ισπανικούς πύργους. Οι ράβδοι χρυσού είχαν μεγαλύτερη επιτυχία. Ο Βοναπάρτης και η συντροφιά του δεν αρχέστηκαν να σπελώσουν ένα μέρος της διαφοράς ανάμεσα στα επτά εκατομμύρια και στην αξία των ράβδων χρυσού που είχαν μπει σε λαχείο, έφτιαξαν ψεύτικους λαχνούς, έβγαλαν δέκα, δεκαπέντε και είκοσι λαχνούς με τον ίδιο αριθμό – χρηματικές πράξεις που ήταν απόλυτα σύμφωνες με το πνεύμα της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη. Εδώ η εθνοσυνέλευση δεν είχε πια απέναντί της τον εικονικό πρόεδρο της δημοκρατίας, αλλά τον Βοναπάρτη με σάρκα και οστά. Εδώ μπορούσε να τον πιάσει επ' αυτοφώρω, όχι πια για παράβαση του Συντάγματος, αλλά του ποινικού κώδικα. Αν αγνόησε την επερώτηση

του Ντιπρά και πέρασε στην ημερήσια διάταξη, αυτό δεν έγινε μονάχα γιατί η πρόταση του Ζιραντέν να δηλώσει πως θεωρεί τον εαυτό της «ικανοποιημένο» θύμιζε στο κόμμα της τάξης την ίδια του συστηματική διαφθορά. Ο αστός, και πρην απ' όλα ο αστός που έχει φουσκώσει κι έγινε πολιτικός, συμπληρώνει την πρακτική του χυδαιότητα με μια θεωρητική υπεροψία. Σαν πολιτικός γίνεται, όπως και η ίδια η κρατική εξουσία που στέκεται αντίκρυ του, ένα ανώτερο ον που δεν μπορεί να καταπολεμηθεί παρά με ανώτερο καθαγιασμένο τρόπο.

Αφού η ίδια η εθνοσυνέλευση με το ίδιο της το χέρι τον βοήθησε να περάσει το ολισθηρό έδαφος των στρατιωτικών συμποσιών, των επιθεωρήσεων, της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη και, τέλος, του ποινικού κώδικα, ο Βοναπάρτης, που ακριβώς σαν «μποέμ» και σαν πριγκιπικός κουρελοπρολετάριος που ήταν, είχε το πλεονέκτημα απέναντι στον κατεργάρη αστό ότι μπορούσε να παλέψει με πρόστυχο τρόπο, είδε πως είχε φτάσει πια η στιγμή να περάσει από τη φαινομενική άμυνα στην επίθεση. Λίγο τον στεναχωρούσαν οι μικρές ήττες που είχαν πάθει στο μεταξύ οι υπουργοί της Δικαιοσύνης, των Στρατιωτικών, των Ναυτικών, των Οικονομικών και που μ' αυτές η εθνοσυνέλευση φανέρωνε την γκορνιάρικη δυσαρέσκειά της. Δεν εμπόδιζε μονάχα τους υπουργούς να παραιτηθούν και ν' αναγνωρίσουν έτσι την υποταγή της εκτελεστικής εξουσίας στο κοινοβούλιο. Αλλά μπόρεσε τώρα ν' αποτελειώσει εκείνο που είχε αρχίσει στις διακοπές της εθνοσυνέλευσης, δηλαδή την απόσπασση της στρατιωτικής εξουσίας από το κοινοβούλιο, την καθαίρεση του Σανγκαρνιέ.

Μία εφημερίδα των Ηλυσίων δημοσίευσε μια ημερήσια διαταγή που είχε δέχθεν απευθυνθεί το μήνα Μάη προς την 1η Μεραρχία στρατού και συνεπώς προερχόταν από τον Σανγκαρνιέ. Σ' αυτή γινόταν σύσταση στους αξιωματικούς, σε περίπτωση εξέγερσης, να φανούν αμείλικτοι στους προδότες

που θα παρουσιάζονταν στις γραμμές τους, να τους τουφεκίσουν επιτόπου και σε περίπτωση που η εθνοσυνέλευση θα ήθελε να χρησιμοποιήσει τα στρατεύματα, να της το αρνηθούν. Στις 3 του Γενάρη 1851, η κυβέρνηση επερωτήθηκε γι' αυτή την ημερήσια διαταγή. Ζητά, για να εξετάσει την υπόθεση, πρώτα τρεις μήνες, ύστερα μια βδομάδα και, τέλος, μονάχα 24 ώρες προθεσμία. Η εθνοσυνέλευση επιμένει να της δοθεί μια άμεση εξήγηση. Ο Σανγκαρνιέ σηκώνεται και δηλώνει ότι ποτέ δεν είχε βγει μια τέτοια ημερήσια διαταγή. Προσθέτει ότι πάντα θα έσπευδε να συμμορφωθεί με τις διαταγές της εθνοσυνέλευσης και ότι σε περίπτωση σύγκρουσης η εθνοσυνέλευση μπορεί να υπολογίζει σ' αυτόν. Η συνέλευση υποδέχεται τη δήλωσή του με απερίγραπτα χειροκροτήματα και του εκφράζει την εμπιστοσύνη της. Έτσι, η εθνοσυνέλευση παραιτείται, θεσπίζει την ίδια της την αδυναμία και την παντοδυναμία του στρατού, βάζοντας τον εαυτό της κάτω από την ατομική προστασία ενός στρατηγού. Ο στρατηγός, όμως, γελιέται όταν βάζει στη διάθεση της εθνοσυνέλευσης, και ενάντια στον Βοναπάρτη μια εξουσία που του είχε δοθεί σαν φέουδο από τον ίδιο τον Βοναπάρτη και όταν, με τη σειρά του, λογάριαζε πως θα προστατευόταν από το κοινοβούλιο αυτό, δηλαδή από τον ίδιο τον προστατευόμενό του που είχε ανάγκη από προστασία. Μα ο Σανγκαρνιέ πιστεύει στη μυστηριώδη δύναμη, με την οποία τον είχε προικίσει η αστική τάξη από τις 29 του Γενάρη 1849. Θεωρεί τον εαυτό του σαν την τρίτη εξουσία που υπάρχει δίπλα στις άλλες κρατικές εξουσίες. Συμμερίζεται την τύχη των άλλων ηρώων ή καλύτερα των αγίων αυτής της εποχής, που το μεγαλείο τους συνίσταται ακριβώς στη μεγάλη ιδέα που δημιουργεί γι' αυτούς το κόμμα τους από συμφέρον και που ξεπέφτουν σε κοινότητες μορφές μόλις οι περιστάσεις τούς καλούν να πραγματοποιήσουν θαύματα. Η απιστία είναι γενικά ο θανάσιμος εχθρός αυτών των δήθεν ηρώων και των πραγματικών αγίων. Απο δω και η αξιοπρεπής ηθική αγανάκτησή τους

ενάντια στους ανενθουσίαστους ευφυολόγους και σκώπτες. Το ίδιο βράδυ, οι υπουργοί κλήθηκαν στα Ηλύσια. Ο Βοναπάρτης επέμενε στην απόλυση του Σανγκαρνιέ· πέντε υπουργοί αρνήθηκαν να την υπογράψουν. Η Μονιτέρ προαναγγέλλει μια κυβερνητική κρίση και ο Τύπος του κόμματός της τάξης απειλεί με τη συγκρότηση ενός κοινοβουλευτικού στρατού κάτω από τη διοίκηση του Σανγκαρνιέ. Το κόμμα της τάξης είχε το συνταγματικό δικαίωμα να το κάνει αυτό. Δεν είχε παρά να διορίσει τον Σανγκαρνιέ πρόεδρο της εθνοσυνέλευσης και να καλέσει για την περιφρούρησή της οποιαδήποτε στρατιωτική δύναμη ήθελε. Μπορούσε να το κάνει αυτό τόσο πιο σίγουρα όσο ο Σανγκαρνιέ βρισκόταν ακόμη πραγματικά επικεφαλής του στρατού και της παρισινής εθνοφυλακής και καιροφυλακτούσε τη στιγμή που θα τον καλούσαν μαζί με το στρατό. Ο βοναπαρτικός Τύπος δεν τολμούσε ακόμα ούτε καν να αμφισβητήσει το δικαίωμα της εθνοσυνέλευσης να καλεί άμεσα τα στρατεύματα, μια νομική λεπτολογία που κάτω από τις δοσμένες περιστάσεις δεν υποσχόταν καμιά επιτυχία. Ότι ο στρατός θα υπάκουε στις διαταγές της εθνοσυνέλευσης φαίνεται πιθανό, αν σκεφτεί κανείς ότι ο Βοναπάρτης χρειάστηκε οκτώ μέρες να ψάχνει σ' όλο το Παρίσι για να βρει επιτέλους δυο στρατηγούς, τον Μπαραγκέ ντ' Ιλιέ και τον Σεν Ζαν ντ' Ανζελί, που δήλωσαν ότι είναι έτοιμοι να προσυπογράψουν την απόλυση του Σανγκαρνιέ. Είναι όμως περισσότερο από αμφίβολο ότι το κόμμα της τάξης θα μπορούσε να βρει μέσα στις ίδιες του τις γραμμές και στο κοινοβούλιο τον αναγκαίο αριθμό ψήφων για να μπορεί να παρθεί μια τέτοια απόφαση, όταν σκεφτεί κανείς ότι οκτώ μέρες αργότερα, 286 ψήφοι χωρίστηκαν απ' αυτό και ότι οι ορεινοί απόρριψαν μια παρόμοια πρόταση ακόμα από το Δεκέμβρη του 1851, δηλαδή την τελευταία ώρα της απόφασης. Ωστόσο, θα κατόρθωναν ίσως τώρα οι μπουργκράφοι να παρασύρουν ακόμα τη μάζα του κόμματός τους στον ηρωισμό να νιώθουν τον εαυτό τους σίγουρο πίσω από

ένα δάσος από λόγχες και να δέχονται τις υπηρεσίες ενός στρατού που είχε λιποτακτήσει στο δικό τους στρατόπεδο. Αντί γι' αυτό, οι κύριοι υπουργοί, το βράδυ της 6 του Γενάρη, πήγαν στα Ηλύσια, για να μεταπείσουν τον Βοναπάρτη, με διπλωματικά τετίπια και επιχειρήματα, από την απόφαση του να αντικαταστήσει τον Σανγκαρνιέ. Όταν κανείς προσπαθεί να πείσει κάποιον, σημαίνει πως τον αναγνωρίζει κύριο της κατάστασης. Ο Βοναπάρτης, που ασφαλιστήκε με αυτό το διάβημα, διορίζει στις 12 του Γενάρη μια νέα κυβέρνηση στην οποία έμειναν οι αρχηγοί της παλιάς, ο Φουλντ και ο Μπαρός. Ο Σεν Ζαν γι' Ανζελί έγινε υπουργός των Στρατιωτικών, η Μονιέρ δημοσιεύει το διάταγμα της απόλυσης του Σανγκαρνιέ και η διοίκησή του μοιράζεται ανάμεσα στον Μπαρογκέ γι' Ιλιέ, που παίρνει την 1η Μεραρχία, και τον Περό, που παίρνει την εθνοφυλακή. Ο «προμαχώνας της κοινωνίας» απολύθηκε, κι αν γι' αυτό δεν έπεσε καμιά κεραμίδα από τις σκεπές, όμως οι τιμές του χρηματιστηρίου υψώθηκαν.

Αποδιώχνοντας το στρατό, που στο πρόσωπο του Σανγκαρνιέ είχε μπει στη διάθεση του κόμματος της τάξης και παραδίνοντάς τον έτσι αμετάκλητα στον πρόεδρο, το κόμμα της τάξης δηλώνει ότι η αστική τάξη είχε χάσει από δω και μπρος την ικανότητα να κυβερνάει. Δεν υπήρχε πια κοινοβουλευτική κυβέρνηση. Χάνοντας ακόμα την εξουσία πάνω στο στρατό και την εθνοφυλακή, τι άλλη δύναμη του έμενε για να υπερασπίσει ταυτόχρονα την εξουσία του κοινοβουλίου που τη σφετερίστηκε από το λαό ενάντια στο λαό και τη δική του συνταγματική εξουσία ενάντια στον πρόεδρο; Καμιά. Δεν του έμενε παρά η έκκληση σε ανίσχυρες ασχές, που τις είχε το ίδιο πάντα ερμηνεύσει σαν γενικούς κανόνες που τους υπαγορεύει κανείς στους άλλους για να μπορεί ο ίδιος να κινείται με ακόμα περισσότερη ελευθερία. Με την απόλυση του Σανγκαρνιέ, με την υπαγωγή της στρατιωτικής δύναμης στον Βοναπάρτη κλείνει το πρώτο μέρος της περιό-

δου που εξετάζουμε, της περιόδου της πάλης ανάμεσα στο κόμμα της τάξης και στην εκτελεστική εξουσία. Ο πόλεμος ανάμεσα στις δυο εξουσίες, έχει τώρα κηρυχτεί ανοιχτά, διεξάγεται ανοιχτά, αλλά μόνο αφού το κόμμα της τάξης έχασε τα όπλα και τους στρατιώτες. Δίχως κυβέρνηση, δίχως λαό, δίχως κοινή γνώμη, μη όντας πια μετά τον εκλογικό της νόμο της 31 του Μάη ο εκπρόσωπος του κυρίαρχου έθνους, δίχως μάτια, δίχως αυτιά, δίχως δόντια, δίχως τίποτε, η εθνοσυνέλευση είχε μετατραπεί σιγά-σιγά σ' ένα κοινοβούλιο της παλιάς Γαλλίας, που είναι υποχρεωμένο ν' αφήνει κάθε δράση στην κυβέρνηση και να ικανοποιείται το ίδιο με γκρινιαδικές διαμαρτυρίες κατόπιν εορτής.

Το κόμμα της τάξης υποδέχεται τη νέα κυβέρνηση με μια θύελλα αγανάκτησης. Ο στρατηγός Μπεντό ξαναθυμίζει την επιείκεια που είχε δείξει η μόνιμη επιτροπή κατά τις διακοπές και την υπερβολική της λεπτότητα που την είχε κάνει να παραιτηθεί από τη δημοσίευση των πρακτικών της. Ο υπουργός των Εσωτερικών επιμένει, λοιπόν, ο ίδιος να δημοσιευτούν αυτά τα πρακτικά, που έγιναν, τώρα, φυσικά, άνοστα σαν στεκούμενο νερό, δεν αποκαλύπτουν κανένα καινούργιο γεγονός και πέφτουν στο βαριεστημένο κοινό δίχως να προξενούν την παραμικρή εντύπωση. Ύστερα από πρόταση του Ρεμιζά, η εθνοσυνέλευση αποσύρεται στις επιτροπές της και διορίζει μια «επιτροπή εξαιρετικών μέτρων». Το Παρίσι δε βγαίνει από την τροχιά των καθημερινών του ασχολιών, τόσο μάλιστα που τη στιγμή εκείνη τη εμπόριο είναι ανθηρό, οι βιομηχανίες εργάζονται, οι τιμές των δημητριακών είναι χαμηλές, τα τρόφιμα είναι αφθονα και τα ταμειυτήρια δέχονται κάθε μέρα καινούργιες καταθέσεις. Τα «εξαιρετικά μέτρα», που είχε προαναγγείλει με τόσο θόρυβο το κοινοβούλιο, εξανεμίζονται στις 18 του Γενάρη με μια ψηφοφορία δυσπιστίας προς τους υπουργούς, δίχως να αναφερθεί καν το όνομα του στρατηγού Σανγκαρνιέ. Το κόμμα της τάξης αναγκάστηκε να διατυπώσει με τέτοιο τρόπο την πρότασή

του για να εξασφαλίσει τις ψήφους των δημοκρατικών, επειδή απ' όλα τα μέτρα της κυβέρνησης, εκείνο που επιδοκίμαζαν οι δημοκρατικοί ήταν ακριβώς η απόλυση του Σανγκαρνιέ, ενώ το κόμμα της τάξης δεν μπορεί στην πραγματικότητα να κατακρίνει τις άλλες πράξεις της κυβέρνησης που τις είχε υπαγορεύσει το ίδιο.

Η καταψήφιση της κυβέρνησης στις 18 του Γενάρη έγινε με 415 ψήφους ενάντια σε 286. Πραγματοποιήθηκε, λοιπόν, μόνο χάρη σε ένα συνασπισμό των δηλωμένων νομιμοφρόνων και ορλεανικών, των πούρων δημοκρατών και των ορεινών. Έτσι αποδείχτηκε ότι το κόμμα της τάξης είχε χάσει στις συγκρούσεις με τον Βοναπάρτη όχι μόνο την κυβέρνηση, όχι μόνο το στρατό, αλλά και την ανεξάρτητη κοινοβουλευτική πλειοψηφία του, ότι ένα πλήθος αντιπρόσωποι είχαν λιποτακτήσει από το στρατόπεδό του, είτε από φανατισμό για συμφιλίωση είτε από φόβο μπροστά στην πάλη είτε από κούραση είτε από οικογενειακή λεπτότητα για τις κρατικές απολαβές των εξ αίματος συγγενών είτε από κερδοσκοπία γύρω στις υπουργικές θέσεις που θ' άδειαζαν (Οντιλόν Μπαρό), είτε από τον ταπεινό εγωισμό που κάνει πάντα τον κοινό αστό να είναι έτοιμος να θυσιάσει το γενικό συμφέρον της τάξης του σε τούτο ή σε κείνο το προσωπικό συμφέρον. Οι βοναπαρτικοί αντιπρόσωποι ανήκαν εξαρχής στο κόμμα της τάξης μόνο για την πάλη εναντία στην επανάσταση. Ο αρχηγός του καθολικού κόμματος, ο Μονταλαμπέρ, έριχνε από τότε κιόλας την επιρροή του στην πλάστιγγα του Βοναπάρτη, επειδή αμφέβαλλε για τη βιωσιμότητα του κοινοβουλευτικού κόμματος. Τέλος, οι αρχηγοί αυτού του κόμματος, ο Θιέρσος και ο Μπεριέ, ο ορλεανικός και ο νομιμόφρων, ήταν αναγκασμένοι να αυτοκηρύσσονται ανοιχτά δημοκρατικοί, να ομολογούν ότι αν η καρδιά τους ήταν βασιλική, το κεφάλι τους, όμως, ήταν δημοκρατικό, ότι η κοινοβουλευτική δημοκρατία ήταν η μόνη δυνατή μορφή κυριαρχίας του συνόλου της αστικής τάξης. Ήταν έτσι αναγκασμένοι να στιγμα-

τίζουν, στα μάτια της ίδιας της αστικής τάξης, σαν μια μηχανοραφία τόσο επικίνδυνη όσο και επιπόλαιη, τα σχέδια για παλινορθωση που εξακολουθούσαν να επιδιώκουν ακούραστα πίσω από τις πλάτες του κοινοβουλίου.

Η καταψήφιση της 18 του Γενάρη έθιγε τους υπουργούς και όχι τον πρόεδρο. Μα τον Σανγκαρονιέ τον είχε απολύσει ο πρόεδρος και όχι η κυβέρνηση. Μήπως θα έπρεπε το κόμμα της τάξης να θέσει υπό κατηγορία τον ίδιο τον Βοναπάρτη; Για τους παλινορθωτικούς του πόθους; Μα αυτοί οι πόθοι συμπλήρωναν απλώς τους πόθους του κόμματος της τάξης. Για τη συνωμοσία του στις στρατιωτικές παρελάσεις και στην εταιρία της 10 του Δεκέμβρη; Μα από καιρό τώρα είχανε θάψει αυτά τα θέματα κάτω από απλές ημερήσιες διατάξεις. Για την παύση του ήρωα της 29 του Γενάρη και της 13 του Ιούνη, του ανθρώπου που το Μάη του 1850 απειλούσε ότι σε περίπτωση εξέγερσης θα βάλει φωτιά και στις τέσσερις γωνιές του Παρισιού; Μα οι σύμμαχοί του, οι ορεινοί και ο Καβενιάκ, δεν τους επιτρέψανε καν να ανορθώσουν, με μια επίσημη έκφραση συλλυπητηρίων, τον πεσμένο «προμαχώνα της κοινωνίας». Δεν μπορούσαν ν' αμφισβητήσουν οι ίδιοι στον πρόεδρο τη συνταγματική αρμοδιότητα να παύει ένα στρατηγό. Χαλούσαν τον κόσμο γιατί ο πρόεδρος έκανε αντικοινοβουλευτική χρήση του συνταγματικού του δικαιώματος. Μήπως όμως οι ίδιοι δεν έκαναν διαρκώς αντισυνταγματική χρήση των κοινοβουλευτικών τους προνομίων και ιδιαίτερα όταν καταργούσαν το γενικό εκλογικό δικαίωμα; Ήτανε, λοιπόν, αναγκασμένοι να κινούνται ακριβώς μέσα στα κοινοβουλευτικά πλαίσια. Και χρειαζόταν εκείνη η ιδιόμορφη αρρώστια, που από το 1842 λυμαινόταν ολόκληρη την ήπειρο, ο κοινοβουλευτικός κρετινισμός (ηλιθιότητα) που όσους προσβάλλει τους αιχμαλωτίζει, τους δένει σ' έναν κόσμο φανταστικό και τους αφαιρεί κάθε αντίληψη, κάθε ανάμνηση και κάθε κατανόηση του σκληρού εξωτερικού κόσμου, χρειαζόταν, λοιπόν, αυτός ο κοινοβουλευτικός κρε-

τινισμός για να θεωρούν ακόμα για νίκες τις κοινοβουλευτικές τους νίκες και για να νομίζουν ότι πετυχαίνουν τον πρόεδρο όταν χτυπούν τους υπουργούς του, αφού είχαν καταστρέψει με τα ίδια τους τα χέρια όλους τους όρους της κοινοβουλευτικής εξουσίας και αφού ήταν αναγκασμένοι να την καταστρέψουν στην πάλη τους ενάντια στις άλλες τάξεις. Έτσι, του δίνανε μονάχα την ευκαιρία να ταπεινώσει ξανά την εθνοσυνέλευση μπρος στα μάτια του έθνους. Στις 20 του Γενάρη, η Μονιτέρ ανάγγειλε πως έγινε δεκτή η απόλυση ολόκληρης της κυβέρνησης. Με το πρόσχημα ότι κανένα κοινοβουλευτικό κόμμα δε συγκεντρώνει πια την πλειοψηφία, όπως το αποδειχνει η ψηφοφορία της 18 του Γενάρη, αυτός ο καρπός του συνασπισμού ανάμεσα στους ορεινούς και τους βασιλικούς, και περιμένοντας το σχηματισμό μιας νέας πλειοψηφίας, ο Βοναπάρτης διόρισε μια λεγόμενη μεταβατική κυβέρνηση, που κανένα από τα μέλη της δεν ανήκε στο κοινοβούλιο και που όλα ήταν πέρα για πέρα άγνωστα και ασήμαντα υποκείμενα, μια κυβέρνηση από απλούς υπαλλήλους και γραφιάδες. Το κόμμα της τάξης μπορούσε τώρα να φθίρεται στο παιχνίδι μ' αυτά τα ανδρείκελα, η εκτελεστική εξουσία δε θεωρούσε πως άξιζε πια τον κόπο να αντιπροσωπεύεται σοβαρά στην εθνοσυνέλευση. Όσο περισσότερο οι υπουργοί του ήταν απλά βουβά πρόσωπα τόσο πιο φανερά συγκέντρωνε ο Βοναπάρτης στο πρόσωπό του ολόκληρη την εκτελεστική εξουσία και τόσο περισσότερο ελεύθερο πεδίο δράσης είχε για να την εκμεταλλεύεται για τους δικούς του σκοπούς.

Το συνασπισμένο με τους ορεινούς κόμμα της τάξης εκδικήθηκε απορρίπτοντας την προεδρική επιχορήγηση από 1.800.000 φράγκα, που ο αρχηγός της εταιρίας της 10 του Δεκεμβρη είχε αναγκάσει τους υπουργικούς του υπαλλήλους να προτείνουν. Αυτή τη φορά αποφάσισε μια πλειοψηφία από 102 ψήφους μονάχα. Δηλαδή από τις 18 του Γενάρη το κόμμα της τάξης έχασε άλλες 27 ψήφους. Η διάλυση του κόμ-

ματος της τάξης προχωρούσε. Και για να μη γελαστεί κανείς ούτε στιγμή για τη σημασία του συνασπισμού του με τους ορεινούς, το κόμμα της τάξης απαξίωσε ταυτόχρονα και να πάρει απλώς υπόψη του μια πρόταση υπογραμμένη από 189 μέλη των ορεινών για γενική αμνηστεία των πολιτικών καταδίκων. Έφτασε η δήλωση του υπουργού των Εσωτερικών, κάποιου Βαΐς, ότι η ησυχία που υπάρχει είναι μόνο φαινομενική, ότι στα κρυφά επικρατεί μεγάλος αναβρασμός, ότι στα κρυφά οργανώνονταν παντού εταιρίες, ότι οι δημοκρατικές εφημερίδες ετοιμάζονταν να επανεκδοθούν, ότι οι εκθέσεις από τους νομούς ήτανε δυσμενείς, ότι οι φυγάδες της Γενεύης διεύθυναν μέσω της Λιόν μια συνωμοσία που επεκτεινόταν σ' όλη τη Νότια Γαλλία, ότι η Γαλλία βρισκόταν στα πρόθυρα μιας βιομηχανικής και εμπορικής κρίσης, ότι οι εργοστασιάρχες του Ρουμπέ είχαν λιγοστέψει τις ώρες εργασίας, ότι οι φυλακισμένοι της Μπελ-Ιλ¹ είχαν ξεγεραθεί – έφτασε μονάχα να επικαλεστεί ένας κάποιος Βαΐς το κόκκινο φάντασμα, για ν' αποθρίψει το κόμμα της τάξης, δίχως συζήτηση, μια πρόταση που ασφαλώς θα έδινε τεράστια δημοτικότητα στην εθνοσυνέλευση και θα ξανάριχνε πάλι τον Βοναπάρτη στην αγκαλιά της. Αντί να επιτρέψει στην εκτελεστική εξουσία να το εκφοβίσει με την προοπτική καινούργιων ταραχών, θα έπρεπε αντίθετα το κόμμα της τάξης ν' αφήσει λίγο ελεύθερο έδαφος στην πάλη των τάξεων, για να βάλει την εκτελεστική εξουσία κάτω από την εξάρτησή του. Αλλά δεν αισθανόταν τον εαυτό του ικανό να παίξει με τη φωτιά.

Στο μεταξύ, η λεγόμενη μεταβατική κυβέρνηση φυτοζώσε ως τα μέσα του Απριλίου. Ο Βοναπάρτης κούραζε και κορόιδευε την εθνοσυνέλευση με διαρκώς καινούργιους κυβερνητικούς συνδυασμούς. Πότε φαινόταν πως ήθελε να σχηματί-

1. Μπελ-Ιλ: νησί στις δυτικές ακτές της Γαλλίας όπου είχαν φυλακιστεί οι επαναστάτες, ύστερα από το 1848 (σημ. τ. σύντ.).

σει μια δημοκρατική κυβέρνηση με τον Λαμαρτίνο και τον Μπιγιό, τότε μια κοινοβουλευτική με τον αναπόφευκτο Οντιλόν Μπαρό, που τ' όνομά του δεν μπορεί να λείπει κάθε φορά που χρειάζεται ένα κορόιδο, τότε μια νομιμόφρονη κυβέρνηση με τον Βατιμενίλ και τον Μπενουά ντ' Αζί, και τότε μια ορλεανική με τον Μαλβίλ. Και ενώ κρατάει έτσι σε ένταση αντιμέτωπες τις διάφορες ομάδες του κόμματος της τάξης και τις φοβερίζει όλες με την προοπτική μιας δημοκρατικής κυβέρνησης και με την επαναφορά του γενικού εκλογικού δικαιώματος που θα είχε γίνει τότε αναπότρεπτη, δημιουργεί ταυτόχρονα στην αστική τάξη την πεποίθηση ότι οι ειλικρινείς προσπάθειες του για μια κοινοβουλευτική κυβέρνηση ναυαγούν εξαιτίας της αδιαλλαξίας των βασιλοφρόνων ομάδων. Η αστική τάξη, όμως, με τόσο μεγαλύτερο θόρυβο απαιτούσε μια «ισχυρή κυβέρνηση» και έβρισκε τόσο πιο ασυγχώρητο ν' αφήνεται η Γαλλία «δίχως διοίκηση» όσο περισσότερο φαινόταν ότι πλησίαζε μια γενική εμπορική κρίση, που στρατολογούσε στις πόλεις οπαδούς για το σοσιαλισμό, ακριβώς όπως στρατολογούσε οπαδούς για το σοσιαλισμό στην ύπαιθρο η καταστροφικά χαμηλή τιμή των δημητριακών. Το εμπόριο χειροτέρευε μέρα με τη μέρα, ο αριθμός των χεριών που έμεναν δίχως απασχόληση αύξαινε αισθητά. Στο Παρίσι, 10.000 εργάτες τουλάχιστον ήτανε δίχως ψωμί. Στη Ρουέν, στη Μιλούζη, στη Λιόν, στο Ρουμπέ, στο Τουρκουάν, στο Σεντ-Ετιέν, στο Ελμπέφ κλπ. είχαν κλείσει αμέτρητα εργοστάσια. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, ο Βοναπάρτης μπορούσε να τολμήσει στις 11 του Απριλίου να επαναφέρει την κυβέρνηση της 18 του Γενάρη, με τους κ.κ. Ρουέ Φουλντ, Μπαρός κλπ. ενισχυμένους με τον κ. Λεόν Φοσέ, που η συντακτική συνέλευση στις τελευταίες μέρες της τον είχε στιγματίσει ομόφωνα (εκτός απ' τις ψήφους πέντε υπουργών) με ψήφο αποδοκιμασίας γιατί είχε κυκλοφορήσει πλαστά τηλεγραφήματα. Έτσι, η εθνοσυνέλευση είχε κερδίσει στις 18 του Γενάρη μια νίκη ενάντια στην κυβέρνηση,

είχε παλέψει τρεις μήνες ενάντια στον Βοναπάρτη, για να μπορέσουν ο Φουλντ και ο Μπαρός να πάρουν στις 11 του Απριλίου τον πουριτανό Φοσέ σαν τρίτο στην κυβερνητική τους συμμαχία.

Το Νοέμβριο του 1849, ο Βοναπάρτης αρκέστηκε σε μια μη κοινοβουλευτική κυβέρνηση, το Γενάρη του 1851 σε μια εξω-κοινοβουλευτική κυβέρνηση και στις 11 του Απριλίου ένωθε τον εαυτό του αρκετά ισχυρό για να σχηματίσει μια αντικοινοβουλευτική κυβέρνηση, που συγκέντρωνε αρμονικά τις ψήφους μη εμπιστοσύνης των δυο συνλεύσεων, της συντακτικής και της νομοθετικής, της δημοκρατικής και της βασιλικής. Η κλίμακα αυτή των κυβερνήσεων ήταν το θερμομέτρο, που μ' αυτό μπορούσε το κοινοβούλιο να μετράει το πέσιμο της δικής του ζωικής θερμοκρασίας. Στα τέλη του Απριλίου, η θερμοκρασία αυτή είχε πέσει τόσο χαμηλά, που ο Περσινί μπόρεσε, σε μια προσωπική συνάντηση, να ζητήσει από τον Σανγκαρνιέ να προσχωρήσει στο στρατόπεδο του προέδρου. Τον διαβεβαίωσε ότι ο Βοναπάρτης θεωρούσε ολότελα εκμηδενισμένη την επιρροή της εθνοσυνέλευσης και είχε κιόλας έτοιμο το διάγγελμα που θα δημοσιευόταν μετά το πραξικόπημα, που το επιδίωκε πάντα, μα που αναβλήθηκε ξανά από ένα τυχαίο γεγονός. Ο Σανγκαρνιέ ανακοίνωσε στους αρχηγούς του κόμματος της τάξης αυτή τη θανατική καταδίκη. Ποιος όμως πιστεύει ότι σκοτώνει το τσίμπημα των κοριών; Και το κοινοβούλιο, όσο κι αν ήταν τσακισμένο, διαλυμένο, σαπισμένο μέχρι θανάτου δεν μπορούσε να το πάρει απόφαση ότι η μονομαχία του με το γελοίο αρχηγό της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη δεν ήταν τίποτε άλλο παρά μια μονομαχία με έναν κοριό; Ο Βοναπάρτης, όμως, απάντησε στο κόμμα της τάξης όπως ο Αγησίλαος στο βασιλιά Άγι: «Σου φαίνομαι μυρμήγκι, μα κάποτε θα γίνω λιοντάρι.»

VI

Ο συνασπισμός με τους ορεινούς και με τους πούρους δημοκράτες, στον οποίο το κόμμα της τάξης καταδικάστηκε να καταφύγει μέσα στις μάταιες προσπάθειές του να διατηρήσει την κατοχή της στρατιωτικής εξουσίας και να ξαναποκτήσει την ανώτατη διεύθυνση της εκτελεστικής εξουσίας, αποδείκνυε αναμφισβήτητα ότι είχε χάσει την αυτοτελή κοινοβουλευτική πλειοψηφία του. Η απλή δύναμη του ημερολογίου, ο ωροδείκτης, σήμανε στις 28 του Μάη την ολοκληρωτική του διάλυση. Με την 28η του Μάη άρχισε ο τελευταίος χρόνος της ζωής της εθνοσυνέλευσης. Έπρεπε τώρα ν' αποφασίσει ή για την αμετάβλητη διατήρηση του Συντάγματος ή για την αναθεώρησή του. Μα αναθεώρηση του Συντάγματος δε σήμαινε μόνο την κυριαρχία της αστικής τάξης ή της μικροαστικής δημοκρατίας, δημοκρατία ή προλεταριακή αναρχία, κοινοβουλευτική δημοκρατία ή Βοναπάρτη, σήμαινε ακόμα Ορλεάνοι ή Βουρβόνοι! Έτσι έπεσε μέσα στο κοινοβούλιο το μήλο της εριδος, που γύρω του έπρεπε ν' ανάψει ανοιχτά η σύγκρουση των συμφερόντων που χώριζαν το κόμμα της τάξης σε εχθρικές ομάδες. Το κόμμα της τάξης ήταν ένα κράμα από ετερογενή κοινωνικά στοιχεία. Το ζήτημα της αναθεώρησης δημιουργούσε μια πολιτική θερμοκρασία μέσα στην οποία το προϊόν αυτής της ένωσης διαλυόταν ξανά στα πρωταρχικά συστατικά μέρη.

Το συμφέρον των βοναπαρτικών για την αναθεώρηση ήταν απλό. Γι' αυτούς, το ζήτημα ήταν πριν απ' όλα να καταργηθεί το άρθρο 45, που απαγόρευε την επανεκλογή του Βοναπάρτη και την παράταση της εξουσίας του. Οχι λιγότερο απλή φαινόταν και η θέση των δημοκρατικών. Αποδοκίμαζαν απόλυτα κάθε αναθεώρηση. Στην αναθεώρηση έβλεπαν μια ολόπλευρη συνωμοσία ενάντια στη δημοκρατία. Επειδή διάθεταν πάνω από το ένα τέταρτο των ψήφων στην

εθνοσυνέλευση και επειδή, σύμφωνα με το Σύνταγμα, χρειάζονταν τα τρία τέταρτα των ψήφων για να μπορέι νόμιμα ν' αποφασιστεί η αναθεώρηση και να συγκληθεί μια αναθεωρητική συνέλευση, δεν είχαν παρά να μετρήσουν τις ψήφους τους για να είναι βέβαιοι για τη νίκη. Και ήταν βέβαιοι για τη νίκη.

Απέναντι σ' αυτές τις ξεκάθαρες θέσεις, το κόμμα της τάξης βρισκόταν μέσα σε αξεδιάλυτες αντιθέσεις. Αν απόρριπτε την αναθεώρηση, έβαζε σε κίνδυνο το υπάρχον καθεστώς αφήνοντας στον Βοναπάρτη μια μόνο διέξοδο, τη διέξοδο της βίας, και παρέδινε, τη δεύτερη Κυριακή του Μάη 1852, δηλαδή την αποφασιστική στιγμή, τη Γαλλία στην επαναστατική αναρχία, μ' έναν πρόεδρο που είχε χάσει το κύρος του, μ' ένα κοινοβούλιο που από καιρό δεν το κρατούσε πια στα χέρια του και μ' ένα λαό που σκεφτόταν να τον ξανακατακτήσει. Αν ψήφιζε υπέρ της συνταγματικής αναθεώρησης, ήξερε ότι θα ψήφιζε μάταια και ότι θα αποτύχαινε, γιατί σύμφωνα με το Σύνταγμα θα σκόνταφτε στην αρνησικυρία των δημοκρατικών. Αν, αντίθετα προς το Σύνταγμα, δήλωνε ότι η απλή πλειοψηφία ήταν δεσμευτική, θα μπορούσε τότε μονάχα να ελπίζει ότι θα κυριαρχούσε πάνω στην επανάσταση, αν υποτασσόταν χωρίς όρους στην εκτελεστική εξουσία, έτσι όμως θα έκανε τον Βοναπάρτη κύριο του Συντάγματος, της αναθεώρησης, και αυτού του ίδιου του κόμματος της τάξης. Μια μερική μόνο αναθεώρηση, που θα παράτεινε την εξουσία του προέδρου, άνοιγε το δρόμο στον αυτοκρατορικό σφετερισμό. Μια γενική αναθεώρηση που θα συντόμεινε την ύπαρξη της δημοκρατίας, θα προκαλούσε μια αναπόφευκτη σύγκρουση ανάμεσα στις δυναστικές αξιώσεις, γιατί οι όροι για μια παλινόρθωση των Βουρβόνων και οι όροι για μια παλινόρθωση των Ορλεανών δεν ήταν μονάχα διαφορετικοί, μα και αλληλοαποκλείονταν.

Η κοινοβουλευτική δημοκρατία ήταν κάτι παραπάνω από το ουδέτερο έδαφος, όπου οι δυο μερίδες της γαλλικής

αστικής τάξης, νομιμόφρονες και ορλεανικοί, μεγάλη γαιοκτησία και βιομηχανία, μπορούσαν να διευθύνουν η μια δίπλα στην άλλη με ίσα δικαιώματα. Ήταν ο απαραίτητος όρος της κοινής τους κυριαρχίας, η μόνη κρατική μορφή, όπου το γενικό ταξικό τους συμφέρον υπότασσε ταυτόχρονα τις αξιώσεις των ξεχωριστών ομάδων τους καθώς και όλες τις άλλες τάξεις της κοινωνίας. Σαν βασιλικοί ξαναπέφτανε στην παλιά τους αντίθεση, στην πάλη για την υπεροχή της γαιοκτησίας ή του χρήματος και η υπέρτατη έκφραση αυτής της αντίθεσης, η προσωποποίησή της, ήταν οι ίδιοι οι βασιλιάδες τους, οι δυναστείες τους. Έτσι εξηγείται η εναντίωση του κόμματος της τάξης στην *ανάκληση των Βουρβόνων*.

Ο ορλεανικός και αντιπρόσωπος του λαού Κρετόν είχε υποβάλει περιοδικά, στα 1849, στα 1850 και στα 1851, την πρόταση να ακυρωθεί το διάταγμα που εξόριζε τις βασιλικές οικογένειες. Επίσης περιοδικά το κοινοβούλιο παρουσίαζε το θέμα μιας συνέλευσης βασιλικών, που έκλειναν επίμονα στους εξόριστους βασιλιάδες τους τις πύλες απ' όπου μπορούσαν να ξαναγυρίσουν στον τόπο τους. Ο Ριχάρδος Γ' είχε δολοφονήσει τον Ερρίκο ΣΤ' δηλώνοντας ότι ήταν πάρα πολύ καλός γι' αυτό τον κόσμο και ότι η θέση του ήταν στον ουρανό. Αυτοί εδώ δήλωναν ότι η Γαλλία ήταν τόσο κακή που δεν μπορούσε ν' αποκτήσει πάλι τους βασιλιάδες της. Εξαναγκασμένοι από τη δύναμη των περιστάσεων, είχαν γίνει δημοκρατικοί και επικύρωσαν επανειλημμένα την απόφαση του λαού, που είχε εξορίσει τους βασιλιάδες τους από τη Γαλλία.

Η αναθεώρηση του Συντάγματος –και οι περιστάσεις τους ανάγκαζαν ν' ασχολούνται μ' αυτή– διαμφισβητούσε μαζί με τη δημοκρατία και την κοινή κυριαρχία των δυο αστικών ομάδων και ξαναζωντάνευε, μαζί με τη δυνατότητα της μοναρχίας, την αντίθεση των συμφερόντων που κατά προτίμηση είχε διαδοχικά εκπροσωπήσει, την πάλη για την υπεροχή τής μιας ομάδας πάνω στην άλλη. Οι διπλωμάτες του κόμ-

ματος της τάξης πίστευαν πως θα μπορούσαν να εξομαλύνουν την πάλη με μια συνένωση των δυο δυναστειών, με μια λεγόμενη *συγχώνευση* των βασιλικών κομμάτων και των βασιλικών τους οίκων. Η πραγματική συγχώνευση της παλινόρθωσης και της μοναρχίας του Ιούλη ήταν η κοινοβουλευτική δημοκρατία, όπου έσβηναν τα ορλεανικά και τα νομιμόφρονα χρώματα και όπου οι διάφορες ποικιλίες του αστού εξαφανίζονταν μέσα στον αστό γενικά, μέσα στο γένος των αστών. Τώρα, όμως, ο ορλεανικός έπρεπε να γίνει νομιμόφρων και ο νομιμόφρων έπρεπε να γίνει ορλεανικός. Η μοναρχία, που προσωποποιούσε τον ανταγωνισμό τους, θα έπρεπε να ενσαρκώσει την ενότητά τους, η έκφραση των αποκλειστικών συμφερόντων τους σαν ομάδα θα έπρεπε να γίνει η έκφραση του κοινού ταξικού τους συμφέροντος, η μοναρχία θα έπρεπε να πραγματοποιήσει εκείνο που μόνο η κατάργηση δυο μοναρχιών, η δημοκρατία, μπορούσε να πραγματοποιήσει και είχε στ' αλήθεια πραγματοποιήσει. Αυτή ήταν η φιλοσοφική λίθος, που για την κατασκευή της έσπαζαν τα κεφάλια τους οι αλχημιστές του κόμματος της τάξης. Σαν να μπορούσε ποτέ η νόμιμη μοναρχία να γίνει μοναρχία της βιομηχανικής αστικής τάξης, ή η αστική μοναρχία να γίνει μοναρχία της κληρονομικής αριστοκρατίας της γης. Σαν να μπορούσαν να συναδελφωθούν κάτω από το ίδιο στέμμα η γαιοκτησία και η βιομηχανία, εκεί που το στέμμα δεν μπορούσε να σκεπάσει παρά ένα μονάχα κεφάλι, το κεφάλι του μεγαλύτερου ή του μικρότερου αδελφού. Σαν να μπορούσε γενικά η βιομηχανία να συμφιλωθεί με τη γαιοκτησία, όσο η γαιοκτησία δεν αποφασίζει να γίνει η ίδια βιομηχανική! Αν αύριο πέθαινε ο Ερρίκος ο Ε', ο κόμης του Παρισιού δε θα γινόταν γι' αυτό το λόγο βασιλιάς των νομιμόφρονων, εκτός αν έπαυε να είναι βασιλιάς των ορλεανικών. Ωστόσο, οι φιλόσοφοι της συγχώνευσης, που φώναζαν τόσο πιο πολύ όσο το ζήτημα της αναθεώρησης έμπαινε στην πρώτη γραμμή, που είχαν δημιουργήσει το επίσημο καθημερινό όργανό τους, την

εφημερίδα Ασαμπλέ Νασιονάλ και που αυτή τη στιγμή (Φλεβάρης 1852) βρίσκονται πάλι σε δράση, εξηγούσαν όλες τις δυσκολίες με την αντίθεση και την αντιζηλία των δυο δυναστειών. Οι απόπειρες να συμφιλιωθεί η οικογένεια της Ορλεάνης με τον Ερρίκο Ε', που είχαν αρχίσει ύστερα από το θάνατο του Λουδοβίκου Φιλίππου, μα που, όπως γενικά όλες οι δυναστικές ραδιουργίες, παίζονταν στα παρασκήνια μονάχα στις διακοπές της εθνοσυνέλευσης, στα διαλείμματα, και που ήταν περισσότερο αισθηματική κοκεταρία με την παλιά πρόληψη παρά σοβαρή υπόθεση, οι απόπειρες αυτές έγιναν τώρα κύριες πολιτικές πράξεις και ανεβάστηκαν από το κόμμα της τάξης στη δημόσια σκηνή, αντί το θέατρο ερασιτεχνών όπως γινόταν ως τώρα. Οι ταχυδρόμοι πετούσαν από το Παρίσι στη Βενετία, από τη Βενετία στο Κλαρεμόν, από το Κλαρεμόν στο Παρίσι. Ο κόμης του Σαμπόρ δημοσίευσε ένα μανιφέστο, όπου «με τη βοήθεια όλων των μελών της οικογένειάς του» αναγγέλλει όχι τη δική του, μα την «εθνική» παλινόρθωση. Ο ορλεανικός Σαλβαντί έπεσε στα πόδια του Ερρίκου Ε'. Οι αρχηγοί των νομιμοφρόνων Μπεριέ, Μπενουάντ' Αζί και Σεν-Πριστ πάνε στο Κλαρεμόν για να πείσουν τους ορλεανικούς, μάταια όμως. Οι οπαδοί της συγχώνευσης αντιλαμβάνονται πολύ αργά ότι τα συμφέροντα των δύο αστικών ομάδων ούτε χάνουν τίποτε από την αποκλειστικότητά τους ούτε κερδίζουν τίποτε σε υποχωρητικότητα, όταν ρξύνονται με τη μορφή οικογενειακών συμφερόντων, συμφερόντων δυο βασιλικών οίκων. Αν ο Ερρίκος Ε' αναγνώριζε για διάδοχό του τον κόμη του Παρισιού —η μόνη επιτυχία που η συγχώνευση μπορούσε να δώσει στην καλύτερη περίπτωση— ο οίκος της Ορλεάνης δεν κέρδιζε κανένα δικαίωμα που να μην του το είχε κίολας εξασφαλίσει το γεγονός ότι ο Ερρίκος Ε' δεν είχε παιδιά, έχανε, όμως, όλα τα δικαιώματα που είχε κατακτήσει με την επανάσταση του Ιούλη. Παραιτιόταν από τις αρχικές του αξιώσεις, από όλους τους τίτλους που είχε αποσπάσει στο διάστημα μιας σχεδόν εκατόχρονης πάλης από

τον παλιότερο κλάδο των Βουρβόνων, αντάλλαξε το ιστορικό του προνόμιο, το προνόμιο της συγχρονισμένης βασιλείας με το προνόμιο του γενεαλογικού του δένδρου. Η συγχώνευση δεν ήταν, λοιπόν, τίποτε άλλο παρά μια θεληματική παραίτηση του οίκου της Ορλεάνης, η υποταγή του στους νομιμόφρονες, η γεμάτη μετάνοια επιστροφή του από τη διαμαρτυρόμενη κρατική εκκλησία στην καθολική. Μια επιστροφή, που δεν τον έφερε καν στο θρόνο που είχε χάσει, αλλά στα σκαλοπάτια του θρόνου όπου είχε γεννηθεί. Οι παλιοί ορλεανικοί υπουργοί, ο Γκιζό, ο Ντισατέλ κλπ., που έσπευσαν επίσης στο Κλαρεμόν για να συνηγορήσουν για τη συγχώνευση, αντιπροσώπευαν στην πραγματικότητα την αποχάνωση, ύστερα από την επανάσταση του Ιούλη, την απογοήτευση για την αστική μοναρχία και τη μοναρχική κυριαρχία των αστών, τη δεισιδαιμονία για τη νομιμοφροσύνη σαν το τελευταίο φυλαχτό ενάντια στην αναρχία. Ενώ φαντάζονταν ότι ήταν μεσάζοντες ανάμεσα στους Ορλεανικούς και τους Βουρβόνους, ήταν στην πραγματικότητα μονάχα αποστάτες ορλεανικοί και σαν τέτοιους τους υποδέχτηκε ο πρίγκιπας ντε Ζουανβίλ. Αντίθετα, η ζωντανή, μαχητική μερίδα των ορλεανικών, ο Θιέρσος, ο Μπαζ κλπ., με μεγάλη ευκολία έπεισαν την οικογένεια του Δουδοβίκου Φιλίππου ότι, αν κάθε άμεση μοναρχική παλινόρθωση προϋποθέτει τη συγχώνευση των δύο δυναστειών, κάθε, όμως, παρόμοια συγχώνευση προϋποθέτει την παραίτηση του οίκου της Ορλεάνης, ενώ, αντίθετα, ανταποκρίνεται πέρα για πέρα με την παράδοση των προγόνων του αν αναγνώριζε προσωρινά τη δημοκρατία και αν περίμενε ώσπου τα γεγονότα θα επέτρεπαν να μεταβληθεί η προεδρική έδρα σε θρόνο. Πρώτα διάδωσαν σαν φήμη την υποψηφιότητα του Ζουανβίλ για το αξίωμα του προέδρου της δημοκρατίας, η περιέργεια του κοινού κρατιόταν σε διέγερση και λίγους μήνες αργότερα, το Σεπτέμβριο, ύστερα από την απόρριψη της αναθεώρησης, η υποψηφιότητα αυτή προκηρύχτηκε δημόσια.

Έτσι, η απόπειρα μιας βασιλικής συγχώνευσης των ορλεανικών και των νομιμοφρόνων δεν είχε μόνο ναυαγήσει, μα είχε ακόμα καταστρέψει την κοινοβουλευτική τους συγχώνευση, την κοινή τους δημοκρατική μορφή και είχε αποσυνθέσει ξανά το κόμμα της τάξης στα πρωταρχικά συστατικά του μέρη. Μα όσο μεγάλωνε η αποξένωση ανάμεσα στο Κλαρεμόν και στη Βενετία, όσο έσπαζε η συμφιλίωσή τους και όσο κέρδιζε έδαφος η ζύμωση γύρω στον Ζουανβίλ τόσο πιο δραστήριες και πιο σοβαρές γίνονταν οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στον υπουργό του Βοναπάρτη Φοσέ και τους νομιμόφρονες.

Η διάλυση του κόμματος της τάξης δε σταμάτησε στα πρωταρχικά του στοιχεία. Καθεμιά από τις δυο μεγάλες ομάδες του αποσυντέθηκε κι αυτή ξανά με τη σειρά της. Ήταν σάμπως όλες οι παλιές αποχωρήσεις που άλλοτε καταπολεμούνταν και συνωθούνταν στο εσωτερικό της καθεμιάς από τις δυο ομάδες, είτε της ορλεανικής είτε της νομιμόφρονης, να εμφανίζονται και πάλι, σαν τα αποξηραμένα εγγυματογενή ζωάρια που ξαναζωντανεύουν όταν έρχονται σε επαφή με το νερό και σάμπως να είχαν αποκτήσει ξανά αρκετή ζωτική δύναμη για να σχηματίσουν δικές τους ομάδες και δικά τους αντιτιθέμενα αυτοτελή συμφέροντα. Οι νομιμόφρονες ονειρεύονταν πως γύριζαν ξανά στις διαμάχες ανάμεσα στον Κεραμεικό και το περίπτερο Μαρσάν¹, ανάμεσα στον Βιλέλ και τον Πολινιάκ. Οι ορλεανικοί ξαναζούσαν το χρυσό αιώνα των κονταρομαχιών ανάμεσα στους Γκιζό, Μολέ, Μπορλί, Θιέρσο και Οντιλόν Μπαρό.

1. Υπονοείται η σύγκρουση ανάμεσα στον Λουδοβίκο XVIII και στον αδελφό του, τον κόμη του Αρτουά (που έγινε αργότερα βασιλιάς με το όνομα Κάρολος X) στην περίοδο της παλινόρθωσης. Ο Λουδοβίκος XVIII είχε την έδρα του στον Κεραμεικό, ενώ ο κόμης του Αρτουά, που εκπροσωπούσε μια ακόμα αντιδραστικότερη πολιτική, έμενε στο περίπτερο Μαρσάν (σημ. τ. σύντ.).

Η μερίδα του κόμματος της τάξης που ήθελε την αναθεώρηση μα πού κι αυτή δεν είχε ενιαία γνώμη για την έκταση που πρέπει να πάρει η αναθεώρηση, μια μερίδα που αποτελούνταν από νομιμόφρονες κάτω από την ηγεσία των Μπεριέ και Φαλού, από τη μια, και του Λα-Ρος-Ζακελέν, από την άλλη, και από κουρασμένους από την πάλη ορλεανικούς κάτω από την ηγεσία του Μολέ, του Μπρολί, του Μονταλμπέρ και του Οντιλόν Μπαρό, συμφώνησε με τους βοναπαρτικούς αντιπροσώπους να καταθέσει την παρακάτω αόριστη και ευρύτατη πρόταση: «Οι υπογραμμένοι αντιπρόσωποι, με το σκοπό να αναδώσουν στο έθνος την πλήρη ενάσκηση της κυριαρχίας του, προτείνουν να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα». Σύγχρονα, όμως, δήλωσαν ομόφωνα, με το στόμα του εισηγητή τους Τοκβίλ, ότι η εθνοσυνέλευση δεν έχει το δικαίωμα να προτείνει την κατάργηση της δημοκρατίας, ότι το δικαίωμα αυτό το είχε μονάχα η αναθεωρητική Βουλή. Εξάλλου, το Σύνταγμα δεν μπορούσε ν' αναθεωρηθεί παρά μονάχα με «νόμιμο» τρόπο, δηλαδή μόνο αν η σχετική απόφαση συγκέντρωνε τα τρία τέταρτα των ψήφων που όριζε το Σύνταγμα. Υστερα από εξαήμερες θυελλώδεις συζητήσεις, στις 19 του Ιουνίου, αποροφίτηκε, όπως προβλεπόταν, η αναθεώρηση. Ψήφισαν 446 υπέρ και 278 κατά. Οι άρχοι ορλεανικοί, Θιέρσος, Σανγκαρνιέ κλπ., ψήφισαν μαζί με τους δημοκρατικούς και τους ορεινούς.

Ετσι, η πλειοψηφία του κοινοβουλίου κηρυσσόταν ενάντια στο Σύνταγμα, μα το ίδιο το Σύνταγμα κηρυσσόταν υπέρ της μειοψηφίας και θεωρούσε δεσμευτική την απόφασή της. Μήπως όμως το κόμμα της τάξης δεν είχε υποτάξει το Σύνταγμα, στις 31 του Μάη 1850 και στις 13 του Ιουνίου 1849, στην κοινοβουλευτική πλειοψηφία; Μήπως όλη η ως τώρα πολιτική του δε στηριζόταν στην υπαγωγή των άρθρων του Συντάγματος στις αποφάσεις της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας; Μήπως δεν είχε αφήσει στους δημοκράτες τη βιβλική δεισιδαιμονία στο γράμμα του νόμου και δεν είχε τιμω-

ρήσει γι' αυτό τους δημοκράτες; Αυτή τη στιγμή, όμως, αναθεώρηση του Συντάγματος δε σήμαινε τίποτε άλλο από τη διατήρηση της προεδρικής εξουσίας, όπως η διατήρηση του Συντάγματος δε σήμαινε τίποτε άλλο από την καθαίρεση του Βοναπάρτη. Το κοινοβούλιο είχε πάρει το μέρος του Βοναπάρτη, μα το Σύνταγμα είχε κηρυχτεί ενάντια στο κοινοβούλιο. Ξεσκίζοντας, λοιπόν, το Σύνταγμα, ο Βοναπάρτης ενεργούσε σύμφωνα με το πνεύμα του κοινοβουλίου, και διαλύοντας το κοινοβούλιο ενεργούσε σύμφωνα με το πνεύμα του Συντάγματος.

Το κοινοβούλιο είχε κηρύξει το Σύνταγμα και μαζί μ' αυτό και τη δική του κυριαρχία «εκτός πλειοψηφίας». Με την απόφασή του είχε καταργήσει το Σύνταγμα και παρατείνει την προεδρική εξουσία, ενώ σύγχρονα είχε δηλώσει ότι ούτε το ένα μπορούσε να πεθάνει ούτε η άλλη να ζήσει, όσο καιρό θα εξακολουθούσε να υπάρχει αυτό το ίδιο. Τα πόδια εκείνων που θα το θάβανε πατούσαν κιόλας το κατώφλι της πόρτας. Ενώ το κοινοβούλιο συζητούσε για την αναθεώρηση, ο Βοναπάρτης απομάκρυνε από τη διοίκηση της Ήης Μεραρχίας του στρατού το στρατηγό Μπαραγκέ ντ' Ιλιέ, που φαινόταν αναποφάσιτος, και διόρισε στη θέση του το στρατηγό Μανιάν, το νικητή της Λιόν, τον ήρωα των ημερών του Δεκέμβρη, ένα από τα τσανάκια του, που από την εποχή του Λουδοβίκου Φιλίππου είχε λίγο-πολύ εκτεθεί για τον Βοναπάρτη με την ευκαιρία της εκστρατείας της Βουλώνης.

Το κόμμα της τάξης απόδειξε, με την απόφασή του για την αναθεώρηση, ότι δεν ήξερε ούτε να κυριαρχεί ούτε να υπηρετεί ούτε να ζει ούτε να πεθαίνει ούτε να ανέχεται τη δημοκρατία ούτε να την γκρεμίζει ούτε να διατηρεί το Σύνταγμα ούτε να το ανατρέπει ούτε να συνεργάζεται με τον πρόεδρο ούτε να τα χαλάει μαζί του. Από ποιων περιμένε, λοιπόν, τη λύση όλων των αντιφάσεων; Από το ημερολόγιο, από την πορεία των γεγονότων. Έπαψε να θεωρεί τον εαυτό του κύριο των γεγονότων. Προκαλούσε, λοιπόν, τα γεγονότα να

εξασκήσουν βία πάνω του, προκαλούσε δηλαδή τη δύναμη εκείνη που στην πάλη του ενάντια στο λαό, της είχε παραχωρήσει διαδοχικά όλα τα δικαιώματά του, ώσπου στο τέλος στεκόταν το ίδιο ανίσχυρο αντίκρου της. Για να μπορεί ο αρχηγός της εκτελεστικής εξουσίας να σχεδιάσει πιο ανενόχλητα το σχέδιο εκστρατείας εναντίον του, να δυναμώσει τα επιθετικά του μέσα, να διαλέξει τα σύνεργά του και να οχυρώσει τις θέσεις του, αποφάσισε ακριβώς σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή ν' αποχωρήσει από τη σκηνή και ν' αναβάλει για τρεις μήνες τις εργασίες της Βουλής από τις 10 του Αυγούστου ως τις 4 του Νοέμβρη.

Το κοινοβουλευτικό κόμμα δε χωρίστηκε μονάχα στις δυο μεγάλες του ομάδες, και η καθεμιά απ' αυτές τις ομάδες δεν είχε μονάχα χωριστεί η ίδια, αλλά το κόμμα της τάξης μέσα στο κοινοβούλιο είχε έρθει σε σύγκρουση με το κόμμα της τάξης έξω από το κοινοβούλιο. Τα μεγάφωνα και οι συγγραφείς της αστικής τάξης, το βήμα της και ο Τύπος, κοντολογίς οι ιδεολόγοι της αστικής τάξης και η ίδια η αστική τάξη, οι αντιπρόσωποι και οι αντιπροσωπευόμενοι, στέκονταν σαν ξένοι ο ένας αντίκρου στον άλλον και δεν καταλαβαίνονταν πια αναμεταξύ τους.

Οι νομιμόφρονες στις επαρχίες, με τον περιορισμένο ορίζοντά τους και με τον απεριόριστο ενθουσιασμό τους, κατηγορούσαν τους κοινοβουλευτικούς τους ηγέτες, τον Μπεριέ και τον Φαλού, για αποσκίαση από τον Ερρίκο Ε' και για λιποταξία στο βοναπαρτικό στρατόπεδο. Η κρινένια αντίληψή τους πίστευε στο προπατορικό αμάρτημα, όχι όμως και στη διπλωματία.

Ασύγκριτα πιο ολέθρια και πιο αποφασιστική ήταν η ρήξη της εμπορικής αστικής τάξης με τους πολιτικούς της. Δεν τους κατηγορούσε, όπως οι νομιμόφρονες τους δικούς τους, ότι εγκατάλειψαν τις αρχές τους, αλλά, αντίθετα, ότι έμεναν πιστοί σε αρχές που κατάντησαν άχρηστες.

Σημείωσα μόλας παραπάνω ότι ύστερα από την είσοδο

του Φουλντ στην κυβέρνηση, η ομάδα της εμπορικής αστικής τάξης που είχε τη μερίδα του λέοντος στο καθεστώς του Λουδοβίκου Φιλίππου, δηλαδή η αριστοκρατία του χρήματος, έγινε βοναπαρτική. Ο Φουλντ δεν αντιπροσώπευε μονάχα τα συμφέροντα του Βοναπάρτη στο χρηματιστήριο, αντιπροσώπευε ταυτόχρονα τα συμφέροντα του χρηματιστηρίου στον Βοναπάρτη. Η στάση της αριστοκρατίας του χρήματος περιγράφεται με τον πιο χτυπητό τρόπο σ' ένα απόσπασμα του ευρωπαϊκού της οργάνου, του Εκονόμιστ του Λονδίνου. Στο φύλλο της 1ης του Φλεβάρη 1851, ο ανταποκριτής του στο Παρίσι γράφει: «Διαπιστώσαμε, λοιπόν, από όλες τις πλευρές ότι η Γαλλία χρειάζεται πριν απ' όλα ησυχία. Ο Πρόεδρος το δηλώνει αυτό στο διάγγελμά του προς τη νομοθετική συνέλευση, αυτό αντηχεί σαν αντίλαλος από το βήμα της εθνικής συνέλευσης, το διαβεβαιώνει ο Τύπος, το κηρύσσουν από τον άμβωνα, το αποδεικνύει η ευαισθησία των κρατικών αξιών στην παραμικρότερη προοπτική ταραχών και η σταθερότητά τους κάθε φορά που νικά η εκτελεστική εξουσία.»

Στο φύλλο του της 29ης του Νοέμβρη 1851, ο Εκονόμιστ δηλώνει εκ μέρους του: «Σ' όλα τα χρηματιστήρια της Ευρώπης, ο πρόεδρος αναγνωρίστηκε πια σαν ο φρουρός της τάξης.» Η αριστοκρατία του χρήματος, λοιπόν, καταδίκασε τον κοινοβουλευτικό αγώνα του κόμματος της τάξης ενάντια στην εκτελεστική εξουσία σαν διατάραξη της τάξης και πανηγύριζε κάθε νίκη του προέδρου πάνω στους δήθεν αντιπροσώπους σαν νίκη της τάξης. Όταν λέμε αριστοκρατία του χρήματος, πρέπει να εννοούμε όχι μονάχα τους μεγάλους επιχειρηματίες κρατικών δανείων και τους κερδοσκόπους των κρατικών χρεογράφων, που είναι άμεσα φανερό ότι τα συμφέροντά τους συμπίπτουν με τα συμφέροντα της κρατικής εξουσίας. Όλες οι σύγχρονες χρηματικές υποθέσεις, όλη η τραπεζιτική οικονομία, είναι συνυφασμένες στενότερα με τη δημόσια πίστη. Ένα μέρος από το επιχειρηματικό κεφάλαιο των τραπεζών επενδύεται αναγκαστικά και τοκίζεται σε

εύκολα εξαργυρώσιμα κρατικά χρεόγραφα. Οι καταθέσεις των τραπεζών, το κεφάλαιο που έχουν οι τράπεζες στη διάθεσή τους και που το κατανέμουν στους εμπόρους και τους βιομηχάνους, προέρχεται εν μέρει από τα μερίσματα των κατόχων των κρατικών χρεογράφων. Αν για ολόκληρη την αγορά του χρήματος και για τους ιερείς αυτής της αγοράς, η σταθερότητα της κρατικής εξουσίας σήμαινε σ' όλες τις εποχές τον Μίουσή και τους προφήτες, γιατί να μην ισχύει το ίδιο προπάντων σήμερα, που κάθε κατακλισμός απειλεί να παρασύρει μαζί με τα παλιά κράτη και τα παλιά κρατικά χρέη;

Επίσης και η βιομηχανική αστική τάξη, με το φανατισμό της υπέρ της τάξης οργιζόταν για τους καβγάδες του κοινοβουλευτικού κόμματος της τάξης με την εκτελεστική εξουσία. Ύστερα από την ψήφο τους της 18ης του Γενάρη με την ευκαιρία της απόλυσης του Σανγκαρνιέ, ο Θιέρσος, ο Ανγκλά, ο Σεντ-Μπεβ κλπ., επιτιμήθηκαν δημόσια από τους εκλογείς τους των βιομηχανικών ακριβώς περιφερειών, ιδιαίτερα στιγματίστηκε ο συνασπισμός τους με τους ορεινούς σαν πράξη εσχάτης προδοσίας απέναντι στην τάξη. Αν, όπως είδαμε, οι καυχησιάρικες κοροϊδίες, οι μικρόπρεπες μηχανορραφίες, με τις οποίες εκδηλωνόταν η πάλη του κόμματος της τάξης ενάντια στον πρόεδρο, δεν άξιζαν καλύτερη υποδοχή, από την άλλη μεριά, το αστικό αυτό κόμμα, που απαιτεί από τους αντιπροσώπους του ν' αφήσουν να περάσει δίχως αντίσταση η στρατιωτική εξουσία από τα χέρια του δικού του κοινοβουλίου στα χέρια ενός τυχοδιώχτη μνηστήρα του θρόνου, δεν άξιζε καν τις μηχανορραφίες που σπαταλήθηκαν για τα συμφέροντά του. Αποδείκνυε ότι ο αγώνας για την υπεράσπιση των δημόσιων συμφερόντων του, των δικών του ταξικών συμφερόντων, της δικής του πολιτικής δύναμης, το ενοχλούσε και το δυσσχεστούσε μονάχα επειδή παρεμπόδιζε τις ιδιωτικές υποθέσεις.

Σχεδόν χωρίς καμιά εξαίρεση, οι αστικές προσωπικότητες των επαρχιακών πόλεων, τα δημοτικά συμβούλια, οι

δικαστές των εμποροδικείων κλπ., δέχτηκαν παντού τον Βοναπάρτη στις περιόδους του με τον πιο δουλοπρεπή τρόπο, ακόμα και όταν, όπως έγινε στην Ντιζόν, ο Βοναπάρτης επιτέθηκε απροκάλυπτα ενάντια στην εθνοσυνέλευση και ειδικά ενάντια στο κόμμα της τάξης.

Όταν το εμπόριο πήγαινε καλά, όπως στην αρχή του 1851, η εμπορική αστική τάξη λυσσομανούσε ενάντια σε κάθε κοινοβουλευτικό αγώνα, για να μη χάσει, προς θεού, το εμπόριο το κέφι του. Όταν το εμπόριο πήγαινε άσχημα, όπως συνέβαινε συνεχώς από τα τέλη του Φλεβάρη 1851, κατηγορούσε τους κοινοβουλευτικούς αγώνες σαν αιτία της στασιμότητας και ζητούσε με φωνές να σταματήσουν, για να μπορέσει να κινηθεί ξανά το εμπόριο. Οι συζητήσεις για την αναθεώρηση έπεσαν ακριβώς σ' αυτή την κακή περίοδο. Επειδή εδώ το ζήτημα ήταν για ζωή ή θάνατο της υπάρχουσας μορφής του κράτους, η αστική τάξη νόμιζε ότι είχε ένα παραπάνω δικαίωμα ν' απαιτήσει από τους αντιπροσώπους της να μπει τέλος σ' αυτή τη βασανιστική προσωρινότητα και συνάμα να διατηρηθεί το υπάρχον καθεστώς. Σ' αυτό δεν υπήρχε καμιά αντίφαση. Λέγοντας τέλος της προσωρινότητας, εννοούσε ακριβώς τη συνέχισή της, την αναβολή για ακαθόριστο μέλλον της στιγμής που θα έπρεπε να παρθεί μια απόφαση. Το υπάρχον καθεστώς μπορούσε να διατηρηθεί μονάχα με δυο τρόπους: είτε με την παράταση της εξουσίας του Βοναπάρτη είτε με τη συνταγματική αποχώρηση του ίδιου και την εκλογή του Καβενιάκ. Μια μερίδα της αστικής τάξης επιθυμούσε την τελευταία λύση και δεν ήξερε να δώσει στους αντιπροσώπους της καλύτερη συμβουλή από το να σωπαίνουν και να μη θίγουν το φλέγον αυτό ζήτημα. Είχε τη γνώμη πως αν οι αντιπρόσωποί της δε μιλούσαν, ο Βοναπάρτης δε θα ενεργούσε. Επιθυμούσε ένα κοινοβούλιο-στρουθοκάμηλο, που να κρύβει το κεφάλι του για να μένει αθέατο. Άλλη μερίδα της αστικής τάξης, μια κι ο Βοναπάρτης καθόταν στην προεδρική έδρα, επιθυμούσε να τον αφήσει να κάθεται σ'

αυτή για να μείνουν τα πράγματα στην παλιά τους τροχιά. Αγανακτούσε γιατί το κοινοβούλιό της δεν παραβίαζε ανοιχτά το Σύνταγμα και δεν παραιτιόταν δίχως άλλη διαδικασία.

Τα γενικά συμβούλια των νομών, αυτά τα επαρχιακά αντιπροσωπευτικά σώματα της μεγάλης αστικής τάξης, που συνεδρίασαν ύστερα από τις 25 του Αυγούστου στο διάστημα των διακοπών της εθνοσυνέλευσης, κηρύχθηκαν σχεδόν ομόφωνα υπέρ της αναθεώρησης, δηλαδή ενάντια στο κοινοβούλιο και υπέρ του Βοναπάρτη.

Ακόμα πιο ξεκάθαρα από τη ρήξη της με τους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους της, η αστική τάξη φάνερωσε τη λύσσα της ενάντια στους φιλολογικούς εκπροσώπους της, ενάντια στον ίδιο τον Τύπο της. Οι καταδίκες σε υπερβολικά χρηματικά ποσά και σε επαισχυντες φυλακίσεις που οι αστοί ένορκοι απάγγελλαν για κάθε επίθεση των αστών δημοσιογράφων ενάντια στις σφετεριστικές ορέξεις του Βοναπάρτη, για κάθε απόπειρα του Τύπου να υπερασπίσει τα πολιτικά δικαιώματα της αστικής τάξης ενάντια στην εκτελεστική εξουσία, προκάλεσαν την έκπληξη όχι μόνο της Γαλλίας, αλλά και όλης της Ευρώπης.

Αν, όπως έχω δείξει, το κοινοβουλευτικό κόμμα της τάξης με τις φωνές του για ησυχία καταδίκασε σε αδράνεια τον ίδιο τον εαυτό του, αν κήρυξε την πολιτική κυριαρχία της αστικής τάξης ασυμβίβαστη με την ασφάλεια και την υπόσταση της αστικής τάξης, καταστρέφοντας, στην πάλη ενάντια στις άλλες τάξεις της κοινωνίας, με τα ίδια του τα χέρια όλους τους όρους του δικού του καθεστώτος, του κοινοβουλευτικού καθεστώτος, η εξωκοινοβουλευτική μάζα της αστικής τάξης, με τη δουλοπρέπειά της απέναντι στον πρόεδρο, με τις βρισιές της ενάντια στο κοινοβούλιο, με τη βάνανυση κακομεταχείριση του ίδιου της του Τύπου, προσκαλούσε τον Βοναπάρτη να καταπιέσει και να εκμηδενίσει τη μερίδα της που μιλούσε και έγραφε, τους πολιτικούς της και τους φιλο-

λόγους της, το ρητορικό βήμα της και τον Τύπο της, έτσι που να μπορεί γεμάτη εμπιστοσύνη ν' ασχολείται με τις ιδιωτικές της υποθέσεις κάτω από την προστασία μιας ισχυρής και με απεριόριστη εξουσία κυβέρνησης. Δήλωσε ξεκάθαρα ότι λαχταρά ν' απαλλαγεί από την ίδια της την πολιτική κυριαρχία για ν' απαλλαγεί από τους κόπους και τους κινδύνους της εξουσίας.

Κι αυτή η εξωκοινοβουλευτική αστική τάξη, που είχε κιόλας εξεγερθεί ενάντια στον καθαρά κοινοβουλευτικό και φιλολογικό αγώνα για την κυριαρχία της ίδιας της τάξης της και είχε προδώσει τους αρχηγούς αυτής της πάλης, τολμάει τώρα εκ των υατέρων να κατηγορήσει το προλεταριάτο, γιατί δεν ξεσηκώθηκε σ' έναν αιματηρό αγώνα, σ' έναν αγώνα ζωής ή θανάτου για χάρη της! Αυτή, που κάθε στιγμή θυσίαζε το γενικό ταξικό συμφέρον της, δηλαδή το πολιτικό συμφέρον της, στο πιο στενό και πιο βρόμικο ιδιωτικό της συμφέρον και απαιτούσε από τους αντιπροσώπους της μια ανάλογη θυσία, θρηνεί τώρα ότι το προλεταριάτο θυσίασε τα ιδανικά πολιτικά της συμφέροντα στα υλικά του συμφέροντα. Ποζάρει σαν μια αγαθή ψυχή που το παραπλανημένο από τους σοσιαλιστές προλεταριάτο την παραγνώρισε και την εγκατάλειψε στην αποφασιστική στιγμή. Και βρίσκει μια γενική απήχηση στον αστικό κόσμο. Φυσικά, δε μιλάω για τους Γερμανούς πολιτικάντηδες και ημιμαθείς. Παραπέμπω τον αναγνώστη, λ.χ., στο ίδιο το *Εκόνομιστ*, που στις 29 του Νοέμβρη 1851, δηλαδή τέσσερις μέρες πριν από το πραξικόπημα, είχε κηρύξει τον Βοναπάρτη «φρουρό της τάξης», ενώ τους Θιέρσο και Μπεριέ τους είχε χαρακτηρίσει «αναρχικούς» και που στις 27 του Δεκέμβρη 1851 κιόλας, αφού πια ο Βοναπάρτης έκανε αυτούς τους αναρχικούς να σωπάσουν, φωνάζει για την προδοσία που οι «αμαθείς, ανάγωγες και ηλίθιες μάζες των προλεταρίων είχαν διαπραξίει ενάντια στη δεξιούσνη, τη γνώση, την πειθαρχία, την πνευματική επιρροή, τις διανοητικές επικουρικές πηγές και τα ηθικά προσό-

ντα των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων» της κοινωνίας. Και η ηλιθία, αμαθής και χυδαία αυτή μάζα δεν ήταν άλλη από την ίδια την αστική μάζα.

Είναι αλήθεια ότι στα 1851 η Γαλλία είχε περάσει ένα είδος μικρής εμπορικής κρίσης. Στα τέλη του Φλεβάρη παρατηρήθηκε πτώση των εξαγωγών σε σύγκριση με το 1850. Το Μάρτη, το εμπόριο υπόφερε και έκλειναν τα εργοστάσια. Τον Απρίλη, η κατάσταση των βιομηχανικών νομών φαινόταν τόσο απελπιστική όσο και ύστερα από τις μέρες του Φλεβάρη. Το Μάη, οι δουλειές δεν είχαν ακόμα ξαναζωντανέψει. Ακόμα και στις 28 του Ιούνη, η κατάσταση της τράπεζας της Γαλλίας έδειχνε, με την τεράστια αύξηση των καταθέσεων και με την εξίσου μεγάλη ελάττωση των προκαταβολών πάνω σε γραμμάτια, το σταμάτησα της παραγωγής. Και μονάχα στα μέσα του Οκτώβρη άρχισε πάλι μια προοδευτική αναζωογόνηση των εργασιών. Η γαλλική αστική τάξη εξηγούσε αυτή την εμπορική στασιμότητα με καθαρά πολιτικούς λόγους, με την πάλη ανάμεσα στο κοινοβούλιο και την εκτελεστική εξουσία, με την αβεβαιότητα της προσωρινής κρατικής μορφής, με τη φρικτή προοπτική για τη δεύτερη Κυριακή του Μάη του 1852. Δε θέλω ν' αρνηθώ ότι όλες αυτές οι αιτίες προκάλεσαν μια πτώση σε μερικούς βιομηχανικούς κλάδους στο Παρίσι και στους νομούς. Πάντως, η επίδραση αυτή των πολιτικών συνθηκών ήταν μονάχα τοπική και ασήμαντη. Μήπως χρειάζεται άλλη απόδειξη γι' αυτό από το γεγονός ότι η αναζωογόνηση του εμπορίου άρχισε γύρω από τα μέσα του Οκτώβρη, τη στιγμή ακριβώς που η πολιτική κατάσταση χειροτέρευε, ο πολιτικός ορίζοντας σκοτεινίαζε και κάθε στιγμή περίμεναν έναν κεραυνό από τα Ηλύσια; Εξάλλου, ο Γάλλος αστός που «η δεξιότητά του, η γνώση του, η πνευματική διορατικότητά του και οι διανοητικές επικουρικές πηγές του» δε φτάνουν πέρα από τη μύτη του, σ' όλη τη διάρκεια της βιομηχανικής έκθεσης του Λονδίνου μπορούσε να σκοντάψει με τη μύτη του πάνω στην αιτία της εμπορικής του

αθλιότητας. Ενώ στη Γαλλία έκλειναν τα εργοστάσια, στην Αγγλία ξεπούσαν εμπορικές χρεοκοπίες. Ενώ στη Γαλλία ο βιομηχανικός πανικός αποκορυφωνόταν τον Απρίλη και το Μάη, στην Αγγλία τον Απρίλη και το Μάη αποκορυφωνόταν ο εμπορικός πανικός. Όπως υπόφερε η γαλλική βιομηχανία μαλλιού, το ίδιο υπόφερε και η αγγλική, όπως υπόφερε η γαλλική βιομηχανία μεταξιού, το ίδιο και η αγγλική. Αν τα αγγλικά εργοστάσια βαμβακερών ειδών εξακολουθούσαν να εργάζονται, αυτό δε γινόταν με τα ίδια κέρδη όπως στα 1849 και 1850. Η μόνη διαφορά ήταν ότι η κρίση στη Γαλλία ήταν βιομηχανική, ενώ στην Αγγλία ήταν εμπορική, ότι ενώ στη Γαλλία σταματούσαν τα εργοστάσια, στην Αγγλία επεκτεινόταν, κάτω όμως από λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες, απ' ό,τι γινόταν στα προηγούμενα χρόνια, ότι στη Γαλλία ήταν οι εξαγωγές, ενώ στην Αγγλία οι εισαγωγές που δέχτηκαν τα κύρια χτυπήματα. Η κοινή αιτία, που φυσικά δεν έπρεπε να τη ζητήσει κανείς μέσα στα όρια του γαλλικού πολιτικού ορίζοντα, ήταν εξόφθαλμη. Το 1849 και το 1850 ήταν χρόνια της μεγαλύτερης υλικής άνθησης και μιας υπερπαραγωγής, που εκδηλώθηκε σαν τέτοια μονάχα το 1851. Στις αρχές αυτού του χρόνου, η υπερπαραγωγή εντάθηκε ακόμα περισσότερο με την προοπτική της βιομηχανικής έκθεσης. Σ' αυτό πρόπει να προστεθούν τα παρακάτω ειδικά περιστατικά: πρώτα, η κακή ανάπτυξη της σοδειάς του μπαμπακιού στα 1850 και 1851, ύστερα η βεβαιότητα για μια πιο μεγάλη σοδειά από ό,τι περιμένανε, πρώτα η ύψωση, ύστερα το απότομο πέσιμο, με λίγα λόγια οι διακυμάνσεις των τιμών του μπαμπακιού. Η σοδειά του ακατέργαστου μεταξιού είχε πέσει, τουλάχιστο στη Γαλλία, κάτω από το μέσο όρο. Τέλος, η βιομηχανία μαλλιού είχε τόσο επεκταθεί από το 1848, που δεν μπορούσε να την ακολουθήσει η παραγωγή μαλλιού και η τιμή του ακατέργαστου μαλλιού υψώθηκε σε μεγάλη δυσαναλογία σε σχέση με την τιμή των μάλλινων προϊόντων. Έχουμε, λοιπόν, εδώ στις πρώτες ύλες τριών βιομηχανιών παγκόσμιας σημασίας μια

τριπλή αιτία για εμπορική στασιμότητα. Αν παραβλέψουμε αυτά τα ειδικά περιστατικά, η φαινομενική κρίση του 1851 δεν ήταν τίποτε άλλο απ' το σταμάτημα που κάθε φορά προκαλούν η υπερπαραγωγή και η υπερκερδοσκοπία στην πορεία του βιομηχανικού κύκλου, ώσπου να συγκεντρώσει όλες τις τις δυνάμεις για να διατρούξει με πυρετική ταχύτητα την τελευταία φάση αυτού του κύκλου και να φτάσουν ξανά στην αφητηρία της, στη γενική εμπορική κρίση. Μέσα σε τέτοια ενδιάμεσα της εμπορικής ιστορίας, ξεσπούν στην Αγγλία εμπορικές χρεοκοπίες, ενώ στη Γαλλία σταματάει η ίδια η βιομηχανία, εν μέρει γιατί αναγκάζεται να υποχωρήσει σ' όλες τις αγορές μπροστά στον αγγλικό συναγωνισμό, που ακριβώς τότε γίνεται ανυπόφορος, και εν μέρει γιατί σαν βιομηχανία πολυτελείας που είναι, χτυπιέται κατά προτίμηση από κάθε σταμάτημα των εργασιών. Έτσι, εκτός από τις γενικές κρίσεις, η Γαλλία περνάει τις δικές της εθνικές εμπορικές κρίσεις, που όμως προκαλούνται και καθορίζονται πολύ περισσότερο από τη γενική κατάσταση της παγκόσμιας αγοράς, παρά από τοπικές γαλλικές επιδράσεις. Δε θα ήταν δίχως ενδιαφέρον αν αντιπαραθέταμε στην προκατάληψη του Γάλλου αστού την κρίση του Άγγλου αστού. Ένας από τους μεγαλύτερους οίκους του Λίβερπουλ γράφει στον ετήσιο εμπορικό απολογισμό του για το 1851: «Λίγες χρονιές διαφεύσανε περισσότερο από τη χρονιά που πέρασε τις προβλέψεις που είχαν γίνει στην αρχή. Αντί για τη μεγάλη άνθηση, που σχεδόν ομόφωνα προβλέπαμε, η χρονιά αυτή αποδείχτηκε μια από τις πιο απογοητευτικές χρονιές που έχουν σημειωθεί στο τελευταίο τέταρτο του αιώνα. Αυτό, φυσικά, ισχύει μόνο για τις εμπορικές και όχι για τις βιομηχανικές τάξεις. Και όμως υπήρχαν, βέβαια, λόγοι για να καταλήξουμε απ' την αρχή του χρόνου σ' αντίθετα συμπεράσματα. Τα αποθέματα σε εμπορεύματα ήταν σποραδικά, τα κεφάλαια περίσσειαν, τα τρόφιμα ήταν φτηνά, ένα καλό φθινόπωρο ήταν εξασφαλισμένο, στην ευρωπαϊκή ήπειρο επικρατούσε

αδιατάραχτη ειρήνη και δεν είχαμε πολιτικές ή δημοσιονομικές διαταραχές στο εσωτερικό: πραγματικά, ποτέ τα φτερά του εμπορίου δεν ήταν πιο ελεύθερα... Σε ποια αίτια πρέπει, λοιπόν, να αποδώσουμε το δυσμενές αυτό αποτέλεσμα; Νομίζουμε πως πρέπει να το αποδώσουμε στο *υπερεμπόριο εισαγωγών και εξαγωγών*... Αν οι έμποροι μας δε βάλουν μόνοι τους στενότερα όρια στη δράση τους, τίποτα δεν μπορεί να μας κρατά μέσα στην τροχιά μας, εκτός από έναν πανικό *κάθε τρία χρόνια*.»¹

Ας φανταστούμε τώρα το Γάλλο αστό, πώς μέσα σ' αυτό τον εμπορικό πανικό βασανίζεται, ζαλίζεται και θολώνεται το εμπορικό μυαλό του από τις φήμες για πραξικοπήματα και για την επαναφορά του γενικού εκλογικού δικαιώματος, από την πάλη ανάμεσα στο κοινοβούλιο και την εκτελεστική εξουσία, από το αλληλοφάγωμα των ορλεανικών και των νομιμοφρόνων, από τις κομμουνιστικές συνωμοσίες στη Νότια Γαλλία, από δήθεν εξεγέρσεις χωρικών (*Jacqueries*) στους νομούς του Νιεβρ και του Σερ, από τις διαφημίσεις των διάφορων υποψηφίων για την προεδρία, από τα αγυρτικά συνθήματα των εφημερίδων, από τις απειλές των δημοκρατικών ότι θα υπερασπίζονταν με το όπλο στο χέρι το Σύνταγμα και το γενικό εκλογικό δικαίωμα, από τα ευαγγελικά κηρύγματα των φυγάδων ηρώων που βρισκόταν στο εξωτερικό και που ανάγγελλαν τη συντέλεια του κόσμου για τη δεύτερη Κυριακή του Μάη 1852 – ας τα φανταστούμε όλα αυτά και θα καταλάβουμε γιατί, μέσα σ' αυτή την ανείπωτη, θορυβώδη σύγχυση για συγχώνευση, αναθεώρηση, παράταση, Σύνταγμα, συνωμοσία, συνασπισμό, μετανάστευση, σφετερισμό και επανάσταση, ο αστός φωνάζει δαιμονισμένα στην κοινοβουλευτική του δημοκρατία: «*Καλύτερα ένα φρικτό τέλος, παρά μια φρίκη χωρίς τέλος!*»

1. Παρμένο από το *Εκόνομιστ*, 10 του Γενάρη 1852, σελ. 29-30 (σημ. τ. σύντ.).

Ο Βοναπάρτης κατάλαβε την κραυγή αυτή. Η ικανότητά του ν' αντιλαμβάνεται είχε οξυνθεί από την αυξανόμενη βιαιότητα των δανειστών του, που σε κάθε δύση του ήλιου, που έφερε κοντύτερα τη μέρα της λήξης, τη δεύτερη Κυριακή του Μάη 1852, βλέπανε στην κίνηση των άστρων τη διαμαρτύρηση για τα επίγεια τους γραμμάτια. Είχαν γίνει αληθινοί αστρολόγοι. Η εθνοσυνέλευση είχε σβήσει κάθε ελπίδα του Βοναπάρτη για μια συνταγματική παράταση της εξουσίας του. Η υποψηφιότητα του πρίγκιπα ντε Ζουανβίλ δεν επέτρεπε άλλες ταλαντεύσεις.

Αν ποτέ κάποιο γεγονός έριξε τη σκιά του πολύ πριν από την πραγματοποίησή του, αυτό ήταν το πραξικόπημα του Βοναπάρτη. Από τις 29 κιόλας του Γενάρη 1849, ένα μόλις μήνα ύστερα από την εκλογή του, είχε κάνει κιόλας σχετική πρόταση στον Σανγκαρνιέ. Το καλοκαίρι του 1849, ο ίδιος ο πρωθυπουργός του Οντιλόν Μπαρό είχε καταγγείλει σκεπασμένα την πολιτική των πραξικοπημάτων. Το ίδιο έκανε ανοιχτά ο Θιέρσος το χειμώνα του 1850. Το Μάη του 1851, ο Περισινί προσπάθησε και πάλι να κερδίσει τον Σανγκαρνιέ για το πραξικόπημα.

Η Μεσαζέ ντε λ' Ασαμπλέ¹ είχε δημοσιεύσει αυτή τη συνομιλία. Οι βοναπαρτικές εφημερίδες, σε κάθε κοινοβουλευτική θύελλα απειλούσαν μ' ένα πραξικόπημα και όσο πλησίαζε η κρίση τόσο δυνατώτερος γινόταν ο τόνος της φωνής τους. Στα όργια, που έκανε κάθε νύχτα ο Βοναπάρτης με άνδρες και γυναίκες τυχοδιώκτες, κάθε φορά που ζύγωναν τα μεσάνυχτα και οι άφθονες σπονδές έλυναν τις γλώσσες και άναβαν τις φαντασίες, αποφασίζοταν το πραξικόπημα για την άλλη μέρα το πρωί. Έσερναν τα ξίφη, τσούγκριζαν τα ποτήρια, οι αντιπρόσωποι το 'σκαζαν από τα παράθυρα, η αυτοκρατορική πορφύρα κάλυπτε τους

1. Μεσαζέ ντε λ' Ασαμπλέ (*Messager de l'Assemblée*): αντιβοναπαρτική εφημερίδα που έβγαINE το 1851 στο Παρίσι (σημ. τ. σύντ.).

ώμους του Βοναπάρτη, ώσπου το επόμενο πρωί έδιωχνε ξανά το φάντασμα και το κατάπληκτο Παρίσι μάθαινε, από ελάχιστα επιφυλακτικές εστιάδες και ακριτόμυθους παλαδίνους*, τον κίνδυνο απ' τον οποίο είχε ξεφύγει ακόμα μια φορά. Στους μήνες Σεπτέμβρη και Οκτώβρη, οι φήμες για ένα πραξικόπημα κυνηγούσαν η μια την άλλη. Η σκιά αποκτούσε χρώμα, σαν μια πολύχρωμη δαγκεροτυπία. Αν ξεφυλλίσουμε τις ευρωπαϊκές εφημερίδες του Σεπτέμβρη και του Οκτώβρη, θα βρούμε λέξη προς λέξη πληροφορίες σαν τις ακόλουθες: «Το Παρίσι είναι γεμάτο από φήμες για ένα πραξικόπημα. Η πρωτεύουσα λένε ότι θα γεμίσει τη νύχτα με στρατό και η αυγή θα φέρει διατάγματα για τη διάλυση της εθνοσυνέλευσης, για την κήρυξη του νομού του Σηκουάνα σε κατάσταση πολιορκίας, για την επαναφορά του γενικού εκλογικού δικαιώματος, καθώς και διάγγελμα στο λαό. Ο Βοναπάρτης λένε πως ψάχνει να βρει υπουργούς για την εκτέλεση των παράνομων αυτών διαταγμάτων.» Οι ανταποκρίσεις που αναγράφουν αυτές τις ειδήσεις τελειώνουν πάντοτε με τη μοιραία λέξη «*αναβλήθηκε*». Το πραξικόπημα ήταν πάντα η έμμονη ιδέα του Βοναπάρτη. Μ' αυτή την ιδέα είχε ξαναπατήσει το γαλλικό έδαφος. Η ιδέα αυτή τον είχε κυριεύσει σε τέτοιο βαθμό, που την πρόδινε και τη φλυαρούσε ακατάπαυστα. Ήταν τόσο αδύνατος, που το ίδιο ακατάπαυστα την απαρνιότανε. Η σκιά του πραξικοπήματος είχε καταντήσει ένα φάντασμα τόσο οικείο στους Παρισινούς, που όταν, τέλος, φανερώθηκε με σάρκα και οστά, δε θέλανε να το πιστέψουν. Δεν ήταν, λοιπόν ούτε η συνωμοτική επιφυλακτικότητα του αρχηγού της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη ούτε ο απροσδόκητος αιφνιδιασμός της εθνοσυνέλευσης που έκαναν να πετύχει το πραξικόπημα. Αν πέτυχε, πέτυχε παρόλη την αθυροστομία του πρώτου και εν γνώ-

* Παλαδίνοι είναι οι 12 ήρωες στο μεσαιωνικό ποίημα του Ρολάνδου. Εδώ έχουν την έννοια των πιστών ιπποτών ή υπηρετών (σημ. τ. μετ.).

σει της δεύτερης, σαν αναγκαία αναπόφευκτη συνέπεια της προγενέστερης εξέλιξης.

Στις 10 του Οκτώβρη, ο Βοναπάρτης ανάγγειλε στους υπουργούς του την απόφασή του να επαναφέρει το γενικό εκλογικό δικαίωμα. Στις 16, οι υπουργοί υπέβαλαν τις παραιτήσεις τους. Στις 26, το Παρίσι μάθαινε το σχηματισμό της κυβέρνησης Τορινί. Ταυτόχρονα, ο διευθυντής της αστυνομίας Καρλιέ αντικαταστάθηκε από τον Μοπά. Ο διοικητής της 1ης Μεραρχίας του στρατού Μανιάν συγκέντρωσε στην πρωτεύουσα τα πιο έμπιστα συντάγματα. Στις 4 του Νοέμβρη, η εθνοσυνέλευση ξανάρχισε τις συνεδριάσεις της. Δεν είχε τίποτε καλύτερο να κάνει, παρά να ανακεφαλαιώσει σε σύντομη, περιληπτική μορφή την πορεία που είχε διανύσει και να αποδείξει πως δεν την έθαψαν παρά μονάχα αφού είχε πεθάνει.

Η πρώτη θέση που είχε χάσει στην πάλη της με την εκτελεστική εξουσία ήταν η κυβέρνηση. Αναγκάστηκε ν' αναγνωρίσει πανηγυρικά αυτή την απώλεια παίρνοντας την κυβέρνηση Τορινί, μια σκιά μόνο κυβέρνηση, σαν πραγματική. Η μόνιμη επιτροπή είχε υποδεχτεί τον κ. Ζιρό με γέλια, όταν παρουσιάστηκε μπροστά της εξ ονόματος των νέων υπουργών. Μια τόσο ανίσχυρη κυβέρνηση, για τόσο ισχυρά μέτρα σαν την επαναφορά του γενικού εκλογικού δικαιώματος! Μα το ζήτημα ήταν ακριβώς να μην κάνουν τίποτα μέσα στο κοινοβούλιο και να κάνουν το παν ενάντια στο κοινοβούλιο.

Από την πρώτη μέρα της επανάληψης των εργασιών της, η εθνοσυνέλευση δέχτηκε το μήνυμα του Βοναπάρτη, που απαιτούσε την επαναφορά του γενικού εκλογικού δικαιώματος και την κατάργηση του νόμου της 31ης του Μάη 1850. Την ίδια μέρα, οι υπουργοί του καταθέσανε ένα νομοσχέδιο μ' αυτό το πνεύμα. Η εθνοσυνέλευση απόρριψε αμέσως την πρόταση της κυβέρνησης να θεωρηθεί κατελείγον το νομοσχέδιο αυτό και απόρριψε το ίδιο το νομοσχέδιο στις 13 του

Νοέμβρη με 355 ψήφους ενάντια σε 348. Έτσι παραβίαζε ακόμα μια φορά την εντολή της. Επιβεβαίωνε ακόμα μια φορά το γεγονός ότι είχε μεταβληθεί από ελεύθερα εκλεγμένη αντιπροσωπία του λαού σε κοινοβούλιο που το σφετερίστηκε μια τάξη, αναγνώριζε ακόμα μια φορά ότι είχε μονάχη της κόψει τους μυς που συνδέανε το κοινοβουλευτικό κεφάλι με το σώμα του έθνους.

Αν με την πρότασή της για επαναφορά του γενικού εκλογικού δικαιώματος, η εκτελεστική εξουσία απευθυνόταν από την εθνοσυνέλευση στο λαό, η νομοθετική εξουσία με το νομοσχέδιό της για τους κοσμήτορες απευθυνόταν από το λαό στο στρατό. Το νομοσχέδιο για τους κοσμήτορες είχε σκοπό ν' αποκαταστήσει το δικαίωμά της για την άμεση κινητοποίηση του στρατού, για το σχηματισμό ενός κοινοβουλευτικού στρατού. Αν αναγόρευε έτσι το στρατό σε διαιτητή ανάμεσά της και στο λαό, ανάμεσά της και στον Βοναπάρτη, αν αναγνώριζε το στρατό σαν αποφασιστική κρατική εξουσία, από την άλλη έπρεπε να παραδεχτεί ότι από καιρό είχε παραιτηθεί από την αξίωσή της να κυριαρχεί στο στρατό. Αν, αντί να κινητοποιήσει αμέσως το στρατό, συζητούσε για το δικαίωμα της κινητοποίησής του, πρόδινε ότι αμφέβαλε για την ίδια τη δική της εξουσία. Με την απόρριψη του νομοσχεδίου για τους κοσμήτορες, ομολόγησε δημόσια την αδυναμία της. Το νομοσχέδιο αυτό απορρίφθηκε με μια πλειοψηφία 108 ψήφων, οι ορεινοί έδωσαν έτσι τη λύση. Βρισκόταν η ίδια στη θέση του γαϊδάρου του Μπουριντάν, όχι βέβαια ανάμεσα σε δυο δεμάτια σανό, για να αποφασίσει ποιο από τα δυο είναι πιο ορεκτικό, αλλά ανάμεσα σε δυο ξυλοφορτώματα για να αποφασίσει ποιο από τα δυο είναι πιο σκληρό. Από τη μια μεριά, ο φόβος από τον Σανγκαρνιέ, από την άλλη, ο φόβος από τον Βοναπάρτη. Πρέπει να παραδεχτούμε ότι η κατάσταση δεν ήταν καθόλου ηρωική.

Στις 18 του Νοέμβρη υποβλήθηκε μια τροπολογία στο νομοσχέδιο που είχε καταθέσει το κόμμα της τάξης για τις

δημοτικές εκλογές, που έλεγε ότι αντί τρία χρόνια έφτανε οι δημοτικοί εκλογείς να έχουν ένα χρόνο διαμονή στον τόπο που ψήφιζαν. Η τροπολογία απορρίφθηκε με μια μονάχα ψήφο, αποδείχτηκε, όμως, αμέσως ότι αυτή η ψήφος προερχόταν από κάποιο λάθος. Το κόμμα της τάξης, με το κομματiasμά του σε εχθρικές ομάδες, είχε χάσει από καιρό την αυτοτελή κοινοβουλευτική του πλειοψηφία. Έδειχνε τώρα ότι δεν υπήρχε καμιά πλειοψηφία στο κοινοβούλιο. Η εθνοσυνέλευση είχε καταντήσει *ανίκανη να πάρει μια απόφαση*. Τα ατομικά της στοιχεία δε συγκρατιόνταν πια από καμιά συνεκτική δύναμη. Είχε καταναλώσει την τελευταία της πνοή. Ήταν νεκρή.

Τέλος, λίγες μέρες πριν από την καταστροφή, η εξωκοινοβουλευτική μάζα της αστικής τάξης έμελλε να επιβεβαιώσει ακόμα μια φορά πανηγυρικά τη ρήξη της με την αστική τάξη μέσα στο κοινοβούλιο. Ο Θιέρσος, ένας κοινοβουλευτικός ήρωας που είχε κατεξοχήν προσβληθεί από την αγιάτρευτη αρρώστια της κοινοβουλευτικής ηλιθιότητας, σκάρωσε ύστερα από το θάνατο του κοινοβουλίου μια καινούργια *κοινοβουλευτική μηχανορραφία με το συμβούλιο της επικρατείας, ένα νόμο περί ευθύνης που θα περιοριζε τον πρόεδρο μέσα στα όρια του Συντάγματος*. Όπως ο Βοναπάρτης στις 15 του Σεπτεμβρη, με την ευκαιρία της κατάθεσης του θεμέλιου λίθου της νέας αγοράς του Παρισιού, είχε, σαν νεότερος Μασανιέλο, καταγοητεύσει τις μανάβισσες της αγοράς, τις πωλήτριες ψαριών –βέβαια, καθεμιά απ' αυτές τις πωλήτριες ζύγιζε ίσαμε 17 μπουργκράφους σε πραγματική δύναμη– όπως ύστερα από την κατάθεση του νομοσχεδίου για τους κοσμήτορες ενθουσίασε τους υπολοχαγούς που είχε κεράσει στα Ηλύσια, έτσι και τώρα στις 25 του Νοέμβρη παράσυρε τη βιομηχανική αστική τάξη που είχε συγκεντρωθεί στο ιπποδρόμιο για να πάρει από το χέρι του τα μετάλλια των βραβείων της βιομηχανικής έκθεσης του Λονδίνου. Παραθέτω το πιο χαρακτηριστικό μέρος του λόγου του, όπως

τον δημοσίευσε η Ζουρνάλ ντε Ντεμπά : «Υστερα από τόσες ανέλπιστες επιτυχίες, έχω το δικαίωμα να επαναλάβω πόσο μεγάλη θα ήταν η γαλλική δημοκρατία, αν της επιτρεπόταν να ακολουθήσει τα πραγματικά της συμφέροντα και να μεταρρυθμίσει τους θεσμούς της, αντί να αναταράσσεται διαρκώς, από τη μια, από δημαγωγούς και, από την άλλη, από μοναρχικές παραισθήσεις (θυελλώδη και επανειλημμένα χειροκροτήματα από όλες τις πλευρές του αμφιθεάτρου). Οι μοναρχικές παραισθήσεις εμποδίζουν κάθε πρόοδο και κάθε σοβαρό βιομηχανικό κλάδο. Αντί για πρόοδο έχουμε αγώνα. Βλέπουμε άνδρες, που πριν ήταν οι πιο δραστήριοι υποστηρικτές της βασιλικής εξουσίας και των βασιλικών προνομίων, να γίνονται οπαδοί μιας συμβατικής, μόνο και μόνο για να εξασθενίσουν την εξουσία που έχει ανακύψει από το γενικό εκλογικό δικαίωμα. (Δυνατά και επανειλημμένα χειροκροτήματα). Βλέπουμε άνδρες που υπόφεραν περισσότερο από όλους από την επανάσταση και την ελεεινολόγησαν περισσότερο από όλους, να προκαλούν μια νέα επανάσταση, μόνο και μόνο για να αλυσοδέσουν τη θέληση του έθνους... Σας υπόσχομαι ησυχία για το μέλλον κλπ., κλπ. (Μπράβο, μπράβο, θυελλώδη μπράβο).» Έτσι, η βιομηχανική αστική τάξη χειροκορεί με δουλοπρεπή μπράβο το προξενικόπλημα της 2 του Δεκέμβρη, την κατάργηση του κοινοβουλίου, τον αφανισμό της δικής της κυριαρχίας, τη δικτατορία του Βοναπάρτη. Στη βροντή των χειροκροτημάτων της 25ης του Νοέμβρη απάντησε η βροντή των κανονιών της 4ης του Δεκέμβρη και το σπίτι του κ. Σαλαντρούζ, που είχε χειροκοπήσει και φωνάζει τα περισσότερα μπράβο, ήταν εκείνο που χτυπήθηκε από τις περισσότερες κανονιές.

Όταν, ο Κρόμβελ διάλυσε το Μακρό κοινοβούλιο, πήγε μονάχος του και στάθηκε στη μέση της αίθουσας των συνεδριάσεών του, έβγαλε από την τσέπη το ρολόι του για να μη ζήσει ούτε ένα λεπτό πέρα από την προθεσμία που του είχε καθορίσει και έδιωξε κάθε μέλος του με εύθυμες χιουμορι-

στικές βραιοίς. Ο Ναπολέων, κατώτερος από το πρωτότυπό του, πήγε τουλάχιστο στις 18 Μπρυμαίρ στο νομοθετικό σώμα και τον διάβασε, αν και με πιγμένη φωνή, τη θανατική του καταδίκη. Ο δεύτερος Βοναπάρτης, που εξάλλου βρέθηκε να κατέχει μια ολότελα διαφορετική εκτελεστική εξουσία από την εξουσία του Κρόμβελ και του Ναπολέοντα, δεν αναζητούσε το πρωτότυπό του στα χρονικά της παγκόσμιας ιστορίας, αλλά στα χρονικά της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη, στα χρονικά της εγκληματολογικής δικαιοσύνης. Κλέβει από την τράπεζα της Γαλλίας 25 εκατομμύρια φράγκα, εξαγοράζει το στρατηγό Μανιάν με ένα εκατομμύριο, τους στρατιώτες με δεκαπέντε φράγκα και με ρακί τον καθένα, ανταμώνεται σαν κλέφτης στα κρυφά με τους συνενόχους τους τη νύχτα, διατάζει να διαρρήξουν τα σπίτια των πιο επικίνδυνων κοινοβουλευτικών ηγετών και ν' αρπάξουν απ' τα κρεβάτια τους τον Καβενιάν, τον Λαμορισιέρ, τον Λεφλό, τον Σάνγκαρνιέ, τον Σαρά, τον Θιέρσο, τον Μπαζ κλπ., διατάζει να καταλάβουν στρατιωτικά τις κυριότερες πλατείες του Παρισιού και το κτίριο του κοινοβουλίου και να τοιχοκολλήσουν νωρίς το πρωί σ' όλους τους τοίχους κατεργάρικες αγγελίες που γνωστοποιούσαν τη διάλυση της εθνοσυνέλευσης και του συμβουλίου της επικρατείας, την επαναφορά του γενικού εκλογικού δικαιώματος και την κήρυξη του νομού του Σηκαύανα σε κατάσταση πολιορκίας. Με τον ίδιο τρόπο, καταχωρήθηκε λίγο αργότερα στη Μονιτέρ ένα πλαστό έγγραφο, πως τάχα σημαίνοντες κοινοβουλευτικοί παράγοντες συγκεντρώθηκαν γύρω του σε ένα κρατικό συμβουλευτικό σώμα.

Το κολοβό κοινοβούλιο που συγκεντρώθηκε στο δημαρχείο του δέκατου διαμερίσματος του Παρισιού και που το αποτελούσαν κυρίως νομιμόφρονες και ορλεανικοί, αποφασίζει την καθαίρεση του Βοναπάρτη φωνάζοντας επανειλημμένα: «Ζήτω η δημοκρατία!» προσφωνεί του κάκου το πλήθος που έχασκε μπροστά στο κτήριο της δημαρχίας και

σέρνεται στο τέλος με συνοδεία από Αφρικανούς ακροβολιστές, πρώτα στους στρατώνες του ντ' Ορσέ και έπειτα στοιβάζεται σε κλούβες και μεταφέρεται στις φυλακές του Μαζά, του Χαμ και της Βενσέν. Αυτό το τέλος είχαν το κόμμα της τάξης, η νομοθετική συνέλευση και η επανάσταση του Φλεβάρη. Πριν φτάσουμε σ' ένα συμπέρασμα, ας κάνουμε ένα σύντομο σχεδιάγραμμα της ιστορίας τους.

I. *Πρώτη περίοδος.* Από τις 24 του Φλεβάρη ως τις 4 του Μάη 1848. Περίοδος του Φλεβάρη. Πρόλογος. Απάτη της γενικής συναδέλφωσης.

II. *Δεύτερη περίοδος.* Περίοδος διαμόρφωσης της δημοκρατίας και της συντακτικής εθνοσυνέλευσης.

1. Από τις 4 του Μάη ως τις 25 του Ιούνη 1848. Πάλη όλων των τάξεων ενάντια στο προλεταριάτο. Ήττα του προλεταριάτου στις μέρες του Ιούνη.

2. Από τις 25 του Ιούνη ως τις 10 του Δεκέμβρη 1848. Δικτατορία των πούρων αστών δημοκρατών. Επεξεργασία του Συντάγματος. Κήρυξη του Παρισιού σε κατάσταση πολιορκίας. Η αστική δικτατορία παραμερίζεται στις 10 του Δεκέμβρη με την εκλογή του Βοναπάρτη στην προεδρία.

3. Από τις 20 του Δεκέμβρη 1848 ως τις 28 του Μάη 1849. Αγώνας της συντακτικής συνέλευσης ενάντια στον Βοναπάρτη και στο κόμμα της τάξης, που συμμαχούσε μαζί του. Τέλος της συντακτικής. Πτώση της δημοκρατικής αστικής τάξης.

III. *Τρίτη περίοδος.* Περίοδος της συνταγματικής δημοκρατίας και της νομοθετικής εθνοσυνέλευσης.

1. Από τις 28 του Μάη 1849 ως τις 13 του Ιούνη 1849. Πάλη των μικροαστών ενάντια στην αστική τάξη και τον Βοναπάρτη. Ήττα της μικροαστικής δημοκρατίας.

2. Από τις 13 του Ιούνη 1849 ως τις 31 του Μάη 1850. Κοινοβουλευτική δικτατορία του κόμματος της τάξης. Ολοκληρώνει την κυριαρχία του με την κατάργηση του γενικού εκλογικού δικαιώματος, χάνει όμως την κοινοβουλευτική κυβέρνηση.
3. Από τις 31 του Μάη 1850 ως τις 2 του Δεκέμβρη 1851. Πάλη ανάμεσα στην κοινοβουλευτική αστική τάξη και τον Βοναπάρτη.
 - α) Από τις 31 του Μάη 1850 ως τις 12 του Γενάρη 1851. Το κοινοβούλιο χάνει την ανώτατη διοίκηση του στρατού.
 - β) Από τις 12 του Γενάρη ως τις 11 του Απριλίου 1851. Το κοινοβούλιο νικιέται στις προσπάθειές του να ξαναποκτήσει τη διοικητική εξουσία. Το κόμμα της τάξης χάνει την ανεξάρτητη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Συνασπίζεται με τους δημοκρατικούς και τους ορεινούς.
 - γ) Από τις 11 του Απριλίου 1851 ως τις 9 του Οκτώβρη 1851. Προσπάθειες για αναθεώρηση, συγχώνευση, παράταση. Το κόμμα της τάξης διαλύεται στα ξεχωριστά συστατικά του στοιχεία. Σταθεροποιείται η ρήξη ανάμεσα στην αστική μάζα, από τη μια, και στο αστικό κοινοβούλιο και τον Τύπο από την άλλη.
 - δ) Από τις 9 του Οκτώβρη ως τις 2 του Δεκέμβρη 1851. Ανοιχτή ρήξη ανάμεσα στο κοινοβούλιο και την εκτελεστική εξουσία. Το κοινοβούλιο εκτελεί την πράξη του θανάτου του και υποκύπτει, εγκαταλειμμένο από την ίδια του την τάξη, από το στρατό και απ' όλες τις άλλες τάξεις. Τέλος του κοινοβουλευτικού καθεστώτος και της αστικής κυριαρχίας. Νίκη του Βοναπάρτη. Παρωδία αυτοκρατορικής παλινόρθωσης.

VII

Η κοινοβουλευτική δημοκρατία εμφανίστηκε σαν μια φράση, σαν μια προφητεία στο κατώφλι της επανάστασης του Φλεβάρη. Στις μέρες του Ιούνη 1848 πνίγηκε στο αίμα του παρισινού προλεταριάτου, πλανιέται, όμως, σαν φάντασμα στις επόμενες πράξεις του δράματος. Η λαοκρατική* δημοκρατία κάνει την εμφάνισή της. Στις 13 του Ιούνη 1849 εξαφανίστηκε μαζί με τους μικροαστούς που το είχαν σκάσει, όμως πάνω στη φυγή της αφήνει πίσω της διπλά καυχησιάρικες ρεκλάμες. Η κοινοβουλευτική δημοκρατία, μαζί με την αστική τάξη, καταλαμβάνει ολόκληρη τη σκηνή, αναπτύσσεται σ' όλο το πλάτος της ύπαρξής της, μα η 2 του Δεκέμβρη 1851 τη θάβει κάτω από την κραυγή τρόμου των συνασπισμένων βασιλικών: «Ζήτω η δημοκρατία!»

Η γαλλική αστική τάξη ορθώθηκε ενάντια στην κυριαρχία του εργαζόμενου προλεταριάτου. Έφερε στην εξουσία το κουρελοπρολεταριάτο με επικεφαλής τον αρχηγό της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη. Η αστική τάξη κρατούσε τη Γαλλία σε αγωνιώδη φόβο μπρος στις μελλοντικές φορκαλεότητες της ερυθρής αναρχίας. Ο Βοναπάρτης της προεξόφλησε αυτό το μέλλον, όταν στις 4 του Δεκέμβρη έβαλε τον ενθουσιασμένο με ρακί στρατό της τάξης να κατεβάζει με ντουφεκίες από τα παράθυρά τους τους έγκριτους αστούς της λεωφόρου Μονμάρτρ και της λεωφόρου των Ιταλών. Είχε αποθεώσει το σπαθί, τώρα το σπαθί την εξουσιάζει. Είχε εκμηδενίσει τον επαναστατικό Τύπο, τώρα έχει εκμηδενιστεί και ο δικός της ο Τύπος. Είχε θέσει τις λαϊκές συγκεντρώσεις κάτω από αστυνομική επιτήρηση. Τώρα και τα σαλόνια της βρίσκονται κάτω από αστυνομική επιτήρηση. Είχε διαλύσει

* Πρόκειται για τον όρο *Demokratcke Republic* (σημ. τ. μετ.)

τη δημοκρατική εθνοφυλακή, τώρα διαλύθηκε και η δική της εθνοφυλακή. Είχε κηρύξει την κατάσταση πολιορκίας, τώρα η κατάσταση πολιορκίας κηρύσσεται ενάντιά της. Είχε αντικαταστήσει τους ενόρκους με στρατιωτικές επιτροπές, τώρα και τους δικούς της ενόρκους τους αντικαθιστούν στρατιωτικές επιτροπές. Είχε υποτάξει τη δημόσια εκπαίδευση στους παπάδες, τώρα οι παπάδες την υποτάσσουν στη δική τους εκπαίδευση. Είχε εξορίσει πολίτες χωρίς δικαστική απόφαση, τώρα εξορίζεται η ίδια χωρίς δικαστική απόφαση. Είχε καταπνίξει με την κρατική δύναμη και την παραμικρή κίνηση της κοινωνίας, τώρα κάθε τέτοια κίνηση της δικής της κοινωνίας καταπνίγεται από την κρατική δύναμη. Από ενθουσιασμό για το πουγκί της, είχε εξεγερθεί ενάντια στους πολιτικούς της και τους γραφιάδες της, τώρα δεν παραμερίστηκαν μονάχα οι πολιτικοί της και οι γραφιάδες της, μα καταληστεύεται και το πουγκί της, αφού το στόμα της είναι φεμωμένο και η πένα της σπασμένη. Η αστική τάξη φώναζε ακούραστα στην επανάσταση, όπως ο άγιος Αρσένιος στους χριστιανούς: «Fuge, tace, quiesce! Φύγε, σώπα, ησύχασε!» Ο Βοναπάρτης φωνάζει στην αστική τάξη: «Fuge, tace, quiesce! Φύγε, σώπα, ησύχασε!»

Η γαλλική αστική τάξη είχε λύσει από καιρό το δίλημμα του Ναπολέοντα: «Μέσα σε πενήντα χρόνια, η Ευρώπη θα είναι δημοκρατική ή κοζάικη.» Και το είχε λύσει στην «κοζάικη δημοκρατία». Δεν ήταν η Κίρκη που με κακά μάγια μεταμόρφωσε σε τέρας το καλλιτέχνημα της αστικής δημοκρατίας. Η δημοκρατία αυτή δεν είχε χάσει τίποτε άλλο παρά την όψη της αξιοπρέπειας. Η σημερινή Γαλλία υπήρχε κίβλας απόφια μέσα στην κοινοβουλευτική δημοκρατία. Έφτανε μόνο ένα χτύπημα με τη λόγχη, για να σκάσει η φούσκα και να φανεί το τέρας μπροστά στα μάτια μας.

Γιατί το παρισινό προλεταριάτο δεν ξεσηκώθηκε ύστερα από τις 2 του Δεκέμβρη:

Η ανατροπή της αστικής τάξης μόλις είχε διαταχθεί, το

διάταγμα, όμως, δεν είχε ακόμα εκτελεστεί. Κάθε σοβαρή εξέγερση του προλεταριάτου θα την ξαναζωντάνευε αμέσως, θα τη συμφιλίωνε με το στρατό και θα εξασφάλιζε στους εργάτες μια δεύτερη ήττα του Ιούνη.

Στις 4 του Δεκέμβρη, το προλεταριάτο παρακινήθηκε στον αγώνα από τους αστούς και τους μαγαζάτορες. Το βράδυ της ίδιας μέρας, πολλές λεγεώνες της εθνοφυλακής υποσχέθηκαν να εμφανιστούν στο πεδίο της μάχης οπλισμένες και με τις στολές τους. Οι αστοί και μαγαζάτορες είχαν πληροφορηθεί ότι ο Βοναπάρτης, με ένα από τα διατάγματά του της 2 του Δεκέμβρη, καταργούσε τη μυστική ψηφοφορία και επέβαλε στους εκλογείς να γράφουν στους επίσημους εκλογικούς καταλόγους δίπλα στο όνομά τους το «ναι» ή το «όχι» τους. Η αντίσταση της 4ης του Δεκέμβρη φόβισε τον Βοναπάρτη. Τη νύχτα έβαλε να τοιχοκολληθούν σ' όλες τις γωνιές των δρόμων του Παρισιού αγγελίες που γνωστοποιούσαν την επαναφορά της μυστικής ψηφοφορίας. Οι αστοί και οι μαγαζάτορες πίστεψαν πως πέτυχαν το σκοπό τους. Κι εκείνοι που δεν εμφανίστηκαν την άλλη μέρα το πρωί ήταν οι αστοί και οι μαγαζάτορες.

Μ' ένα πραξικόπημα τη νύχτα της 1ης προς τις 2 του Δεκέμβρη, ο Βοναπάρτης στέρησε το παρισινό προλεταριάτο από τους ηγέτες του, τους αρχηγούς των οδοφραγμάτων. Ένας στρατός δίχως αξιωματικούς, που οι αναμνησεις του Ιούνη του 1848 και του 1849 και του Μάη του 1850 τον έκαναν ν' αποφύγει τον αγώνα κάτω από τη σημαία των ορεινών, ανάθεσε στην πρωτοπορία του, στις μυστικές εταιρίες, να σώσουν την επαναστατική τιμή του Παρισιού, που η αστική τάξη την παράδωσε δίχως αντίσταση στη φανταρία, έτσι που ο Βοναπάρτης μπόρεσε αργότερα να αποπλίσσει την εθνοφυλακή, χρησιμοποιώντας το χλευαστικό επιχείρημα ότι φοβόταν μήπως οι αναρχικοί στρέψουν τα όπλα της ενάντια σ' αυτή την ίδια!

«Είναι ο πλήρης και οριστικός θρίαμβος του σοσιαλι-

σμού!» Έτσι χαρακτηρίζει ο Γκιζό τη 2 του Δεκέμβρη. Αν όμως η ανατροπή της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας περιέχει μέσα της σε σπέρμα το θρίαμβο της προλεταριακής επανάστασης, ωστόσο το άμεσο και χειροπιαστό αποτέλεσμά της ήταν η *νίκη του Βοναπάρτη πάνω στο κοινοβούλιο, της εκτελεστικής εξουσίας πάνω στη νομοθετική εξουσία, της βίας δίχως λόγια πάνω στη βία των λόγων.* Στο κοινοβούλιο το έθνος ανύψωσε τη γενική του θέληση σε νόμο, δηλαδή έκανε γενική του θέληση το νόμο της κυρίαρχης τάξης. Μπροστά στην εκτελεστική εξουσία παραιτείται από κάθε δική του θέληση και υποτάσσεται στις διαταγές ενός ξένου, της εξουσίας. Η εκτελεστική εξουσία, αντίθετα από τη νομοθετική εξουσία, εκφράζει την ετερονομία του έθνους σε αντίθεση με την αυτονομία του. Έτσι, η Γαλλία φαίνεται πως ξέφυγε μονάχα από το δεσποτισμό μιας τάξης, για να ξαναπέσει κάτω από το δεσποτισμό ενός ατόμου και μάλιστα κάτω από την εξουσία ενός ατόμου δίχως εξουσία. Ο αγώνας φάνηκε πως εξομαλύνθηκε με το να γονατίζουν μπροστά στον υποκόπανο όλες οι τάξεις, στον ίδιο βαθμό ανίσχυρες και βουβές.

Η επανάσταση, όμως, είναι ριζική. Βρίσκεται ακόμα στο πέρασμά της μέσα από το καθαρτήριο πυρ. Εκτελεί μεθοδικά το έργο της. Ως τις 2 του Δεκέμβρη 1851 είχε αποτελειώσει το μισό από το προπαρασκευαστικό της έργο και τώρα αποτελειώνει το άλλο μισό. Ολοκληρώνει πρώτα την κοινοβουλευτική εξουσία για να μπορεί να την ανατρέψει. Και τώρα που το έχει κατορθώσει αυτό, ολοκληρώνει την εκτελεστική εξουσία, την περιορίζει στην πιο καθαρή της έκφραση, την απομονώνει, τη βάζει απέναντί της σαν μοναδικό στόχο για να συγκεντρώσει πάνω της όλες της τις δυνάμεις καταστροφής. Και όταν θα έχει εκτελέσει το δεύτερο μισό του προπαρασκευαστικού της έργου, η Ευρώπη θα αναπληήσει από τη θέση της και θα φωνάζει χαρούμενα: καλά έσκαψες, γεροτυφλοπόντικα!

Αυτή η εκτελεστική εξουσία, με την τεράστια γραφειο-

κρατική και στρατιωτική οργάνωσή της, με τον πλατύ τεχνητό κρατικό της μηχανισμό, με μια στρατιά από μισό εκατομμύριο υπαλλήλους, πλάι σ' ένα στρατό από άλλο μισό εκατομμύριο, αυτό το φρικιαστικό παρασιτικό σώμα, που τυλίγεται σαν δίχτυ γύρω στο σώμα της γαλλικής κοινωνίας και φράζει όλους τους πόρους της, γεννήθηκε στις μέρες της απόλυτης μοναρχίας, τον καιρό της παρακμής του φεουδαρχικού καθεστώτος, και υποβοήθησε την επίσπευση της παρακμής του. Τα φεουδαρχικά προνόμια των γαιοκτημόνων και των πόλεων μετατράπηκαν σε άλλες τόσες αρμοδιότητες της κρατικής εξουσίας, οι φεουδάρχες τιτλούχοι σε έμμισθους υπαλλήλους και το πολύχρωμο δειγματολόγιο των αντιμαχόμενων μεσαιωνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων έγινε το διαρρυθμισμένο σχέδιο μιας κρατικής εξουσίας, που η εργασία της είναι καταμερισμένη και συγκεντρωμένη σαν σε εργοστάσιο. Η πρώτη γαλλική επανάσταση, έχοντας καθήκον να συντρίψει όλες τις τοπικές, εδαφικές, δημοτικές και επαρχιακές ανεξάρτητες εξουσίες για να δημιουργήσει την αστική ενότητα του έθνους, ήταν υποχρεωμένη ν' αναπτύξει εκείνο που είχε αρχίσει η απόλυτη μοναρχία: το συγκεντρωτισμό, ταυτόχρονα όμως την έκταση, τις αρμοδιότητες και τους παραστάτες της κυβερνητικής εξουσίας. Ο Ναπολέον τελειοποίησε αυτό τον κρατικό μηχανισμό. Η νομιμόφρων μοναρχία και η μοναρχία του Ιούλη δεν του προσθέσανε τίποτα, εκτός από ένα μεγαλύτερο καταμερισμό της εργασίας που αναπτυσσόταν στον ίδιο βαθμό που ο καταμερισμός της εργασίας μέσα στην αστική κοινωνία δημιουργούσε καινούργιες ομάδες συμφερόντων και συνεπώς καινούργιο υλικό για την κρατική διοίκηση. Κάθε καινούριο συμφέρον χωρίστηκε αμέσως από την κοινωνία και αντιπαράτέθηκε σ' αυτή σαν ανώτερο, γενικό συμφέρον, αποσπάστηκε από την αυτενέργεια των κοινωνικών μελών και έγινε αντικείμενο κυβερνητικής δραστηριότητας από το γεφύρι, το σχολικό κτήριο και την κοινόχρηστη ιδιοκτησία μιας αγροτικής κοινότητας

ίσαμε τους σιδηροδρόμους, τον εθνικό πλούτο και το εθνικό πανεπιστήμιο της Γαλλίας. Τέλος, η κοινοβουλευτική δημοκρατία, στην πάλη της ενάντια στην επανάσταση, βρέθηκε αναγκασμένη, μαζί με τα καταπιεστικά μέτρα, να ενισχύσει τους πόρους και το συγκεντρωτισμό της κυβερνητικής εξουσίας. Όλες οι ανατροπές τελειοποιούσαν αυτή τη μηχανή αντί να την τσακίζουν. Τα κόμματα που αγωνίζονταν διαδοχικά για την εξουσία, θεωρούσαν την απόκτηση αυτού του απέραντου κρατικού οικοδομήματος σαν την κυριότερη λεία του νικητή.

Μα στο καθεστώς της απόλυτης μοναρχίας, κατά την πρώτη επανάσταση, και στο καθεστώς του Ναπολέοντα, η γραφειοκρατία ήταν μόνο το μέσο για να προετοιμαστεί η ταξική κυριαρχία της αστικής τάξης. Στο καθεστώς της παλινόρθωσης του Λουδοβίκου Φιλίππου, της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, ήταν το όργανο της κυρίαρχης τάξης, όσο και αν επιδίωκε να γίνει αυτεξούσια.

Μονάχα στο καθεστώς του δεύτερου Βοναπάρτη φαίνεται σαν να χει ολότελα ανεξαρτητοποιηθεί το κράτος. Η κρατική μηχανή έχει τόσο σταθεροποιηθεί τη θέση της απέναντι στην αστική κοινωνία, που της φτάνει να έχει επικεφαλής της τον αρχηγό της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη, έναν τυχοδιώκτη που ήρθε από το εξωτερικό, που τον ανακήρυξε αρχηγό μια μεθυσμένη φανταρία την οποία είχε εξαγοράσει με ρακί και λουκάνικα, και που είναι υποχρεωμένος συνεχώς να της ρίχνει και από ένα λουκάνικο. Έτσι εξηγείται η μικρόψυχη απελπισία, το συναίσθημα της πιο τρομακτικής ταπείνωσης και του εξευτελισμού, που πιέζει το στήθος της Γαλλίας και της κόβει την ανάσα. Η Γαλλία αισθάνεται τον εαυτό της ατιμασμένο.

Και μόλαταύτα, η κρατική εξουσία δεν κρέμεται στον αέρα. Ο Βοναπάρτης αντιπροσωπεύει μια τάξη και μάλιστα την πολυαριθμότερη τάξη της γαλλικής κοινωνίας, τους μικρούς χωρικούς.

Όπως οι Βουρβόνοι ήταν η δυναστεία της μεγάλης γαιοκτησίας, όπως ο οίκος της Ορλεάνης ήταν η δυναστεία του χρήματος, έτσι και οι Βοναπάρτες είναι η δυναστεία των αγροτών, δηλαδή της μάζας του γαλλικού λαού. Ο εκλεκτός των αγροτών δεν είναι ο Βοναπάρτης που υποτασσόταν στο αστικό κοινοβούλιο, αλλά ο Βοναπάρτης που το διάλυσε. Τρία χρόνια, οι πόλεις κατορθώναν να πλαστογραφούν την έννοια των εκλογών της 10ης του Δεκέμβρη και να εξαπατούν τους αγρότες στο ζήτημα της παλινόρθωσης της αυτοκρατορίας. Οι εκλογές της 10ης του Δεκέμβρη 1848 ολοκληρώθηκαν μονάχα με το πραξικόπημα της 2 του Δεκέμβρη 1851.

Οι μικροί χωρικοί αποτελούν μια τεράστια μάζα, που τα μέλη της ζουν κάτω από όμοιες συνθήκες, δίχως όμως να έρχονται μεταξύ τους σε πολλών ειδών σχέσεις. Ο τρόπος της παραγωγής τους, τους απομονώνει τον έναν από τον άλλο, αντί να τους φέρνει σε αμοιβαία επικοινωνία. Η απομόνωση μεγαλώνει χάρη στα άσχημα συγκοινωνιακά μέσα της Γαλλίας και στη φτώχεια των αγροτών. Το παραγωγικό τους πεδίο, ο μικρός κλήρος, δεν επιτρέπει στην καλλιέργειά του κανέναν καταμερισμό της ερρασίας, καμιά εφαρμογή της επιστήμης και συνεπώς καμιά ποικιλία ανάπτυξης, καμιά διαφορά ταλέντων, κανένα πλούτο κοινωνικών σχέσεων. Κάθε ξεχωριστή αγροτική οικογένεια είναι σχεδόν αυτόκτης, η ίδια παράγει άμεσα το μεγαλύτερο μέρος της κατανάλωσής της και έτσι αποκτά τα μέσα συντήρησής της περισσότερο από την ανταλλαγή με τη φύση, παρά από την επικοινωνία με την κοινωνία. Ο μικρός κλήρος, ο αγρότης και η οικογένεια, δίπλα ένας άλλος μικρός κλήρος, ένας άλλος αγρότης και μια άλλη οικογένεια. Μια χούφτα απ' αυτές τις μονάδες κάνουν ένα χωριό και μια χούφτα χωριά κάνουν ένα νομό. Έτσι σχηματίζεται η μεγάλη μάζα του γαλλικού έθνους με απλή άθροιση ομώνυμων μεγεθών, το ίδιο περίπου όπως ένα σακί πατάτες κάνει ένα σακί πατάτες. Εφόσον εκατομμύρια οικογένειες ζουν κάτω από οικονομικές συνθήκες ύπαρξης, που ξεχω-

ρίζουν τον τρόπο της ζωής τους, τα συμφέροντά τους και τη μόρφωσή τους από τον τρόπο της ζωής, τα συμφέροντα και τη μόρφωση των άλλων τάξεων και τις αντιπαραθέτουν εχθρικά σ' αυτές, αποτελούν μια τάξη. Εφόσον όμως ανάμεσα στους μικρούς αγρότες υπάρχει μόνο μια τοπική συνάφεια και η ομοιότητα των συμφερόντων τους δε δημιουργεί καμιά κοινότητα, κανένα εθνικό σύνδεσμο και καμιά πολιτική οργάνωση, δεν αποτελούν τάξη. Γι' αυτό είναι ανίκανοι να επιβάλουν εξ ονόματός τους τα ταξικά τους συμφέροντα, είτε με μια Βουλή είτε με μια συμβατική συνέλευση. Δεν μπορούν ν' αντιπροσωπεύουν τον εαυτό τους, πρέπει να αντιπροσωπεύονται από άλλους. Ο αντιπρόσωπός τους πρέπει ταυτόχρονα να παρουσιάζεται σαν κύριός τους, σαν μια εξουσία πάνω απ' αυτούς, σαν μια απεριόριστη κυβερνητική δύναμη, που τους προστατεύει από τις άλλες τάξεις και τους στέλνει από πάνω στη βροχή και τον ήλιο. Η πολιτική επιρροή των μικρών αγροτών βροίσκει, συνεπώς, την τελευταία της έκφραση στην υποταγή της ίδιας της κοινωνίας στην εκτελεστική εξουσία.

Η ιστορική παράδοση γέννησε την πίστη των Γάλλων αγροτών στο θαύμα ότι ένας άνθρωπος με το όνομα Ναπολέον θα τους ξανάφερνε κάθε μεγαλείο. Και βρέθηκε κάποιιο υποκείμενο, που λέει ότι είναι αυτός ο άνθρωπος, γιατί έχει το όνομα Ναπολέον και γιατί ο ναπολεόντειος κώδικας ορίζει ότι: «Απαγορεύεται η αναζήτηση της πατρότητας.» Ύστερα από είκοσι χρόνια αληθείας και ύστερα από μια σειρά γελοίες περιπέτειες, πραγματοποιείται ο μύθος και ο άνθρωπος γίνεται αυτοκράτορας των Γάλλων. Η έμμονη ιδέα του ανιψιού πραγματοποιήθηκε, γιατί συνέπιπτε με την έμμονη ιδέα της πιο πολυαριθμής τάξης του γαλλικού λαού.

Μα, θα μου αντιτάξει κανείς, και οι εξεγέρσεις των αγροτών στη μισή Γαλλία, το κυνήγι του στρατού ενάντια στους αγρότες, οι μαζικές φυλακίσεις και εξορίες των αγροτών;

Από τον καιρό του Λουδοβίκου XIV η Γαλλία δε γνώρι-

σε παρόμοιο διαγισμό των αγροτών «για δημαγωγικές μηχανοραφίες».

Πρέπει όμως να με καταλάβετε καλά. Η δυναστεία του Βοναπάρτη δεν αντιπροσωπεύει τον επαναστάτη αλλά το συντηρητικό αγρότη, δεν αντιπροσωπεύει τον αγρότη που θέλει να βγει έξω από τις κοινωνικές συνθήκες της ύπαρξης του, από το μικρό κλήρο, αλλά αντίθετα τον αγρότη που θέλει να σταθεροποιήσει αυτές τις συνθήκες κι αυτόν τον κλήρο, δεν αντιπροσωπεύει το λαό της υπαίθρου που ενωμένος με τις πόλεις θέλει να ανατρέψει με τη δική του δραστηριότητα το παλιό καθεστώς, αλλά, αντίθετα, το λαό της υπαίθρου που, γερά κλεισμένος σ' αυτό το παλιό καθεστώς, θέλει να δει τον εαυτό του μαζί με το μικρό κλήρο του να σώζεται και να ευνοείται από το φάντασμα της αυτοκρατορίας. Η δυναστεία του Βοναπάρτη δεν αντιπροσωπεύει το διαφωτισμό, αλλά τη δεισιδαιμονία του αγρότη, δεν αντιπροσωπεύει την κρίση του, αλλά την υπόληψή του, δεν αντιπροσωπεύει το μέλλον του, αλλά το παρελθόν του, δεν αντιπροσωπεύει τη σύγχρονη Σεβέν αλλά τη σύγχρονη Βανδέα του.¹

Η τριόχρονη σκληρή κυριαρχία της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας είχε απελευθερώσει μια μερίδα Γάλλους αγρότες από τη ναπολεόντεια αυταπάτη και τους είχε επαναστατοποιήσει, αν και μονάχα επιφανειακά. Κάθε φορά, όμως,

1. Στη Σεβέν, μια ορεινή περιοχή της Γαλλίας, ξέσπασε στις αρχές του 18ου αιώνα μια μεγάλη εξέγερση διαμαρτυρούμενων αγροτών (των λεγομένων Καμιζάρ) κάτω από το σύνθημα: «Όχι πια άλλους φόρους», «Ελευθερία θρησκευτικής πίστης». Οι εξεγερμένοι κατέλαβαν φεουδαρχικούς πύργους και ενωμένοι σε αντάρτικα τμήματα και κάτω από την προστασία των βουνών συνέχισαν τρία σχεδόν χρόνια τον αγώνα τους. Βανδέα: νομός της Γαλλίας που ήταν η εστία της αντεπανάστασης τον καιρό της γαλλικής αστικής επανάστασης στα τέλη του 18ου αιώνα. Στην πάλη της ενάντια στην επαναστατική Γαλλία, η αντεπανάσταση χρησιμοποίησε την εκεί καθυστερημένη αγροτιά, που ήταν πολύ επηρεασμένη από τον καθολικό κλήρο (σημ. τ. σύντ.).

που έμπαιναν σε κίνηση, η αστική τάξη τους απωθούσε με τη βία. Κάτω από την κοινοβουλευτική δημοκρατία, η σύγχρονη συνείδηση του Γάλλου αγρότη πάλευε με την πατροπαράδοτη συνείδησή του. Ο αγώνας αυτός συνεχίστηκε με τη μορφή μιας αδιάκοπης πάλης ανάμεσα στους δασκάλους και τους παπάδες. Η αστική τάξη κατανίκησε τους δασκάλους. Για πρώτη φορά, οι αγρότες έκαναν προσπάθειες να κρατήσουν ανεξάρτητη στάση απέναντι στην κυβερνητική δράση. Αυτό εκδηλώθηκε με τις αδιάκοπες συγκρούσεις ανάμεσα στους κοινοτάρχες και τους νομάρχες. Η αστική τάξη έπαυσε τους κοινοτάρχες. Τέλος, στην περίοδο της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας ξεσηκώθηκαν οι αγρότες και σε διάφορα μέρη ενάντια στο ίδιο τους το γέννημα, το στρατό. Η αστική τάξη τους τιμώρησε με καταστάσεις πολιορκίας και με δημεύσεις των περιουσιών τους. Κι αυτή η ίδια η αστική τάξη φωνάζει τώρα για την ηλιθιότητα των μαζών, του χυδαίου όχλου που την πρόδωσε στον Βοναπάρτη. Αυτή η ίδια στερέωσε με τη βία την πίστη της αγροτικής τάξης στην αυτοκρατορία, η ίδια διατήρησε τις συνθήκες που αποτελούν την κοιτίδα αυτής της αγροτικής θρησκείας. Πάντως, η αστική τάξη είναι αναγκασμένη να φοβάται την ηλιθιότητα των μαζών, όσο θα μένουν συντηρητικές, και τη νοημοσύνη των μαζών, μόλις γίνουν επαναστατικές.

Στις εξεγέρσεις ύστερα από το πραξικόπημα, μια μερίδα Γάλλοι αγρότες διαμαρτυρήθηκαν με τα όπλα στο χέρι ενάντια στην ίδια τους την ψήφο της 10ης του Δεκέμβριου 1848. Το σχολείο που πέρασαν από το 1848 και δώθε τους είχε φρονηματίσει. Μόνο που είχανε τάξει τον εαυτό τους στον υπόκοσμο της ιστορίας. Η ιστορία τους κρατούσε από το λόγο τους και η πλειοψηφία ήτανε σε τέτοιο βαθμό ταραγμένη που ίσα-ίσα στους πιο κόκκινους νομούς ο αγροτικός κόσμος ψήφισε ανοιχτά τον Βοναπάρτη. Νομίζανε πως η εθνοσυνέλευση εμπόδιζε τον Βοναπάρτη να βαδίζει μπροστά. Ο Βοναπάρτης είχε τώρα σπάσει τα δεσμά που μ' αυτά οι πόλεις είχαν

νε δέσει τη θέληση της υπαίθρου. Ακόμα, οι αγρότες σε μερικές περιφέρειες έκαναν την παράλογη σκέψη: μια συμβατική συνέλευση πλάι στον Ναπολέοντα.

Αφού η πρώτη επανάσταση μετέβαλε τους αγρότες από μισοδουλοπάροικους σε ελεύθερους ιδιοκτήτες της γης, ο Ναπολέων στερήωσε και ρύθμισε τις συνθήκες που θα τους επιτρέπανε να εκμεταλλεύονται ανενόχλητα τη γη της Γαλλίας που πριν λίγο είχε περάσει στα χέρια τους και να ικανοποιούν το νεανικό πάθος τους για ιδιοκτησία. Αυτό όμως που προκαλεί τώρα την καταστροφή του Γάλλου αγρότη είναι ο ίδιος ο μικρός του κλήρος, ο τεμαχισμός της γης, η μορφή της ιδιοκτησίας που σταθεροποίησε ο Ναπολέων στη Γαλλία. Οι υλικές συνθήκες είναι ακριβώς εκείνες που μετέτρεψαν το φεουδαρχικό αγρότη σε μικρό αγρότη και τον Ναπολέοντα σε αυτοκράτορα. Δυο γενιές στάθηκαν αρκετές για να δημιουργήσουν το αναπόφευκτο αποτέλεσμα: την προοδευτική χειροτέρευση της γεωργίας και την προοδευτική καταχρέωση του γεωργού. Η «ναπολεόντεια» μορφή ιδιοκτησίας, που στις αρχές του 19ου αιώνα ήταν η προϋπόθεση για την απελευθέρωση και τον πλουτισμό του γαλλικού αγροτικού πληθυσμού, εξελίχθηκε στη διάρκεια αυτού του αιώνα σε νόμο της υποδούλωσης και της εξαθλίωσής του. Και ακριβώς αυτό το νόμο είναι υποχρεωμένος να διατηρήσει ο δεύτερος Βοναπάρτης γιατί αποτελεί την πρώτη από τις «ναπολεόντειες ιδέες». Κι αν ακόμη συμεριζεται μαζί με τους αγρότες την απατάτη ότι η αιτία της καταστροφής τους δε βρίσκεται στην ίδια την τεμαχισμένη μικροϊδιοκτησία, αλλά έξω απ' αυτήν, στην επίδραση περαστικών δευτερεύουσας σημασίας, οι πειραματισμοί του θα σκάσουν σαν σαπουνόφουσες όταν έρθουν σε επαφή με τις παραγωγικές σχέσεις.

Η οικονομική εξέλιξη της τεμαχισμένης μικροϊδιοκτησίας ανάτρεψε από τη βάση τους τις σχέσεις των αγροτών προς τις άλλες τάξεις της κοινωνίας. Τον καιρό του Ναπολέοντα, ο τεμαχισμός της γης στην ύπαιθρο συμπλήρωνε τον

ελεύθερο συναγωνισμό και την απαρχή της μεγάλης βιομηχανίας στις πόλεις. Η αγροτική τάξη ήταν η πανταχού παρούσα διαμαρτυρία ενάντια στην αριστοκρατία των γαιοκτημόνων που μόλις είχε γκρεμιστεί. Οι ρίζες που η τεμαχισμένη αυτή μικροϊδιοκτησία άπλωσε στο γαλλικό έδαφος στέρεψαν το φεουδαλισμό από κάθε τροφή. Τα ορόσημά της αποτέλεσαν τα φυσικά οχυρά της αστικής τάξης ενάντια σε κάθε εγχείρημα των παλιών της αφεντικών. Μα στην πορεία του 19ου αιώνα τη θέση του φεουδάρχη την πήρε ο τοκογλύφος των πόλεων, τη θέση των φεουδαρχικών υποχρεώσεων του αγρότη που συνδέονταν με τη γη την πήρε η υποθήκη, τη θέση της αριστοκρατικής γαιοκτησίας την πήρε το αστικό κεφάλαιο. Ο μικρός κλήρος του αγρότη είναι τώρα μόνο το πρόσημα που επιτρέπει στον κεφαλαιοκράτη να βγάλει κέρδος, τόκο και πρόσοδο από τη γη, ενώ αφήνει στον ίδιο τον αγρότη να κοιτάξει πώς θα μπορέσει να βγάλει το μεροκάματό του. Το υποθηκικό χρέος, που βαραίνει τη γαλλική γη, υποχρεώνει την αγροτιά της Γαλλίας να πληρώνει έναν τόκο ίσο με τον ετήσιο τόκο όλου του αγγλικού δημόσιου χρέους. Η τεμαχισμένη μικροϊδιοκτησία, με την υποδούλωσή της στο κεφάλαιο –και στην υποδούλωση αυτή οδηγεί αναπόφευκτα όλη η εξέλιξή της– μετέτρεψε τη μάζα του γαλλικού έθνους σε τρωγλοδύτες. Δεκάξι εκατομμύρια αγρότες (υπολογίζονται μαζί οι γυναίκες και τα παιδιά) ζουν σε τρώγλες που ένα μεγάλο μέρος έχουν μονάχα ένα άνοιγμα, ένα άλλο έχει δυο και οι πιο προνομιούχες τρία ανοίγματα. Τα παράθυρα όμως είναι για ένα σπίτι ό,τι είναι οι πέντε αισθήσεις για το κεφάλι. Το αστικό καθεστώς που στις αρχές του αιώνα έβαλε το κράτος φρουρό του νεοσυστημένου μικρού κλήρου και που τον λίκτανε με δάφνες, έγινε τώρα ένας βρικόλακας που ρουφάει το αίμα του και το μεδούλι του και τον πετάει στην αλημιστική χύτρα του κεφαλαίου. Ο κώδικας του Ναπολέοντα δεν είναι πια παρά ο κώδικας της δήμευσης, της εκποίησης και του αναγκαστικού πλειστηριασμού. Στα τέσσερα εκα-

τομμύρια (μαζί με τα παιδιά τους κλπ.), τους επίσημα άπορους αλήτες, εγκληματίες και πόρνες, που αριθμεί η Γαλλία, πρέπει να προστεθούν πέντε εκατομμύρια που κρέμονται στο χείλος του γκρεμού και είτε ζουν στην ύπαιθρο είτε μαζί με τα κουρέλια τους και με τα παιδιά τους φεύγουν συνεχώς από την ύπαιθρο στις πόλεις και από τις πόλεις στην ύπαιθρο. Έτσι, τα συμφέροντα των αγροτών δε βρίσκονται πια, όπως τον καιρό του Ναπολέοντα, σε αρμονία, αλλά σε αντίθεση με τα συμφέροντα της αστικής τάξης, με το κεφάλαιο. Συνεπώς, οι αγρότες βρίσκουν το φυσικό τους σύμμαχο και καθοδηγητή στο προλεταριάτο των πόλεων που καθήκον του είναι η ανατροπή του αστικού καθεστώτος. Μα η ισχυρή και με απεριόριστα δικαιώματα κυβέρνηση—και αυτή είναι η δεύτερη «ναπολεόντεια ιδέα» που ο δεύτερος Ναπολέοντας πρέπει να εφαρμόσει—καλείται να υπερασπίσει με τη βία αυτή την «υλική» τάξη. Κι αυτή η «υλική τάξη» χρησιμεύει σαν σύνθημα σε όλες τις διακηρύξεις του Βοναπάρτη ενάντια στους εξεγερμένους αγρότες.

Δίπλα στην υποθήκη που επιβάλλει στο μικρό κλήρο το κεφάλαιο, το μικρό κλήρο τον βαραίνουν ακόμα και οι φόροι. Οι φόροι είναι η πηγή της ζωής της γραφειοκρατίας, του στρατού, των πατάδων και της αυλής, με μια λέξη όλου του μηχανισμού της εκτελεστικής εξουσίας. Η ισχυρή κυβέρνηση και οι βαριοί φόροι είναι ταυτόσημα. Από την ίδια τη φύση της, η τεμαχισμένη μικροϊδιοκτησία είναι κατάλληλη για ν' αποτελέσει τη βάση μιας παντοδύναμης και αναρίθμητης γραφειοκρατίας. Δημιουργεί σ' όλη την έκταση της χώρας ένα ομοιόμορφο επίπεδο σχέσεων και προσώπων. Συνεπώς επιτρέπει επίσης την ομοιόμορφη δράση από ένα ανώτατο κέντρο προς όλα τα σημεία αυτής της ομοιόμορφης μάζας. Εκμηδενίζει τις ενδιάμεσες αριστοκρατικές βαθμίδες ανάμεσα στη μάζα του λαού και στην κρατική εξουσία. Απ' όλες τις μεριές, λοιπόν, προκαλεί την άμεση επέμβαση αυτής της κρατικής εξουσίας και την παρέμβαση των άμεσων οργάνων

της. Τέλος, δημιουργεί έναν άνεργο υπερπληθυσμό, που δε βρίσκει θέση ούτε στην ύπαιθρο ούτε στις πόλεις και συνεπώς αναζητεί τις δημοσιούπολληλικές θέσεις σαν ένα είδος τιμητικής ελεημοσύνης και προκαλεί τη δημιουργία δημοσίων θέσεων. Με τις νέες αγορές που άνοιξε με τις λόγχες και με τη λεηλασία της ηπείρου, ο Ναπολέων επέστρεψε με τόκο τους αναγκαστικούς φόρους. Οι φόροι αυτοί ήταν ένα κεντρί για τη βιοτεχνία του αγρότη, ενώ τώρα της ληστεύουν και τις τελευταίες της πηγές και ολοκληρώνουν την αδυναμία της ν' αντισταθεί στην εξαθλίωση. Και μια τεράστια γραφειοκρατία, καλοντυμένη, και καλοθερμμένη, είναι η «ναπολεόντεια ιδέα» που άρεσε περισσότερο από όλες στο δεύτερο Βοναπάρτη. Και πώς να μην του αρέσει, αφού είναι αναγκασμένος, δίπλα στις πραγματικές τάξεις της κοινωνίας, να δημιουργήσει μια τεχνητή κάστα, για την οποία η διατήρηση του καθεστώτος του είναι ζήτημα καθημερινού ψωμιού; Γι' αυτό μια από τις πρώτες οικονομικές πράξεις του ήταν να ανεβάσει πάλι τις αποδοχές των υπαλλήλων στο παλιό τους επίπεδο και να δημιουργήσει καινούργιες αμοιβές.

Μια άλλη «ναπολεόντεια ιδέα» είναι η κυριαρχία των παπάδων σαν ένα μέσο διακυβέρνησης. Αν όμως ο νεοδημοκρατικός μικρός κλήρος, στην αρμονία του με την κοινωνία, στην εξάρτησή του από τις φυσικές δυνάμεις και την υποταγή του στην εξουσία που τον προστατεύει από τα πάντα ήταν φυσικά θρησκός, ο μικρός κλήρος που έχει τσακιστεί από τα χρέη, που βρίσκεται σε διάσταση με την κοινωνία και την εξουσία, και που βγαίνει πέρα από την ίδια τη στενότητα του, γίνεται φυσικά άθρησκός. Ο ουρανό ήταν ένα όμορφο συμπλήρωμα στην πριν από λίγο κερδισμένη στενή λωρίδα της, τόσο μάλιστα περισσότερο που απ' αυτόν εξαρτιέται τι καιρό θα κάνει, γίνεται όμως βροσιά μόλις θελήσουν να τον επιβάλουν σαν υποκατάστατο του μικρού κλήρου. Ο παπός παρουσιάζεται τότε μόνο σαν το μυρωμένο λαγωνικό της επίχειρας αστυνομίας – που κι αυτή είναι μια άλλη «ναπολεό-

ντεια ιδέα». Την ερχόμενη φορά, η εκστρατεία ενάντια στη Ρώμη θα γίνει μέσα στην ίδια τη Γαλλία, μα με εντελώς αντίθετη έννοια από κείνη του κ. ντε Μονταλαμπέρ.

Τέλος, το αποκορύφωμα των «ναπολεόντειων ιδεών» είναι η υπεροχή του στρατού. Ο στρατός ήταν υπόθεση τιμής των μικρών αγροτών, ήταν οι ίδιοι τους μεταμορφωμένοι σε ήρωες, ήταν αυτοί που υπεράσπιζαν την καινούργια ιδιοκτησία τους από τους εξωτερικούς εχθρούς, αυτοί που δόξαζαν τη νεοαποκτημένη εθνική τους ενότητα, που λεηλατούσαν κι επαναστατοποιούσαν τον κόσμο. Η στολή ήταν η δική τους κρατική φορεσιά, ο πόλεμος ήταν η ποίησή τους, ο μικρός κλήρος που στη φαντασία τους μεγάλωνε και στρογγύλευε ήταν η πατρίδα τους, και ο πατριωτισμός ήταν η ιδανική μορφή του αισθήματος της ιδιοκτησίας. Οι εχθροί, όμως, που ενάντια τους ο Γάλλος αγρότης έχει να υπερασπίσει την ιδιοκτησία του σήμερα, δεν είναι πια οι κοζάκοι, μα οι δικαστικοί κλητήρες και οι φοροεισπράκτορες. Ο μικρός κλήρος δε βρίσκεται πια σ' αυτό που λέγεται πατρίδα, αλλά στο βιβλίο υποθηκών. Ο ίδιος ο στρατός δεν είναι πια το άνθος της αγροτικής νεολαίας, είναι το βαλτολούλουδο του αγροτικού κουρελοπρολεταριάτου. Αποτελείται σε μεγάλο μέρος από αντικαταστάτες, από υποκατάστατα, ακριβώς όπως και ο δεύτερος Βοναπάρτης δεν είναι παρά ένας αντικαταστάτης, το υποκατάστατο του Ναπολέοντα. Τα ηρωικά κατορθώματά του τα εκπληρώνει τώρα με το άγριο κινήγημα των αγροτών, με την εξάσκηση των καθκόντων του χωροφύλακα και όταν οι εσωτερικές αντιφάσεις του συστήματός του κυνηγήσουν τον αρχηγό της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη έξω από τα γαλλικά σύνορα, ο στρατός του, ύστερα από μερικές ληστροικές πράξεις, δε θα δρέψει δάφνες, αλλά ξυλιές.

Βλέπουμε ότι όλες οι «ναπολεόντειες ιδέες» είναι ιδέες του μικρού κλήρου που δεν έχει ακόμα αναπτυχθεί και που βρίσκεται στη φρεσκάδα της νεότητάς του, για το μικρό, όμως, κλήρο που έχει ζήσει τη ζωή του οι ιδέες αυτές είναι

ένας παραλογισμός. Είναι οι παραισθήσεις της θανάσιμης αγωνίας του, λέξεις που μετατρέπονται σε φράσεις, πνεύματα που γίνονται φαντάσματα. Η παρωδία, όμως, της αυτοκρατορίας ήταν αναγκαία για να απολλάξει τη μάζα του γαλλικού έθνους από το βάρος της παράδοσης και για να προβάλει σε καθαρή μορφή την αντίθεση ανάμεσα στην κρατική δύναμη και στην κοινωνία. Μαζί με την προοδευτική συντριβή της τεμαχισμένης μικροϊδιοκτησίας, καταρρέει κι ολόκληρο το θεμελιωμένο πάνω της κρατικό οικοδόμημα. Οικρατικός συγκεντρωτισμός που χρειάζεται η σύγχρονη κοινωνία υψώνεται μονάχα πάνω στα ερείπια του στρατιωτικού γραφειοκρατικού κυβερνητικού μηχανισμού, που είχε σφρηλατηθεί σε αντίθεση με τη φεουδαρχία.¹

Η κατάσταση του Γάλλου αγρότη μας λύνει το αίνιγμα των γενικών εκλογών της 20 και 21 του Δεκέμβρη, που οδήγησαν το δεύτερο Βοναπάρτη στο όρος Σινά, όχι για να πάρει, αλλά για να υπαγορεύσει νόμους.

Ήταν ολοφάνερο ότι η αστική τάξη δεν είχε τώρα άλλη εκλογή από το να εκλέξει τον Βοναπάρτη. Όταν στη σύνοδο της Κωνσταντίας οι πουριτανοί παραπονέθηκαν για την ακόλαστη ζωή των παπών και θρηνολογούσανε για την ανάγκη μιας αναμόρφωσης των ηθών, ο καρδινάλιος Πιέρ ντ' Αϊγί τους φώναξε: «Μονάχα ο ίδιος ο διάβολος μπορεί τώρα

1. Στην έκδοση του 1852, η παράγραφος αυτή τελειώνει με τις παρακάτω γραμμές, που τις παράλειψε ο Μαξ στην έκδοση του 1869: «Η συντριβή της κρατικής μηχανής δε θαβάλει σε κίνδυνο το συγκεντρωτισμό. Η γραφειοκρατία είναι μόνο η κατώτερη και βάνουση μορφή ενός συγκεντρωτισμού που βαρύνεται ακόμα με την αντίθεσή της, με το φεουδαλισμό. Μαζί με την απογοήτευσή του από τη ναπολεόντεια παλινόρθωση, ο Γάλλος χωρικός χάνει την πίστη στο μικρό κλήρο του, καταρρέει ολόκληρο το κρατικό οικοδόμημα που είναι ανοικοδομημένο πάνω σ' αυτό το μικρό κλήρο και η προλεταριακή επανάσταση αποκτά τη χοροδία που χωρίς αυτή η μονωδία της μετατρέπεται σε κίνεριο άσμα σ' όλα τα αγροτικά έθνη» (σημ. τ. σύντ.).

να σώσει την καθολική εκκλησία, και σεις ζητάτε αγγέλους!» Το ίδιο και η γαλλική αστική τάξη φώναζε ύστερα από το πραξικόπημα: «Μονάχα ο αρχηγός της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη μπορεί να σώσει τώρα την αστική κοινωνία! Μονάχα η κλησιά μπορεί να σώσει τώρα την ιδιοκτησία, η επιροκία τη θρησκεία, τα νόθα την οικογένεια, η αταξία την τάξη!»

Ο Βοναπάρτης, σαν δύναμη της εκτελεστικής εξουσίας που έγινε ανεξάρτητη, νιώθει σαν αποστολή του να εξασφαλίσει το «αστικό καθεστώς». Η δύναμη, όμως, αυτού του αστικού καθεστώτος είναι η μεσαία τάξη. Γι' αυτό το λόγο ο Βοναπάρτης παρουσιάζεται σαν εκπρόσωπος της μεσαίας αυτής τάξης και εκδίδει διατάγματα μ' αυτό το πνεύμα. Ωστόσο, ο ίδιος έχει κάποια αξία μόνο και μόνο γιατί συνέτριψε και συντρίβει καθημερινά την πολιτική δύναμη αυτής της μεσαίας τάξης. Γι' αυτό θεωρεί τον εαυτό του αντίπαλο της πολιτικής και φιλολογικής δύναμης της μεσαίας τάξης. Προστατεύοντας, όμως, την υλική της δύναμη, αναπαράγει την πολιτική της δύναμη. Γι' αυτό το λόγο είναι υποχρεωμένος να διατηρεί στη ζωή την αιτία και να εξαφανίζει το αποτέλεσμα παντού όπου παρουσιάζεται. Αυτό, όμως, δεν μπορεί να γίνει δίχως μικρομπερδέματα της αιτίας με το κάλεσμα, αφού στην αλληλεπίδρασή τους χάνουν και τα δυο τα διακριτικά γνωρίσματά τους. Εκδίδουν, λοιπόν, νέα διατάγματα που σβήνουν την οροθετική γραμμή ανάμεσά τους. Ταυτόχρονα, ο Βοναπάρτης θεωρεί τον εαυτό του εκπρόσωπο των αγροτών και γενικά του λαού που θέλει να κάνει ευτυχισμένες τις κατώτερες λαϊκές τάξεις μέσα στα πλαίσια της αστικής κοινωνίας ενάντια στην αστική τάξη. Εκδίδουν, λοιπόν, νέα διατάγματα, που υπεξαιρούν εκ των προτέρων από τους «αληθινούς σοσιαλιστές» την κυβερνητική τους σοφία. Ο Βοναπάρτης, όμως, θεωρεί τον εαυτό του πριν απ' όλα αρχηγό της εταιρίας της 10 Δεκέμβρη, εκπρόσωπο του κουρελοπρολεταριάτου στο οποίο ανήκουν ο ίδιος, το περιβάλλον του, η

κυβέρνησή του και ο στρατός του και ενδιαφέρεται πριν απ' όλα να ευεργετήσει τον εαυτό του, να τραβά από το δημόσιο ταμείο τα γραμμάτια του λαχείου της Καλιφόρνιας. Και επιβεβαιώνει τη θέση του σαν αρχηγού της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη με διατάγματα, δίχως διατάγματα και παρά τα διατάγματα.

Αυτό το αντιφατικό καθήκον του ανθρώπου εξηγεί τις αντιφάσεις της κυβέρνησής του, τα συγκεχυμένα ψηλαφήματα εδώ κι εκεί, που μ' αυτά προσπαθεί άλλοτε να κερδίσει και άλλοτε να ταπεινώσει αυτή ή εκείνη την τάξη και που τις ξεσηκώνει όλες μαζί εναντίον του, του ανθρώπου που η πρακτική του αβεβαιότητα αποτελεί μια εξαιρετικά κωμική αντίθεση με το επιτακτικό, κατηγορηματικό ύφος των κυβερνητικών πράξεων, ένα ύφος που το αντιγράφει πιστά από το θείο.

Η βιομηχανία και το εμπόριο, δηλαδή οι υποθέσεις της μεσαίας τάξης, πρέπει να ανθίσουν σαν μέσα σε θερμοκήπιο κάτω από την ισχυρή κυβέρνηση. Γι' αυτό έχουμε την έκδοση πλήθους εκχωρήσεων για σιδηροδρομικές γραμμές. Πρέπει όμως να πλουτίσει και το ίδιο το βοναπαρτικό κουρελοπρολεταριάτο. Γι' αυτό έχουμε στο χρηματιστήριο το κερδοσκοπικό παιχνίδι με τις σιδηροδρομικές εκχωρήσεις από τους μνημένους από τα πριν σ' αυτές. Μα δεν παρουσιάζονται πουθενά κεφάλαια για την κατασκευή των σιδηροδρομικών γραμμών. Υποχρεώνεται, λοιπόν, η τράπεζα να δανείζει χρήματα για την αγορά μετοχών των σιδηροδρομικών εταιριών. Μα ταυτόχρονα θέλουν να εκμεταλλευτούν προσωπικά την τράπεζα, και γι' αυτό την καλοπιάνουν. Απαλλάσσουν, λοιπόν, την τράπεζα από την υποχρέωση να δημοσιεύει την εβδομαδιαία κατάστασή της. Συμφωνία λέοντος της τράπεζας με την κυβέρνηση. Πρέπει να εξασφαλιστεί εργασία στο λαό. Διατάζονται, λοιπόν, δημόσια έργα. Μα τα δημόσια έργα αυξάνουν τις φορολογικές υποχρεώσεις του λαού. Ελάττωση, λοιπόν, των φόρων πλήττοντας εισο-

δηματίες, με τη μετατροπή των ομολογιών των 5% σε ομολογίες των 4½%. Πρέπει όμως ξανά να δοθεί και στις μεσαίες τάξεις κάποιο κοκαλάκι. Διπλασίωμα, λοιπόν, του φόρου στο κρασί για τον κοσμάκη, που το αγοράζει λιανικά, και ελάττωση του φόρου στο μισό για τη μεσαία τάξη, που το πίνει χονδρικά. Διάλυση των πραγματικών εργατικών οργανώσεων, υποσχέσεις, όμως, για μελλοντικά θαύματα οργάνωσης. Πρέπει να βοηθηθούν οι αργότες. Ιδρύουν, λοιπόν, υποθηκικές τράπεζες που επισπεύδουν την καταχρέωσή τους και επιταχύνουν τη συγκέντρωση της ιδιοκτησίας. Οι τράπεζες αυτές, όμως, πρέπει να χρησιμοποιηθούν για ν' αποσπάσουν χρήματα από τα δημευμένα κτήματα του οίκου της Ορλεάνης. Επειδή όμως κανένας κεφαλαιούχος δε θέλει να δεχτεί αυτόν τον όρο που δεν περιλαμβάνεται στα διατάγματα, η υποθηκική τράπεζα παραμένει ένα απλό διάταγμα κλπ. κλπ.

Ο Βοναπάρτης θα ήθελε να φαίνεται ο πατριαρχικός ευεργέτης όλων των τάξεων. Δεν μπορεί, όμως, να δώσει τίποτα στη μια, αν δεν πάρει από την άλλη. Όπως στην εποχή της Φροντ λέγανε για το δούκα ντε Γκιζ ότι ήταν ο πιο υποχρεωτικός άνθρωπος της Γαλλίας, γιατί είχε μετατρέψει όλα τα κτήματά του σε υποχρεώσεις των οπαδών του απέναντί του, έτσι ήθελε και ο Βοναπάρτης να είναι ο πιο υποχρεωτικός άνθρωπος της Γαλλίας και να μετατρέψει όλη την περιουσία, όλη την εργασία της Γαλλίας σε μία προσωπική υποχρέωση απέναντί του. Θα ήθελε να κλέψει ολόκληρη τη Γαλλία για να μπορέσει ύστερα να την κάνει δώρο στη Γαλλία, ή καλύτερα, για να μπορέσει να αγοράσει ξανά τη Γαλλία με γαλλικό χρήμα, γιατί σαν αρχηγός της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη που είναι, πρέπει ν' αγοράζει εκείνο που πρόκειται να του ανήκει. Και όλοι οι κρατικοί θεσμοί, η γερουνσία, το συμβούλιο της επικρατείας, το νομοθετικό σώμα, η λεγεώνα της τιμής, το στρατιωτικό μετάλλιο, τα πλυντήρια, τα δημόσια έργα, οι σιδηρόδρομοι, το γενικό επιτελείο της

εθνοφυλακής που είχε μείνει χωρίς στρατιώτες και τα δημευμένα κτήματα του οίκου της Ορλεάνης – όλα χρησιμοποιούνται για να μπορεί ν' αγοράζει. Κάθε θέση στο στρατό και στην κυβερνητική μηχανή γίνεται μέσο εξαγοράς. Το σπουδαιότερο, όμως, σ' αυτή την επιχείρηση, όπου παίρνουν από τη Γαλλία για να της ξαναδίνουν, είναι τα ποσοστά που, μέσα στα πάρε-δώσε, πέφτουν στις τσέπες του αρχηγού και των μελών της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη. Η ευφυολογία, με την οποία η κόμισσα Λ., η ερωμένη του κ. ντε Μορνί, χαρακτήρισε τη δήμηση των κτημάτων του οίκου της Ορλεάνης: «c'est le premier vol de l'aigle»¹ εφαρμόζεται σε όλες τις πτήσεις του αετού που είναι περισσότερο κοράκι παρά αετός. Ο ίδιος και οι οπαδοί του επαναλαμβάνουν κάθε μέρα εκείνο που ο Ιταλός καρτουσιανός καλόγηρος έλεγε στο φιλάργυρο, που απαριθμούσε καυχησιάρικα το βίος του, που θα του έφτανε για χρόνια να ξεκοκαλίζει: «tu fai conto sopra i beni, bisogna prima far il conto sopra gli anni».² Για να μη χάσουν το λογαριασμό στα χρόνια, μετράνε με τα λεπτά της ώρας. Στην αυλή, στα υπουργεία, στην κορυφή της διοίκησης και του στρατού στριμώχνεται ένας εσμός από υποκείμενα, που για τον καλύτερο απ' αυτούς μπορείς να πεις ότι δεν ξέρει από πού βαστάει η σκούφια του, ένας θορυβώδης κακοφημισμένος, αρπακτικός συρφετός από μπροέμ, που χώνεται στις στολές με τα γαλόνια με την ίδια χονδροειδή μεγαλοπρέπεια όπως και οι μεγάλοι αξιωματούχοι του Σουλούκ. Μπορεί να αποκτήσει κανείς μια παραστατική εικόνα γι' αυτό το ανώτερο στρώμα της εταιρίας της 10 του Δεκέμβρη, αν αναλογιστεί ότι ηθικολόγος της είναι ο Βερδόν-

1. Vol στα γαλλικά σημαίνει πτήση και κλοπή (σημείωση του Κ. Μαξ). Τη φράση αυτή επομένως θα τη μεταφράζαμε ελληνικά έτσι: «Είναι το πρώτο πέταγμα (κλοπή) του αετού» (σημ. τ. μετ.).

2. «Λογαριάζεις τα αγαθά σου, θα έπρεπε πιο μπροστά να λογαριάξεις τα χρόνια σου» (σημείωση του Κ. Μαξ).

Κρεβέλ¹ και στοχαστής της ο Γκρανιέ ντε Κασανιάκ. Όταν ο Γκιζό, τον καιρό της πρωθυπουργίας του, χρησιμοποιούσε αυτόν τον Γκρανιέ σε μια σκοτεινή εφημερίδα ενάντια στη δυναστική αντιπολίτευση, συνήθιζε να τον επαινεί με την παρακάτω αποστοροφή: «s'est le roi des drôles», «είναι ο βασιλιάς των γελοίων». Θα είχαμε άδικο αν θυμούμαστε την αντιβασιλεία του Λουδοβίκου XV όταν βλέπουμε την αυλή και την κλίκα του Λουδοβίκου Βοναπάρτη. Γιατί «η Γαλλία γνώρισε ως τώρα αρκετές κυβερνήσεις από μετρώσους, μα ποτέ ακόμα μια κυβέρνηση από hommes entretenus».²

Κυνηγημένος από τις αντιφατικές απαιτήσεις της κατάστασης του και, ταυτόχρονα, αναγκασμένος σαν ταχυδακτυλουργός να κρατάει τα μάτια του κοινού καρφωμένα πάνω του, σαν αναπληρωτής του Ναπολέοντα, με συνεχείς εκπλήξεις, κάνοντας δηλαδή κάθε μέρα και ένα προξικικόπημα σε μικρογραφία, ο Βοναπάρτης αναστατώνει ολόκληρη την αστική οικονομία, βάζει χέρι σε όλα όσα στην επανάσταση του 1848 φαινόταν απαραβίαστα, κάνει άλλους να υπομένουν την επανάσταση και άλλους να επιθυμούν την επανάσταση και δημιουργεί την αναρχία στο όνομα της τάξης, ενώ ταυτόχρονα αφαιρεί απ' όλη την κυβερνητική μηχανή το φωτοστέφανο, τη βεβηλώνει και την κάνει απαίσια και γελοία μαζί. Η λατρεία του αγίου χιτώνα του Τριέρ³ επαναλαμβάνεται στο Παρίσι με τη μορφή της λατρείας του ναπολεόντειου αυτοκρατορικού μανδύα: Όταν όμως ο αυτοκρατορικός

1. Ο Μπαλζάκ, στο έργο του *Cousine Bette* ζωγραφίζει στο πρόσωπο του Κρεβέλ, που τον περιέγραψε έχοντας για πρότυπο τον ιδιοκτήτη της εφημερίδας *Constitutionnel* δόκτορα Βερζόν τον πέρα για πέρα έκλυτο Παρισινό φιλισταίο (σημείωση του Κ. Μαξ).

2. Λόγια της κυρίας Ζιζαρντέν (σημείωση του Κ. Μαξ). *Hommes entretenus* σημαίνει: αγαπητικοί (σημ. τ. σύντ.).

3. Ένα «ιερό» λείψανο που το 1844 το εκθέσανε σε προσκύνημα οι αντιδραστικοί καθολικοί παπάδες στο μητροπολιτικό ναό του Τριέρ (σημ. τ. σύντ.).

μανδύας καλύψει επιτέλους τους ώμους του Λουδοβίκου Βοναπάρτη, θα γκρεμιστεί από το ύψος της στήλης της Βαντόμ ο ορειχάλκινος ανδριάντας του Ναπολέοντα.

*Γράφτηκε από τον Κ. Μαξ στο χρονικό διάστημα
από το Δεκέμβρη 1851 ως το Μάρτη 1852.
Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Die Revolution, Νέα Υόρκη 1852.*

*Μια δεύτερη αναθεωρημένη και διορθωμένη έκδοση του Μαξ
βγήκε σε βιβλιαράκι στο Αμβούργο το 1869.*

*Σύμφωνα με το κείμενο της δεύτερης έκδοσης
και παίρνοντας υπόψη
την τρίτη έκδοση που βγήκε το 1885.*

ΚΑΡΑ ΜΑΡΕ
Η 18η ΜΠΡΥΜΑΙΡ
ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΒΟΝΑΠΑΡΤΗ
Τυπογραφική διόρθωση: Στέλιος Στεμνής
Φιλμ-Μοντάζ: Εμμ. Καλλέργης ΟΕ
Εκτύπωση: Α. Χονδρορίζος & Σία ΟΕ
Μακέτα εξωφύλλου: Εύα Μελά
Εκτύπωση εξωφύλλου: Π. Κουτλής
Βιβλιοδεσία: Κ. Δελής
Δεκέμβριος 2005
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΕΒΕ

Handwritten text in a cursive script, possibly a list or notes, starting with "Hand in..." and "Aufsicht..."

Handwritten title or section header

Main body of handwritten text, appearing to be a detailed list or report with various entries and sub-sections.

ISBN 960-224-459-3
A.T.: 1.560

Additional handwritten text at the bottom of the page, including some numbers and names.